

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงห่อ

ในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก

กรณีศึกษา : บ้านตาตเลี้ยว และ บ้านถ้ำพระ ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

โดย

นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก
กรณีศึกษา : บ้านตาคลี และ บ้านถ้ำพระ ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

รายชื่อผู้วิจัยท้องถิ่น

1.นายดำรงศักดิ์	มะโนแก้ว
2.นายทวี	ปัญญาคำ
3.นายยา	กันยาประสิทธิ์
4.นายบุญมา	จันลีดา
5.นางคุณ	พรมมาวัน
6.นางสาวอร	ทองยิ่ง

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก กรณีศึกษา บ้านตาเคี้ยว และ บ้านถ้ำพระ ต.อโป้ม อ.ด่านซ้าย จ.เลย มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อถอดชูดองค์ความรู้ในการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมในเขตต้นน้ำป่าสัก และ เพื่อศึกษาปัจจัยที่หนุนเสริมให้การใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำประสบผลสำเร็จ

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร เว็บไซต์ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์กวนจำหรือปราชญ์ผู้รู้ ในเรื่องของวัฒนธรรมป่าดงหอยโดยตรง รวมทั้ง ผู้เฒ่า ผู้แก่ และคนแต่ละช่วงวัยทั้งที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม กับกิจกรรมพิธีกรรมทางวัฒนธรรมป่าดงหอย ทำให้ได้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มีความหลากหลาย ทั้งทางภาษาและการเขียน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่าวัฒนธรรมป่าดงหอยนั้นมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อความศรัทธาขององค์พระธาตุศรีสองรัก ในสมัย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.2103 และแล้วเสร็จเมื่อปี 2106 เพื่อสร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนแห่งความรัก และความเป็นไมตรีของกษัตริย์ทั้งสองแคว้น จนเป็นที่มาของนามพระธาตุศรีสองรักและเป็นจุดเริ่มต้นของของของความเชื่อ แล้ววัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกันคือ ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อกวน ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่นางเทียม ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อแสน และความเชื่อเรื่องนางแตง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมป่าดงหอยโดยตรงในบริบทอำเภอด่านซ้าย คือ พิธีกรรมไหว้พระธาตุศรีสองรัก พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงประจำปี พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงเจ้าเมืองวัง พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงที่บ้านเจ้าเมืองกลาง พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงที่หอหลวง พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงที่หอหลวง พิธีเช่นไหว้บวงสรวงหอน้อย และพิธีเลี้ยงหอหรือเลี้ยงบ้านของแต่ละหมู่บ้าน

วัฒนธรรมป่าดงหอยที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติได้เริ่มมีการก่อตั้งมาพร้อมๆ กับการก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านในเขตพื้นที่ตำบลอโป้มจะต้องมีป่าดงหอยประจำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ซึ่งจะเลือกผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงและอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นป่าดงหอยเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยมี กวนจำ (ผู้ประกอบพิธีกรรม) คอยเป็นผู้กำกับดูแลและนำปฏิบัติพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด และมีการสืบทอดกวนจำจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด นอกจากนี้แล้วยังมีข้อห้ามกฎกติกาเชิงวัฒนธรรม พิธีกรรม ที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน อย่างเคร่งครัดที่เป็นจุดแข็ง

ของวัฒนธรรมป่าดงหอนั้นไม่ว่าจะเป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติที่แฝงนัยสำคัญที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรภายในชุมชนที่ถูกจัดการได้อย่างลงตัว รวมทั้งมีปัจจัยที่ช่วยหนุนเสริมที่ทำให้วัฒนธรรมป่าดงหอนมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานนั้น นั่นคือมืองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งระบบความเชื่อ พิธีกรรม ที่เปรียบได้กับกระบวนการการสร้างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการ มาสู่ลูกหลานจนถึงปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก กรณีศึกษา บ้านตาเดี้ยว และ บ้านถ้ำพระ ต.อโป้ม อ.ด่านซ้าย จ.เลย เป็นการศึกษาค้นคว้า ประวัติศาสตร์ รากเหง้า และถอดองค์ความรู้ ของคนในชุมชนของตนเอง โดยงานวิจัยชิ้นนี้เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากที่ผ่านมา ชุมชน ไม่ได้มีส่วนร่วมในการเข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นชุดองค์ความรู้ของชุมชนของตนเองเป็น เพียงผู้ให้ข้อมูล กับนักศึกษา นักวิชาการต่างๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการ สังเคราะห์ วิเคราะห์ ข้อมูลด้วยตนเอง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้นอกจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษารวบรวมแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดอีก ประการหนึ่งคือความรู้สึภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลในสิ่งที่ตนเองรู้ และเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนที่ตนเองเคารพนับถือ ศรัทธา และการได้รับข้อมูลคืนสู่ชุมชน จากการช่วยกันเติมเต็มข้อมูลจนได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามประเด็นการศึกษาที่ทางทีม วิจัยได้กำหนดร่วมกัน

การวิจัยในครั้งนี้จะประสบความสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ไปไม่ได้ถ้าหากขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งสองหมู่บ้าน คือ บ้านตาเดี้ยว หมู่ที่ 1 และบ้านถ้ำพระ หมู่ที่ 7 ต.อโป้ม อ.ด่านซ้าย จ.เลย ทางคณะทีมวิจัยขอขอบคุณพี่น้องชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน เป็นอย่างสูง สำหรับ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณ กลุ่ม กวนจำ ผู้เฒ่า ผู้แก่ และผู้รู้ในชุมชน ที่ช่วยถ่ายทอดความรู้เรื่องราว ประสบการณ์ บทเรียนต่างๆ รวมทั้งการร่วมกันช่วยกันกรองข้อมูล ให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ ให้กับทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมเพื่อเผยแพร่ ให้คนในชุมชนได้รับรู้เรื่องราว อันดีงามนี้ รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลในการนำไปสู่การวางแผนการปฏิบัติงานในอนาคต ตลอดจนทีมที่ปรึกษา ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดระยะเวลาการดำเนินงานอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้วและคณะนักวิจัยท้องถิ่น

คำนำ

การศึกษาวิจัย เรื่องการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก
กรณีศึกษา : บ้านตาคลี และ บ้านถ้ำพระ ต.อโศก อ.ด่านซ้าย จ.เลย เป็นการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง
ของปัจจัยที่ทำให้การจัดการป่าโดยใช้วัฒนธรรมประสบความสำเร็จในชุมชนคืออะไร และได้มุ่ง
ประเด็นของการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ถอดชุดองค์ความรู้ในการจัดการป่าเชิง
วัฒนธรรมในเขตต้นน้ำป่าสัก ในเรื่องของวัฒนธรรมป่าดงหอยซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะใน
บริบทของพื้นที่ตำบลอโศก และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประเพณีวัฒนธรรมในเขตอำเภอด่านซ้าย
ซึ่งในแถบภูมิวิเศษของพื้นที่ทำการศึกษาเป็นเขตต้นน้ำที่สำคัญ ของแม่น้ำป่าสัก ทางคณะนักวิจัย
จึงมุ่งที่จะศึกษา ถอดชุดองค์ความรู้ ปัจจัยที่หนุนเสริมให้การใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการอนุรักษ์ป่า
ต้นน้ำประสบความสำเร็จและสืบทอดยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้งานวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก ยัง
ช่วยสร้างและพัฒนาทักษะของทีมวิจัยในเรื่องของกระบวนการถอดชุดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน
ของตนเอง ในลักษณะของการศึกษาเชิงลึก ทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์รากเหง้าชุมชนของตนเอง อีก
ทั้งยังเป็นการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ให้มีความถูกต้องเที่ยงตรงสามารถนำข้อมูล
ได้ไปใช้ประโยชน์สูงสุดในท้องถิ่นของตนเอง

เหตุผลที่สำคัญของการศึกษาในครั้งนี้ คือการนำเอาชุดองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามา
ประยุกต์ใช้ในด้านงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในพื้นที่เขตต้นน้ำป่าสัก ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ป่าได้ถูกบุกรุก
ทำลายไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายสาเหตุ ที่เริ่มมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น
เป็นการสัมปทานป่า และการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว คือการทำไร่ข้าวโพด และในปัจจุบันการ
บุกรุกพื้นที่ป่าจากกลุ่มทุนภายนอกชุมชน เข้ามาปลูกยางพารา เป็นตัวเร่งสำคัญที่ส่งผลกระทบ
ทางตรงและทางอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ทางคณะผู้วิจัยเพื่อท้องถิ่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ในการ
นำไปใช้ในด้านวางแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า เกิดประโยชน์ทางด้านการศึกษา
ตลอดจนการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ไปประยุกต์ใช้ภายใต้บริบทของพื้นที่ ที่มีความคล้ายคลึง
และสอดคล้องกันให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

ทีมวิจัยท้องถิ่น

นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้วและคณะ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1ความเป็นมาของโครงการวิจัย	1
1.2.คำถามการวิจัย	4
1.3.วัตถุประสงค์	4
1.4.พื้นที่ศึกษาวิจัย	4
1.5.ระยะเวลาในการวิจัย	4
1.6.แผนงานและวิธีการศึกษาวิจัย	4
1.7.ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 ทบทวนแนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดเรื่องสิทธิอำนาจดั้งเดิมของชุมชนอีสาน	6
2.2 แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา	6
2.3.แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน	7
2.4. แนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	7
2.5. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสาน	8
2.6. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมป่าดงห่อ	16
2.7. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมป่าดงห่อ	19
โดยตรงในบริบทอำเภอด่านซ้าย	
บทที่ 3 กระบวนการและวิธีปฏิบัติการ	27
บทที่ 4 ผลการวิจัย	48
4.1. บริบทชุมชนบ้านตาดเลี้ยว หมู่ที่ 1 ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	48

4.2.บริบทชุมชนบ้านถ้ำพระ หมู่ที่ 7 ตำบลอีปุม อำเภอคำชะอี	61	
จังหวัดเลย		หน้า
4.3.ประวัติและความเป็นมาของป่าดงห่อ	68	
4.4.พิธีกรรม ความเชื่อของคนในชุมชนต่อป่าดงห่อ	73	
4.5. ข้อห้ามกฎกติกาเชิงวัฒนธรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน	77	
4.6. ความหมายและบทบาทของพิธีกรรมกับการควบคุมทางสังคม	87	
4.7. ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสืบทอดทางวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนาน	91	
บทที่ 5 บทเรียนจากโครงการ	92	5.1.
บทเรียนและประสบการณ์ที่ได้รับ	92	
5.2บทเรียนข้อค้นพบจากการทำงาน	93	
5.3. การขับเคลื่อนงานวิจัยในอนาคต	94	
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก. รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์		
ภาคผนวก ข. รูปภาพประกอบการศึกษา		
ภาคผนวก ค. แผนที่หมู่บ้านเป้าหมายในการศึกษา		
ประวัตินักวิจัย	119	

บทที่ 1

บทนำ

1.1.ความเป็นมาของโครงการวิจัย

สภาพทั่วไปของต้นน้ำป่าสัก สายตำบลอิปุม (สั้นน้อย)

แม่น้ำป่าสักมีต้นกำเนิดที่สำคัญอยู่ 2 สาย คือ สายที่ 1 ต้นกำเนิดอยู่ที่ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย เรียกว่าสักใหญ่ ส่วนสายที่ 2 อยู่ที่ตำบลอิปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยเรียกว่าสักน้อย ไหลผ่าน อำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก อำเภอเมือง อำเภอหนองไผ่ อำเภอบึงสามพัน อำเภอวิเชียรบุรี และอำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี สุดท้ายไหลลงแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาฝั่งซ้ายที่ป้อมเพชร อำเภอพระนครศรีอยุธยา เขตพื้นที่ต้นน้ำป่าสัก ในเขตพื้นที่ตำบลอิปุม หรือที่เรียกว่าสักน้อย มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 126 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 78,750 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 46,450 ไร่ พื้นที่ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ป่าประมาณ 30,442 ไร่ และเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยประมาณ 1,858 ไร่ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อใช้ในการทำการเกษตร สภาพป่าที่เหลืออยู่บางส่วนมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม และมีการบุกรุกขยายพื้นที่ทุกปี ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงเรื่อยๆ 90 % ของพื้นที่เป็นภูเขาสูงและมีความลาดชันเกิน 35 องศา ประกอบอาชีพของชาวบ้านในเขตต้นน้ำ 90% มีอาชีพเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ทำไร่ข้าวโพด ในแต่ละปีจะมีการบุกเบิก ไถพรวนหน้าดิน และการแผ้วถางผืนป่าเพื่อขยายพื้นที่ในการปลูกทุกปี มีการใช้สารเคมีในอัตราที่สูง การพังทลายของหน้าดิน การเกิดน้ำป่าไหลหลากและโคลนถล่ม หลายหมู่บ้านถูกประกาศให้เป็นหมู่บ้านเสี่ยงภัย จากสถานการณ์ดังกล่าว ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยตัวเร่งแห่งการเกิดวิกฤตการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ที่จะก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อวิถีชีวิตและทรัพย์สิน ไม่เฉพาะเพียงแค่คนต้นน้ำเท่านั้น แต่หมายถึงอีกหลายชีวิตทั้งระบบลุ่มน้ำป่าสักต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์นี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บริบทชุมชน

บ้านตาคลีฮั่ว หมู่ที่ 1 และ บ้านถ้ำพระ ม. 7 ต. อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย เป็นชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมทางด้าน การทำการเกษตรมาตั้งแต่อดีต นับตั้งแต่มีการตั้ง

หมู่บ้านขึ้นเป็นครั้งแรก แต่การทำการเกษตรยังเป็นการทำการเกษตรแบบยังชีพ โดยการปลูกข้าวไร่ เพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน ปลูกฝ้ายเพื่อทักทอทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้แรงงาน และการเข้าป่าหาของป่าเพื่อยังชีพ โดยพื้นที่ในอดีตค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก เป็นพื้นที่ป่าดิบชื้นสลับกับป่าเบญจพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นอย่างมาก อีกทั้งพื้นที่ทั้งหมดยังเป็นแหล่งกำเนิดของตาน้ำที่ก่อให้เกิดหุบห้วยสำคัญของต้นน้ำป่าสัก รูปแบบของการดำเนินชีวิตก็ได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมอันดีงามที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านตาดเลี้ยวด้วยเช่นกัน เนื่องจากชุมชนในภูมิภาคนี้นี้มีจุดแข็งในเรื่องของวัฒนธรรมการเลี้ยงบ้าน หรือที่เรียกว่าป่าดงห่อ ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยเชษฐา วัฒนธรรมการใช้ชีวิตถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมแบบลาวพื้นเพรากฐานของบรรพบุรุษมาจากลาว ก่อนที่จะมีการแบ่งแยกเขตแดนโดยรัฐ

ปัจจุบันชุมชนบ้านตาดเลี้ยว และ บ้านถ้ำพระ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่พื้นที่ทั้งหมดในเขตตำบลได้ถูกประกาศให้เป็นเขตสัมปทานให้กับโรงเลื่อย โป่งชี และโรงเลื่อยน้ำซุน ในปี 2513 ฝืนป่าเกือบทั้งหมดได้ถูกแผ้วถางโค่นลงอย่างรวดเร็ว หลังจากที่มีการยกเลิกสัมปทานลงเหลือไว้เพียงป่าเสื่อมโทรม ก็ได้มีการส่งเสริมการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวคือการปลูกข้าวโพด ทำให้มีการบุกรุกแผ้วถางป่าในระลอกที่สอง ซึ่งเป็นการแผ้วถางโดยฝีมือของคนในชุมชนเอง ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตโดยสิ้นเชิง การผลิตการเกษตรแบบยังชีพ การปลูกข้าวไร่ ปลูกฝ้ายได้ถูกเปลี่ยนพื้นที่มาเป็นการปลูกเชิงพาณิชย์ คือข้าวโพด การเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้แรงงานได้ถูกเปลี่ยนมาเป็นเครื่องมือทางการเกษตรสำหรับการทำไร่ข้าวโพด คือ รถไถ เครื่องหยอดเมล็ดพันธุ์ เครื่องพ่นยา จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้เอง ก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมายเช่นกัน คือ

1. พื้นที่ป่าต้นน้ำถูกทำลาย ทำให้ตาน้ำ ชาน้ำ ที่เคยไหลหล่อเลี้ยงคนในชุมชนแห้งหายไป
2. ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพันธุ์ สมุนไพรในป่า สูญหายไป
3. สัตว์น้ำ พืชพันธุ์ตามลำห้วยที่เป็นพืชอาหารสูญหายไป เนื่องจากมีการใช้สารเคมีในไร่เป็นจำนวนมาก และลำห้วยตื้นเขินเนื่องจากตะกอนดินที่เกิดจากการไถพรวนหน้าดินที่ถูกชะล้างลงสู่ลำห้วย
4. พื้นที่ป่าอาหารตามหัวไร่ปลายนาถูกทำลายจากการขยายพื้นที่เพื่อทำไร่ข้าวโพด

5. วัฒนธรรมอันดีงามเกี่ยวกับการจัดการป่า วัฒนธรรมป่าดงห่อ ยังขาดการถ่ายทอดสู่เด็กและเยาวชนรุ่นหลัง ได้เข้าใจถึงความหมายแฝงเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ความสำคัญของการวิจัย

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่ชุมชนมีอยู่และถือได้ว่าเป็นจุดแข็งของชุมชนนั้น คือ วัฒนธรรมป่าดงห่อ ที่ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่นนั้น ยังคงดำรงอยู่และถูกอนุรักษ์ไว้โดยชุมชนอย่างเหนียวแน่น ในขณะที่พื้นที่ป่าเกือบทั้งหมดได้ถูกทำลายไปและวัฒนธรรมป่าดงห่อยังได้แฝงเรื่องราวความงดงามกับการอยู่ร่วมกันของคนกับผืนป่าไว้ในแง่มุมต่างๆ อย่างมากมาย ที่คนในชุมชนหลงลืมไปตามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของยุคกระแสโลกาภิวัตน์

วัฒนธรรมป่าดงห่อ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันอีกอย่างว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” จะมีการจัดพิธีกรรมประจำปี ปีละ 1 ครั้ง ในช่วงเดือน กรกฎาคม ของทุกปี โดยมีการจัดพิธีกรรมภายในป่า ที่เรียกว่าป่าดงห่อ และป่าผืนนี้เองก็ถูกห้ามโดยความเชื่อ ห้ามมิให้ใครเข้าไปตัดไม้ หรือสร้างความเปลี่ยนแปลงในบริเวณป่าผืนนี้ เชื่อว่าถ้ามีใครฝ่าฝืน จะทำให้ครอบครัวตนเองหรือหรือหมู่บ้านต้องมียันเป็นไป และในแต่ละปีการจัดพิธีกรรมจะทำพร้อมกันหมดทั้ง ตำบล วันที่จัดพิธีกรรมถือเป็นวันรวมญาติครั้งใหญ่ของคนในหมู่บ้าน คนที่ออกไปทำงานต่างจังหวัด ออกไปเรียนหนังสือ หรือย้ายออกไปแต่งงานที่อื่นจะกลับมาที่หมู่บ้าน เพื่อร่วมพิธี และแก้บน (แก้บน) ที่ตนเองได้บนบานไว้ในปีที่ผ่านมา ปีต่อปี และในวันนี้เองชาวบ้านได้จัดเตรียมของเซ่นไหว้ คือ ข้าว ไข่ และเหล้า มารวมกันเพื่อไปถวายแก่เจ้าบ้าน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในหมู่บ้านจะไปรวมตัวกันเพื่อทำพิธีที่ป่าดงห่อ ซึ่งวันนี้จะถูกห้ามโดยความเชื่อไม่ให้มีการทำงานในไร่ และออกนอกหมู่บ้านก่อนเที่ยงวัน และคนนอกหมู่บ้านก็ห้ามเข้าในหมู่บ้านเช่นกัน แต่ถ้ามีเหตุจำเป็น จะต้องมีการบอกกล่าว และเซ่นไหว้เหล้าเพื่อขอขมาต่อเจ้าบ้าน

โครงการวิจัยนี้จึงได้เล็งเห็นความสำคัญของการที่จะศึกษาว่าวัฒนธรรมป่าดงห่อ ที่ถูกถ่ายทอดมาอย่างยาวนานนั้น มีเหตุปัจจัยอะไรที่ทำให้ป่าดงห่อ ดำรงอยู่ ในขณะที่พื้นที่ป่าส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้ถูกทำลายไป และวัฒนธรรมป่าดงห่อได้แฝงแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การจัดการป่าเชิงวัฒนธรรม ที่น่าจะเป็นแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้ปกป้องทรัพยากรภายในชุมชนที่ยังหลงเหลืออยู่ ให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ได้อย่างยั่งยืน

1.2.คำถามวิจัย

ปัจจัยที่ทำให้การจัดการป่าโดยใช้วัฒนธรรมประสบความสำเร็จในชุมชน คืออะไร ?

1.3.วัตถุประสงค์

- 1.เพื่อถอดชูดองค์ความรู้ในการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมในเขตต้นน้ำป่าสัก
- 2.เพื่อศึกษาปัจจัยที่หนุนเสริมให้การใช้วัฒนธรรมป่าดงห่อในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ
ประสบความสำเร็จ

1.4.พื้นที่ศึกษาวิจัย / กลุ่มเป้าหมาย

ป่าดงห่อ บ้านตาคลีเยว หมู่ที่ 1 ต. อิปุ่ม อ. ค่านซ้าย จ.เลย

มีประชากรทั้งหมด 424 คน แบ่งเป็น ชาย 206 คน หญิง 214 คน 86 ครัวเรือน

ประชากรกลุ่มที่จะศึกษา 25 % ของประชากรทั้งหมด จำนวน 106 คน

ป่าดงห่อ บ้านถ้ำพระ หมู่ที่ 7 ต. อิปุ่ม อ. ค่านซ้าย จ.เลย

มีประชากรทั้งหมด จำนวน 296 คน เป็นชาย 154 คน เป็นหญิง 142 คน 65 ครัวเรือน

ประชากรกลุ่มที่จะศึกษา 25 % ของประชากรทั้งหมด จำนวน 73 คน

กลุ่มเป้าหมาย

- 1.กวนจำ 4 คน
- 2.ผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชน 30 คน
- 3.ชาวบ้าน 145 คน

1.5.ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลา 8 เดือน 1 มิถุนายน 2552 – 31 มกราคม 2553

1.6.แผนงานและวิธีการศึกษา

การวิจัยระยะที่ 1

1. จัดประชุมทีมวิจัย และที่ปรึกษาโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดและ
กระบวนการ ดำเนินงาน จำนวน 2 ครั้ง

2. จัดประชุมชี้แจง โครงการวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน จำนวน 1 ครั้ง
3. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน และองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมป่าดงหอยจากรายงานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง
4. ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ กวนจำ (ผู้ประกอบพิธีกรรม ในป่าดงหอย) ผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งมีประเด็นสัมภาษณ์ดังนี้
 - ประวัติความเป็นมาของป่าดงหอย
 - พิธีกรรม ความเชื่อ ของคนในชุมชนต่อป่าดงหอย
 - ข้อห้าม กฎกติกา เชิงวัฒนธรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน
 - บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าดงหอย
 - การวิเคราะห์ความหมาย และ บทบาทของพิธีกรรมกับการควบคุมทางสังคม
5. ประชุมกลุ่ม สภา กวนจำ และผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อประมวลข้อมูล จำนวน 2 ครั้ง
6. ร่วมกิจกรรมการเลียงหอยใหญ่ เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลการเลียงหอยใหญ่ประจำอำเภอ
7. ร่วมจัดกิจกรรมในพิธีกรรม เลี้ยงบ้านภายในป่าดงหอย
8. ศึกษาดูงานเรื่องการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ
9. สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษา
10. จัดเวทีนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาต่อชุมชน
11. จัดทำรายงานความก้าวหน้า
12. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1.7.ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาในเรื่องของวัฒนธรรมป่าดงหอยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ได้รู้ถึงปัจจัยที่หนุนเสริมให้การใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ
ประสบความสำเร็จ
3. สามารถนำรูปแบบทางวัฒนธรรมป่าดงหอยมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชน

บทที่ 2

ทบทวนแนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรมป่าดงห่อ การเลี้ยงห่อ หรือ ที่ชาวบ้านเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่าการเลี้ยงบ้านเป็น วัฒนธรรมที่มีความเฉพาะ ที่มีอิทธิพลต่อทางด้านความคิดจิตใจของคน อำเภอด่านซ้าย และอำเภอ ใกล้เคียงในเขตจังหวัดเลย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่ก็มี ความเชื่อความศรัทธา ที่มีความคล้ายคลึงกับความเชื่อในหลายจังหวัดของภาคอีสาน เรื่องผี ปู่ตา ทั้ง ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่าง การวิจัยครั้งนี้คณะวิจัยจึงได้ศึกษาทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ การวิจัยที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

2.1 แนวคิดเรื่องสิทธิอำนาจดั้งเดิมของชุมชนอีสาน

สุจิตต์ วงศ์เทศ (2526 : 90) เสนอว่า การที่คนยินยอมให้สิทธิอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ ให้กับผี ในการจัดการดูแลทรัพยากรสมบัติสาธารณะที่มีอยู่ในสมัยสุโขทัยกล่าวไว้ว่า “ของสิ่งใดที่เป็น สาธารณะที่ให้นมนุษย์ใช้ร่วมกันมนุษย์มักจะสร้างผีขึ้นมาเพื่อให้ดูแลมิให้ใครคนใดคนหนึ่งมาทำให้ สกปรก เสียหาย” ดังจะเห็นได้จากชุมชนชนบทแทบทุกแห่ง

ชาวบ้านชุมชนอีสานได้พร้อมใจมอบสิทธิอำนาจให้ผีเป็นผู้มีบทบาทสูงสุดในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติส่วนรวมของชุมชน อันได้แก่ ที่ดินสาธารณะ แหล่งน้ำ ป่าสาธารณะ เป็นต้น สิทธิอำนาจดังกล่าว ได้มีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยออกมาในรูปแบบของ ความเชื่อ เรื่องเล่าขานที่ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะเล่าให้เด็กฟังอยู่เสมอ

นอกจากจะมีความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีและการประกอบพิธีกรรมแล้วนั้น ผียังเป็นสื่อกลางใน การจัดการความสัมพันธ์ในสังคม ให้อยู่อย่างสงบสุข ถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยผ่านกฎระเบียบ ข้อห้าม ที่ ชาวบ้านในชุมชนรู้อยู่แล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์เป็นผู้ใช้ประโยชน์และรักษา ผีเป็นเจ้าของ และ ชาวบ้านได้ใช้ศรัทธาความเชื่อเรื่องผีเหล่านี้มาเป็นการกำหนดกรอบขอบเขตในการใช้ประโยชน์จากป่า โดยมีการเคารพต่อป่าให้สอยอย่างรู้คุณค่ามากที่สุด

ดังนั้นความเชื่อดังกล่าวในชุมชนจะยังคงอยู่ และมีการประกอบพิธีกรรมนี้สืบทอดต่อไป

2.2 แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา

ประเวศ วะสี (2547) กล่าวว่าวัฒนธรรม คือ การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของชุมชนหรือสังคมได้ มากจากประสบการณ์จริง เลือกรองร กลั่นกรอง ลอง ใช้และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบทอดกันมา อีก

ชื่อหนึ่งของวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาดั้งเดิม (Traditional Knowledge) วัฒนธรรมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างจึงแตกต่างกัน

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นปัญญาที่ผูกติดกับแดนดินถิ่นต่างๆ หรือแผ่นดิน การให้คำจำกัดความว่า วัฒนธรรมคือภูมิ ปัญญา (อ่านว่า พูมิ-ปัน-ยา) จึงมีความเหมาะสม เพราะภูมิแปลว่าแผ่นดิน ภูมิปัญญาหมายถึงปัญญาที่ผูกติดอยู่กับแผ่นดิน หรือท้องถิ่น

ในชุมชนแห่งนี้นำเอาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมมาประยุกต์ และสร้างความสัมพันธ์ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของชุมชนไปพร้อมกับความเชื่อเหล่านั้น ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่และสภาพทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่และมีการอนุรักษ์และพัฒนาสืบไป

2.3. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

ป่าไม้ชุมชนในแนวคิด แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของป่าไม้กับชุมชนในด้านการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่จะต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร ที่นำมารักษาโรค แหล่งไม้ที่จะนำมาเป็นองค์ประกอบในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเชื้อเพลิง ดังนั้นเมื่อจำนวนป่าลดลงจึงส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับมนุษย์

ชุมชนเองก็มีการกำหนดความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นแนวคิดเรื่องป่าชุมชนนี้จึงเป็นการเน้นให้เห็นบทบาทของคนในชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์จากป่าไม้ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกทุกคนในชุมชน (วิยุทธ์ จำรัสพันธ์, 2538:8)

ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนนั้นมีมายาวนานและแพร่หลาย แต่อาจถูกเรียกในชื่อที่แตกต่างกันออกไปในภูมิภาคและประโยชน์ใช้สอย แต่ในความหมายโดยรวมนั้นคือป่าที่ชาวบ้านถือว่าเป็นของส่วนรวม ป่าชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของประเพณีการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมอย่างไม่สามารถแยกออกได้ โดยมีจารีตประเพณีความเชื่อในเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นฐานในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างความในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ (ยศ ดันตสมบัติ 2545 :15)

2.4 แนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกย่อมมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ทั้งในเชิงที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน และในเชิงที่ขัดแย้งกัน

การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นการศึกษาถึงระบบและวิถีทางในการดำรงชีวิตของพืชและสัตว์รวมถึงมนุษย์ด้วยซึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ในขณะที่การสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์ต่อการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ขณะเดียวกัน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปก็กลับมามีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์เช่นเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นไปในลักษณะที่ว่า การปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ได้ส่งผลกระทบให้เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆซึ่งมีอยู่หลายแนวคิดที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว คือ

2.4.1 แนวคิดวิวัฒนาการ

นิเวศวิทยาวิวัฒนาการเป็นแนวคิดที่ให้ความกระจ่างในเรื่องราวเกี่ยวกับแบบแผนการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่างๆ ซึ่งรูปวิวัฒนาการในเขตภูมิภาคต่างๆจะมีรูปแบบแตกต่างกันไป ความแตกต่างเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อม อิทธิพลอีกอย่างก็คือความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งในบางกรณี พบว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน

2.5. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสาน

ความเชื่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ – ผีปู้ตา

2.5.1. ผีปู้ตา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัด สกลนคร¹

ผีปู้ตา เป็นผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู้ตาจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่ เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน และชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานาน ๆ

วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับผีปู้ตา

1. การบนบาน เพื่อให้ผีปู้ตาคุ้มครองในกรณีที่จะไปทำงานต่างถิ่น จะต้องนำดอกไม้ธูปเทียน ไปหาเจ้าจ้ำ (ตัวแทนผีปู้ตา) เพื่อให้เจ้าจ้ำเป็นผู้บอกกล่าวกับผีปู้ตา เมื่อกลับมาจากการทำงาน ก็จะต้องไปแก้บน โดยนำเหล้า ไก่ต้มสุก 1 ตัว ดอกไม้ ขันห้า เงินตามกำลังศรัทธาของตนนำไปให้เจ้าจ้ำเพื่อนำไปเลี้ยงผีปู้ตา
2. การบนบาน เพื่อให้ผีปู้ตาคุ้มครอง เช่น ให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ บนบานเพื่อไม่ให้ติดทหารและอื่น ๆ การปฏิบัติก็เช่นเดียวกับข้อ 1

¹ ที่มา: ประเพณีไทยดอทคอม <http://www.prapayneethai.com/> สืบค้น วันที่ 4 สิงหาคม 2552

การเลี้ยงผีปู่ตาประจำปี

เป็นการเลี้ยงเพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข พิธีจะจัดขึ้นในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ โดยเจ้าจ้ำจะเป็นประธานในการจัดเลี้ยงในครั้งนี้ พอใกล้ถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เจ้าจ้ำจะแต่งตั้งคณะกรรมการในหมู่บ้านให้ไปขอบริจาคข้าวปลาอาหารหรือเงิน จากชาวบ้านทุกครัวเรือน เพื่อนำมาจัดเตรียมข้าวปลาอาหารและเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ อันได้แก่ เหล้า ไก่ เทียน ดอกไม้ รูป ชันท์ห้ามหรสพต่าง ๆ พอถึงวันที่กำหนดชาวบ้านจะมาพร้อมกันบริเวณหน้าหอผีปู่ตา ซึ่งบริเวณนั้นจะจัดเตรียมให้สะอาดเรียบร้อย เจ้าจ้ำก็จะนำข้าวปลาอาหารที่ใช้ในการเซ่นไหว้ แดงใส่ถาดยกมาถวายให้กับผีปู่ตา พร้อมกับบนบานให้ผีปู่ตาคู่มครองคนในหมู่บ้าน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวัน โรคภัยไข้เจ็บก็ไม่คุกคาม

2.5.2. ผีปู่ตาหรือศาลตาปู่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัด ชัยภูมิ²

ลักษณะความเชื่อ

เชื่อว่ามิจิตวิญญาณ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ลงมาให้คุณและโทษต่อคนได้ ใครปฏิบัติดีก็ได้ดี ปฏิบัติไม่ดีก็ได้โทษ

ความสำคัญ

ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ลงมาดูแลคุ้มครองชาวบ้านให้พ้นจากภัยพิบัติอยู่สุขสบายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เป็นที่พึ่งส่งเสริมขวัญและกำลังใจของผู้คนในหมู่บ้าน

พิธีกรรม

ในช่วงเดือนหกของทุกปี จะมีพิธีการไหว้ศาลปู่ตาหรือศาลตาปู่ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามแต่ละหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่จะมีการเซ่นไหว้แบบง่าย ๆ คือ เหล้าขาว หัวหมู ไก่ต้ม หมากพลู บุหรี่ ช้างปั้น ทาสีทาสา 1 คู่ และบายศรีปากชาม เมื่อทุกคนมาพร้อมกันที่ศาลปู่ตาซึ่งจะนิยมสร้างด้วยไม้ 1 ต้น เสาเดียว และบ้านหลังเล็ก ส่วนใหญ่จะปลูกตั้งไว้บริเวณที่ชาวบ้านนับถือ และมีผู้กระทำการสืบต่อกันเป็นชั่วคนเรียกว่า ตาจ้ำ จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ผู้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นตาจ้ำจะเป็นผู้นำกล่าวคำติดต่อกับปู่ตาคู่มครองหมู่บ้าน

2.5.3. ดอนปู่ตา ป่าวัฒนธรรม³

ป่าดอนปู่ตา เป็นที่สาธารณประโยชน์ มีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นทั่วไป ซึ่งเป็น

² ที่มา: ประเพณีไทยคอตคอม <http://www.prapayneethai.com/> สืบค้น วันที่ 4 สิงหาคม 2552

³ ที่มา: ประเพณีไทยคอตคอม <http://www.prapayneethai.com/> สืบค้น วันที่ 4 สิงหาคม 2552

สัญลักษณ์ ที่บอกถึงอาณาบริเวณป่า มีการสร้างศาลพระภูมิ เชิญผีเจ้าที่เจ้าทางมาอยู่ในศาล เพื่อช่วยในการ ปกปักษ์รักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข การเลือกทำเลที่ตั้งดอนปู่ตาชาวบ้านจะพิจารณาหาที่ดิน ว่างเปล่า ไม่มีผู้ใดถือครอง เป็นที่สาธารณะ เป็นที่ดินน้ำท่วมไม่ถึง มีต้นไม้ใหญ่อายุหลายสิบปี เมื่อได้แล้วชาวบ้านจะมาประชุมตกลงร่วมกันทำพิธีตั้งศาลปู่ตาหรือที่เรียกว่า “คูบ” ไว้ในบริเวณต้นไม้ใหญ่ เพื่อให้ชาวบ้านได้กราบไหว้บูชา และประกาศเป็นเขตดอนปู่ตา เลยใช้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เข้ามาควบคุม ในบริเวณป่าดอนปู่ตาจึงเป็นเขตแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ใครจะเข้าไปบุกรุกที่ดิน ตัดไม้หรือทำการล่าสัตว์ไม่ได้ เป็นการลบหลู่ปู่ตา และเชื่อกันว่า ใครจะละเมิดจะมีอันเป็นไป โดยล้มเจ็บหรือแม้กระทั่งเสียชีวิต (กรมป่าไม้, 2537 : 11 – 12)

บรรพบุรุษภาคอีสาน ไม่ว่าจะตั้งบ้านเรือนหรือตั้งเมืองใหม่ ท่านจะเลือกป่าเป็นสถานที่ตั้ง โดยแบ่งสถานที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งบ้านหรือเมือง อีกส่วนหนึ่งสำหรับสถานที่ห่อปู่ตา การเลือกผีปู่ตา จะเลือกบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ฝ่ายพ่อเลือกเอาผีปู่ผีย่า ฝ่ายแม่เลือกเอาผีตากับผียายมารวมกัน แทนที่จะเรียกว่าผู้ปู่ย่าตายาย ก็เรียกสั้น ๆ ว่า ผีปู่ตา ปู่ตาเป็นผีมีหน้าที่รักษาป่าดง และมีอำนาจที่จะทำโทษแก่ผู้ที่ทำลายป่าดง ห่อปู่ตาใช้เป็นสถานที่อยู่อาศัยของผีปู่ตา จึงมีการปลูกหอหรือโรง ให้ผีปู่ตาอยู่ หอจะไม่ให้ใหญ่หรือเล็กเกินไป ปลูกไว้ใต้ต้นไม้ใหญ่จัดเครื่องใช้สอยไว้ให้ครบเพื่อความสะดวกปรีชา (พิณทอง, 2531 : 44 – 46)

ป่าดอนปู่ตาในทัศนะของชาวบ้านมิได้เป็นเพียงแหล่งอาหาร หรือที่อยู่อาศัยของสัตว์ พืช และแหล่งต้นน้ำลำธารเท่านั้น แต่ยังเป็นอาณาเขตของสัตว์ป่า ผี และอำนาจเหนือมนุษย์ เมื่อคนต้องเข้าไปพึ่งป่าจึงถือเสมือนว่าไปให้ผีเลี้ยง ดังนั้น การบุกเบิกที่ดินทำกินและ สร้างชุมชนในป่า จึงต้องมีการขออนุญาตจากผีเจ้าป่าเขาเสียก่อน และต้องทำไปเพื่อเพียงพอแก่การ ยังชีพเท่านั้น ด้วยความเชื่อในเรื่องศักดิ์สิทธิ์ หรือผีที่คอยคุ้มครองดูแลรักษาป่าเขา ก่อรูปเป็นระบบ การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับป่า ที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านได้อาศัยสายน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและการดำรงชีพของมนุษย์ ชุมชนแสดงออก ด้วยการทำพิธีบวงสรวงผิขุนน้ำ และดูแลรักษาป่าต้นน้ำ อันเป็นที่อยู่ของผิขุนน้ำทุกปี เพื่อแสดงความ กตัญญูหรือการเซ่นไหว้ดอนปู่ตา เพื่อความเป็นสิริมงคลของสมาชิกในชุมชน (กรรณิการ์ พรหมเสาร์, 2536 : 35)

2.5.4. การเลี้ยงผีปู่ตา ชาวบ้านนางช้างเผ่า ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร⁴

ความสำคัญ

ชาวบ้านนางช้างเผ่า และบ้านอื่นๆ ในท้องถิ่นภาคอีสานเชื่อกันว่า ผีปู่ตาเป็นผีของบรรพชนหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังมีความรักความผูกพันเป็นห่วงบุตรหลานอยู่ จึงยังอยู่คอยเฝ้าดูแล รักษาคุ้มครองป้องกันภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นแก่บุตรหลานในชุมชนของตนเอง หมู่บ้านแต่ละแห่งจึงสร้างศาลเจ้าหรือศาลปู่ตาไว้ที่ป่าหัวบ้าน หรือท้ายบ้านไว้สำหรับให้ผีปู่ตาอาศัย โดยเมื่อครบกำหนด 1 ปี ชาวบ้านหรือชุมชนจะจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา 1-2 ครั้ง เป็นการตอบแทนผีปู่ตาที่คอยปกป้องคุ้มครองตลอดมา

พิธีกรรม

ชาวอีสานเชื่อกันว่าวิญญาณของผีปู่ตาจะมีอำนาจในการคลั่งคลึงสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านได้ตามที่ปรารถนาด้วยวิธีการบ๋า หรือบน ซึ่งเป็นการให้สินบนแก่ผีปู่ตา ถ้าหากว่าสามารถทำให้เขาเหล่านั้นประสบผลสำเร็จตามที่เขาต้องการแล้วชาวบ้านก็จะนำเหล้าไห ไก่ตัว มาเก็บบนหรือข้าวปลาอาหารขาว หวาน ตามที่ชาวบ้านได้บนไว้ แต่ดอกไม้จะต้องเป็นดอกไม้สีขาว หรือดอกพุทไธสงขาว ใบตอง 1 คู่ รูปเทียน 2 เล่ม ผูกติดกันกับตาเหลวจำนวน 4 อัน โดยมีเฒ่าจำเป็นผู้ประกอบพิธีอัญเชิญดวงวิญญาณผีปู่ตามารับเอาเครื่องเช่นสังเวดต่าง ๆ ในขณะที่ประกอบพิธีก็ต้องมีวงแคน ช้อง กลอง มาบรรเลงให้เกิดความสนุกสนานตามประเพณี ต่อจากนั้นเฒ่าจำทำการเสี่ยงทาย ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองและความปลอดภัยของหมู่บ้าน ชุมชน กับผีปู่ตาเสร็จพิธีชาวบ้านจะนำเครื่องเช่นสังเวดไปฝังในหลุมแล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน

สาระ

พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ตา เป็นความเชื่อของชาวอีสานที่มีความรัก ความผูกพันอยู่กับภูตผีของบรรพบุรุษ ด้วยความเชื่อที่ว่าบรรพบุรุษยังมีความรัก ความห่วงใย แก่บุตรหลานอยู่เสมอ จึงพร้อมใจกันจัดหาที่พักและเลี้ยงดู เพื่อตอบสนองในพระคุณของบรรพบุรุษ ตูบเจ้าปู่หรือว่าศาลเจ้าปู่

⁴ ที่มา: ประเพณีไทยดอทคอม <http://www.prapayneethai.com/> สืบค้น วันที่ 4 สิงหาคม 2552

2.5.6. ตอนปู่ตา : ป่าวัฒนธรรมอีสาน โดย รศ.ดร.บุญยงค์ เกศเทศ⁵

ความเป็นมา

อีสานเป็นชุมชนเกษตรกรรม ที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยผูกพันกับธรรมชาติป่าวัฒนธรรมชุมชนอย่างแน่นแฟ้น ได้รับการสั่งสมแนวคิด ภูมิปัญญา ปุถุศาสตร์ คติ ความเชื่อจนเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า อันแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของทรัพยากรบุคคลและสังคมพื้นถิ่น

สังคมอีสานเคร่งครัดในรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม เชื้อถือในเรื่อง บาป-บุญ คุณ-โทษ ขวัญ-วิญญูณ เทวดาอารักษ์ ตลอดจนผีसानางไม่อย่างจริงจัง โดยมีการเช่นสรวงบัตผลิตามฤดูกาลพร้อมกันนี้ ยังปฏิบัติภารกิจทางศาสนาด้วยความมั่นคงตามค่านิยมของชุมชน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ หรือแก้ไขปัญหาวีชีวิตที่พึงมี อันจะเป็นประหนึ่งภูมิคุ้มกันภัยพิบัติทั้งหลายทั้งปวงมิให้มากล้ำกรายตน หรือครอบครัพลอดจนทุกชีวิตในชุมชน นอกจากนี้ยังได้แสดงถึงความกตัญญูเชิดชูคุณความดีของบรรพชนผู้กลายเป็นผีไปแล้วอีกด้วย

คติความเชื่อเรื่อง "ผี" นั้นชาวอีสานเชื่อกันว่า ผีมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแผ่คุณความดี ช่วยคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมากล้ำกราย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิดขาดความเคารพยำเกรง หรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน กลุ่มผีดังกล่าวมีผีเจ้า ผีนาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีปู่ตา ผีตายาย ผีมหะลักข์ หล็กเมือง ผีฟ้า ผีเถน ผีผด ผีหมอ ผีเจ้าปู่หลุบตา หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่นซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เป็นต้น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลายล้าง เบียดเบียน ก่อความวุ่นวายสับสนให้เกิดโทษภัยอยู่เนืองๆ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีแม่เล้ง ผีห่า เป็นต้น เมื่อชาวบ้านได้ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา ณ บริเวณใดก็ตามย่อมจะต้องสร้างบ้านเรือน โรงหอ หรือศาล (ตูป) ไว้เป็นที่พำนักอาศัยของกลุ่มผีประเภทที่ให้คุณไว้เสมอ ณ บริเวณใกล้เคียง เพื่อเป็นที่พึ่งพิงสำหรับบูชาเช่นสรวงสังเวยเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ

กลุ่มผีให้คุณที่ชาวอีสานจะให้ความเคารพศรัทธาก่อนข้างมากนั้นจะเป็น "ผีปู่ตา" ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผีบรรพชน หรือกลุ่มผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้วของชาวบ้าน แต่ดวงวิญญาณยังเป็นห่วงบุตรหลานอยู่จึงเฝ้าคอยดูแล รักษา คุ้มครอง ป้องกันภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นในชุมชนโดยมอบหมายกำหนดให้ "เฒ่าจ้ำ" ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานสื่อสารระหว่างผีบรรพชนกับชาวบ้าน ความเชื่อถือ ศรัทธาเรื่องผีบรรพชน หรือ "ผีปู่ตายาย" ของชาวอีสานนั้นปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณีทุกท้องถิ่นชุมชน และดูเหมือนว่าชุมชนจะยึดมั่นเคารพในผีเพศชายเป็นสำคัญ จึงคงเหลือชื่อเป็น "ผีปู่ตา" หรือ "ผีตาปู่" ส่วน "ผีตายาย" นั้นกลับเลือนหายไป อย่างไรก็ตามการคงชื่อ

⁵ ที่มา: ประเพณีไทยคอตคอม <http://www.prapayneethai.com/> สืบค้น วันที่ 4 สิงหาคม 2552

"ปู่" และ "ตา" อาจมุ่งหวังเป็นบรรพชนทั้งฝ่ายบิดามารดา ให้ทัดเทียมกันด้วย "ปู่" เป็นญาติข้างฝ่ายชาย และ "ตา" เป็นญาติข้างฝ่ายหญิง

เงื่อนไขผูกพันระหว่างผีกับป่า

ในการเริ่มแรกตั้งชุมชนของชาวอีสานนั้น มักจะมีครอบครัวเครือญาติเพียงไม่กี่ครอบครัวเข้ามาบุกเบิกสร้างถางพง ปลูกสร้างบ้านเรือนและยึดพื้นที่ทำไร่ นา สิ่งสำคัญที่ทุกชุมชนไม่ลืมจะเป็นเรื่องการกำหนดเขตพื้นที่ป่าที่บอกรับเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งให้เป็นพื้นที่พำนักอาศัยของผีบรรพชน "ผีปู่ตา" โดยสร้างเรือน โรง หรือศาล (ตูป) ให้หนึ่งหรือสองหลังอยู่ในทิศทางที่ต่างกันตามความเหมาะสม โดยทั่วไปแล้วมักนิยมให้อยู่ด้านทิศตะวันออกของชุมชน บริเวณป่าอีกส่วนหนึ่งจะกำหนดให้อยู่ด้านทิศเหนือ หรือทิศใต้ของชุมชน เป็นป่าสำหรับเลี้ยงสัตว์จำพวก วัว ควาย หรือสัตว์ใช้งานอื่น ซึ่งเรียกว่า "ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์" โดยเฉพาะการกำหนดเลือกพื้นที่อยู่อาศัยของผีปู่ตานั้นต้องให้พื้นที่เป็นเนินสูง โนนโคกหรือดอน ซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง มีสภาพป่าหนาทึบ ร่มครึ้ม มีสัตว์ป่าชุกชุม หลากหลายพันธุ์ มีบรรยากาศน่าสะพรึงกลัว ทั้งเสียงร้องของสัตว์ คลุกเคล้าประสานไปกับเสียงเสียดของต้นไม้เครือเถาทั้งปวง ซึ่งทำให้อาณาเขต "ปู่ตา" "ดอนปู่ตา" หรือ "ดงปู่ตา" ดูขลังและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก

เรือน โรง หอ หรือศาลที่ต้องสร้างไว้เป็นที่พักอาศัยของผีปู่ตานั้น บางทีก็เรียกว่า "หอปู่ตา" "ศาลปู่ตา" "ตูปปู่ตา" หรือ "โฮงปู่ตา" นิยมสร้างกันเป็นสองลักษณะกล่าวคือ ใช้เสาหลักเพียงตัวเดียวเหมือนศาลพระภูมิทั่วไป แล้วสร้างเป็นเรือนยอดบนปลายเสากับใช้เสาสี่ต้นแล้วสร้างโรง เรือน หรือศาลาให้มีห้องขนาดเล็กหรือใหญ่ตามต้องการ โดยทั่วไปแล้วจะมีห้องโถงเพียงห้องเดียว และภายในห้องนั้นต้องให้บริเวณสำหรับเป็นที่วางสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น พร้อมทั้งวัสดุที่แกะสลักด้วยไม้หรือรูปปั้น ตามที่เชื่อถือกันว่าเป็นสิ่งของที่ผีปู่ตาต้องการ เช่น เป็นรูปคน สัตว์ ข้างทาส และบริวาร ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้จำเป็นไว้สำหรับให้ผีปู่ตาได้ใช้สอยไม่ขาดแคลน ส่วนด้านหน้าตูปหรือศาล มักจะสร้างให้มีชานยื่นออกมาสำหรับเป็นที่ตั้งหรือวางเครื่องบูชาและเครื่องเซ่นสังเวยไว้ด้วยเฒ่าจ้ำ เป็นบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อสื่อสารกับผีปู่ตาหรือรับบัญชาจากผีปู่ตามาแจ้งแก่ชุมชน ตลอดจนมีภาระหน้าที่ในการดำเนินกิจการด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ตาและบริเวณที่อยู่อาศัย เฒ่าจ้ำอาจเรียกได้หลายชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กระจ้ำ จะจ้ำ ข้าวเจ้า เฒ่าประจำ เจ้าจ้ำ หรือ จ้ำ

นอกจากเฒ่าจ้ำจะมีภารกิจดังกล่าวแล้ว เฒ่าจ้ำยังต้องเอาใจใส่ดูแลป้องกันรักษาพื้นที่บริเวณป่า ต้นไม้ สัตว์ รวมไปถึงทรัพยากรผลิตผลจาก "ดงปู่ตา" เช่น เห็ด เมล็ด ฟินไม้แห้ง ผัก และพืชสมุนไพร เป็นต้น ต้องขออนุญาตผีปู่ตาเป็นส่วนตัวและผ่าน "เฒ่าจี้" เสมอ มิฉะนั้นจะถูกผีปู่ตาลงโทษให้ผู้นั้นได้รับภัยพิบัติต่างๆจนอาจถึงแก่ชีวิตได้

เมื่อเผ่าจ๋ามีบทบาทผูกพันกับผีปู้ตาและชุมชนดังกล่าวแล้ว เผ่าจ๋าก็เป็นเสมือนสัญลักษณ์แทนสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนทุกสถาบัน นับตั้งแต่ "ดงปู้ตา" พระภูมิเจ้าที่ เทวดา หลักเมือง มเหศักดิ์ และหลักบ้าน

บุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของเผ่าจ๋านั้นน่าจะได้พิจารณาเชื่อมโยงจากการเลือกเฟ้นหรือกำหนดตัวบุคคลให้ทำหน้าที่นี้ โดยปกติแล้วเมื่อเผ่าจ๋าดำเนินกิจกรรมลงจะต้องหาเผ่าจ๋าคคนใหม่มาทำหน้าที่แทนทันที โดยคัดเลือกจากบุคคลในหมู่บ้านที่มีความประพฤติดี บุคลิกน่าเลื่อมใส เป็นที่ยอมรับของชุมชน ในแต่ละชุมชนอาจมีวิธีการเลือกเผ่าจ๋าดแตกต่างกัน เป็นต้นว่าอาจเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นที่ปรารถนาในหมู่บ้านมา 5 - 10 ราย พร้อมไม้คานหรือไม้ไผ่ที่มีความยาวเท่ากับยาวของแต่ละคน แล้วมากำหนดวาทีกครั้งต่อหน้าศาลปู้ตา และผู้อาวุโสในหมู่บ้านร่วมเป็นพยานรู้เห็น ถ้าผู้ใดคว้าแล้วปรากฏว่าไม้คานหรือไม้ไผ่ยาวเกินวา แสดงให้เห็นว่าผีปู้ตาพอใจเลือกบุคคลผู้นั้นไว้เป็นเผ่าจ๋าด ในบางชุมชนอาจเลือกเผ่าจ๋าดโดยสืบทอดบุคคลในตระกูลนั้นๆ อย่างไรก็ดีไม่ว่าจะได้เผ่าจ๋าดมาโดยวิธีใดก็ตาม ถือได้ว่าเผ่าจ๋าดเป็นบุคคลที่ชุมชนมีความเคารพ ศรัทธา เชื่อถือ และผีปู้ตาก็ยอมรับไว้วางใจเช่นกัน

ป่าปู้ตากับการใช้ประโยชน์ของชุมชน

ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าดอนปู้ตา โดยทั่วไปนั้นมีอยู่ 2 ประการใหญ่ๆ กล่าวคือ ประการแรกใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม โดยปกติแล้วดอนปู้ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นที่เคารพยำเกรงของชาวบ้าน ชาวบ้านจะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ อันเกี่ยวกับความศรัทธาที่มีต่อผีปู้ตา พิธีกรรมต่างๆมีเช่น พิธีกรรมเลี้ยงประจำปีในเดือนสาม และเดือนหกซึ่งเรียกว่า "เลี้ยงขึ้น" (เป็นการเลี้ยงเมื่อเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว) และ "เลี้ยงลง" (เป็นการเลี้ยงเมื่อจะเริ่มต้นฤดูการปักดำ) นอกจากนี้มีพิธีเสี่ยงทายสภาพดิน ฟ้า อากาศ ก่อนจะเริ่มต้นไถหว่านและพิธีบนบานเฉพาะราย (ชาวอีสานเรียกว่า "บ๋า") ซึ่งทุกพิธีกรรมจะมีการเซ่นไหว้บูชา และเลี้ยงดูด้วยความสำนึกในพระคุณ พร้อมกับอัญเชิญบวงสรวงผีปู้ตาให้มาช่วยคลบนาคาให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดีมีความสุขโดยทั่วหน้า นอกจากนี้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ดอนปู้ตาบางพื้นที่ยังใช้เป็นสถานที่เผาศพในบางโอกาสอีกด้วย ประการที่สอง เป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ทั่วไปของชุมชน เช่น เลี้ยงสัตว์ ประเภทวัว ควาย ชุมชนอาจร่วมมือกันจับวัวตัวน้ำตามหนองน้ำในบริเวณป่าดอนปู้ตาโดยมีเงื่อนไข ในป่าดอนปู้ตาเหล่านี้มีต้นไม้ประเภทต่างๆ และมีพืชพันธุ์ผัก เห็ด แมลง พืชสมุนไพร เป็นต้น คนในชุมชนสามารถขออนุญาตตัดไม้ คั้นหาเก็บผลิตผลป่ามาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยตามความจำเป็นเฉพาะราย บางบ้านเก็บใบตองของไม้บางชนิดมาเย็บเป็นฝากันห้อง หรือแม้แต่ใช้เศษไม้และกิ่งไม้มาเป็นเชื้อเพลิง ตลอดจนทำเป็นไม้หลักสำหรับพืชประเภทเตงกวา แตงร้าน เป็นต้น ซึ่งการใช้ประโยชน์ดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากกรรมการหมู่บ้านและเผ่าจ๋าด

ภาวะอำนาจและการยอมรับ

ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องอำนาจของผีบรรพชนและป่าคอนปู่ตาอย่างจริงจัง ปฏิบัติ ชีดถือ และละเว้นอย่างเคร่งครัด เป็นต้นว่า จะไม่มีชาวบ้านคนใดเข้าไปตัดต้นไม้หรือจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะเต่า ตะพาบน้ำ ตะกวด เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านคนใดเข้าไปตัดไม้หรือจับสัตว์น้ำโดยฝ่าฝืน บุคคลนั้นก็จะมียันเป็นไปต่างๆตามที่ผีปู่ตาบ้นดาลให้เป็นไป

ป่าคอนปู่ตาบางแห่งยังมีข้อห้ามสำหรับกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งปวง เป็นต้นว่า ห้ามหนุ่มสาวมาพลอดรักในบริเวณป่าคอนปู่ตา ห้ามปัสสาวะหรืออุจจาระในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้แม้เดินทางผ่านก็จะต้องแสดงความเคารพเสมอ

อันที่จริงความเชื่อเกี่ยวกับผีคอนปู่ตาของชาวบ้านนั้น ก่อนข้างจะส่งผลให้ชาวบ้านเชื่อว่าหากล่วงละเมิดต่อป่าคอนปู่ตา ผีปู่ตาจะโกรธและบันดาลให้เกิดผลร้ายขึ้นแก่ชุมชน และคนในหมู่บ้านไม่ยกเว้นแม้จะเป็นสัตว์เลื้อยก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านได้เคยประสบพบเห็นมาแล้ว และเล่าสืบต่อกันมา ชาวบ้านจึงเชื่อถือและยอมรับว่าคอนปู่ตาและผีปู่ตา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้

ข้อห้ามและข้อปฏิบัติกับปู่ตานั้น ถือว่าเป็นกฎระเบียบที่ทุกคนในชุมชนต้องยอมรับ พร้อมกับปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด มิฉะนั้นจะถูกลงโทษโดยมติชาวบ้าน นอกจากนี้ยังเชื่อว่าหากบุคคลใดไม่ปฏิบัติตาม หรือแสดงกิริยาอาการอันสื่อแสดงว่าดูถูกสถาบันคอนปู่ตา หรือไม่ยอมรับภาวะอำนาจของผีปู่ตาลงโทษไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เป็นต้นว่าให้เกิดอุบัติเหตุต่างๆ เกิดอาการปวดท้อง ปวดศีรษะ เป็นไข้ เจ็บแขนขา หรือเกิดการอาเจียนตลอดเวลา และบางรายอาจถึงกับเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือสุดที่แพทย์วินิจฉัยได้ ซึ่งชุมชนก็เชื่อว่าลักษณะดังกล่าวเป็นอำนาจของผีปู่ตาที่บันดาลให้เกิดขึ้น

ข้อห้ามต่างๆในแต่ละชุมชนนั้นอาจกำหนดขึ้นจากมติที่ประชุมของชาวบ้าน หรือเผ่าเจ้าจะเป็นผู้กำหนดขึ้นมาก็ได้ตามคำขอของผีปู่ตา ซึ่งได้มาเข้าฝันเผ่าเจ้าให้กำหนดข้อห้ามต่างๆ ขึ้นมา เป็นต้นว่าห้ามผู้ใดยึดครองพื้นที่บริเวณป่าคอนปู่ตา หรือห้ามจับจองทรัพยากรต่างๆในอาณาบริเวณป่าคอนปู่ตา เพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวโดยเด็ดขาด

ห้ามจับสัตว์ทุกประเภทในบริเวณคอนปู่ตา ให้ถือว่าเป็นเขตอภัยทาน บ้างก็เชื่อว่า สัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ที่อยู่อาศัยในบริเวณคอนปู่ตา คือบริวารของท่าน ห้ามผู้ใดล่าสัตว์เด็ดขาด จึงมักพบเสมอว่าในพื้นที่คอนปู่ตาจะมีสัตว์หลายประเภทอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในป่าปู่ตา จนกว่าจะได้รับอนุญาตจากเผ่าเจ้าหรือได้รับอนุญาตจากมติของชาวบ้าน จึงจะสามารถเข้าไปตัดไม้มาใช้ประโยชน์ได้ ในบางพื้นที่มีเงื่อนไขว่าจะต้องปลูกต้นไม้ชดเชย 1 ต้น หรือมากกว่านั้นในกรณีที่ตัดมา 1 ต้น

ห้ามแสดงกิริยาและพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมต่อสถานที่ เช่น ปัสสาวะ อุจจาระ ในเขตพื้นที่คอนปู้ตา

ห้ามประพาดดินในเชิงกามารมณ์ในคอนปู้ตา หรือมั่วสุมเสพของมีนเมา เพราะถือว่ามึนเมาไม่เคารพต่อปู้ตา

ห้ามลบหลู่ และกล่าววาจาใดที่สื่อเจตนาไม่เคารพปู้ตา

ด้วยเหตุที่มีข้อห้ามเหล่านี้ พื้นที่คอนปู้ตาจึงมักเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้หนาแน่น มีสัตว์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก คอนปู้ตาจึงกลายเป็นวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรของชุมชนได้อย่างคุ้มค่าที่สุด

2.6. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมป่าดงห่อ

2.6.1. ความเชื่อและความศรัทธาในองค์พระธาตุศรีสองรัก

ประวัติความเป็นมาของพระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรักนี้ตั้งอยู่บริเวณจุดกึ่งกลางระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำห่มัน ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย อยู่ห่างจากอำเภอด่านซ้าย 1 กิโลเมตร ลักษณะของพระธาตุศรีสองรัก เป็นเจดีย์คล้ายพระธาตุพนม สีขาว ก่ออิฐถือปูน มีฐานเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 8 เมตร สูงประมาณ 32 เมตร บนยอดพระธาตุมีแก้วครอบเป็นโคม และมีกระดิ่งลูกเล็กๆ แวนอยู่เหนือโคม

ตามประวัติ ผู้สร้างพระธาตุศรีสองรัก คือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.2103 และแล้วเสร็จเมื่อปี 2106 เพื่อสร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนแห่งความรัก และความเป็นไมตรีของกษัตริย์ทั้งสองแคว้น จนเป็นที่มาของนามพระธาตุศรีสองรัก นอกจากนั้นพระธาตุศรีสองรักยังเป็นปูชนียสถานที่เชื่อว่ามีอานุภาพศักดิ์สิทธิ์มาก ผู้ใดเคารพนับถือมาบนบานศาลกล่าวแล้วจะได้ตามความประสงค์ทุกประการ หรือหากนำดินธาตุจากองค์พระธาตุเจดีย์ไปบูชาแล้วจะแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ ในระหว่างการสร้างองค์พระธาตุศรีสองรัก มีเรื่องเล่าว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้แต่งตั้ง ขุน แสน หมื่น และเจ้านางรวมทั้งข้าราชการบริพารควบคุมการดูแลการก่อสร้างพระธาตุศรีสองรัก และปกครองเมืองนี้ให้อยู่ในจารีตและประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ใน 12 เดือน นั้น คือ สัต 12 ครอง 14 แม้เหตุการณ์บ้านเมืองจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด แต่ความเชื่อดังกล่าวยังคงปฏิบัติอยู่เมื่อ ขุน แสน หมื่น เจ้านาง และข้าราชการบริพารได้สิ้นชีวิตลง เจ้าขุนไกรและเจ้านางน้อยโสดาซึ่ง

เป็นเครือญาติกับ ขุน และหมื่นไค้ดูแลเมืองนี้สืบต่อมานำพาชาวบ้านให้ปฏิบัติเช่นเคย กระทั่งวันหนึ่งระหว่างที่ขุนไกรนำขุน แสน หมื่น เจ้านางและบริวารทั้งหลายเตรียมสิ่งของกระทำพิธีกรรมเดือน 7 ประจำปีเช่นที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อเตรียมสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเรียบร้อยแล้วจึงประกอบพิธีบูชาวิญญาณบรรพบุรุษที่มีพระคุณตามจารีตประเพณี สักพักหนึ่งขุนไกรกับมีท่าทางผิดปกติพร้อมกับพูดกับเสนาว่า “ รู้ไหมเราคือใคร มาจากไหน ” ทุกคนตอบกลับว่า “ ไม่รู้ ข้าน้อย ” ต่อจากนั้นขุนไกรผู้เป็นเจ้าของร่างพูดว่า “ เราคือเจ้าเมืองวังมาอาศัยร่างของขุนไกรเป็นร่างทรงเพื่อสื่อสารกับพวกเจ้า ” และแต่นี้เป็นต้นไปเราจะมาพบกับทุกๆ คน คือในเดือน 4 เดือน 7 ต่อจากนั้นได้แต่งตั้งเจ้านางน้อยเป็นร่างทรงเจ้านาย รวมทั้งพ่อแสน นางแต่ง และบริวาร โดยวิธีผูกข้อมือข้าทาสบริวารคอยดูแลเมื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามวัน ตามเดือน ตามปีที่กำหนดไว้พร้อมอบรมสั่งสอนให้ทุกคนอยู่ในศีลในธรรมและประพฤติดนให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับชาวบ้าน อีกทั้งยังทำนายว่าเหตุการณ์บ้านเมืองปีนี้ว่าเหตุการณ์บ้านเมืองเป็นอย่างไรควรกระทำอะไรก่อนหลัง เมื่อได้เวลาเจ้าเมืองวังจึงออกจากร่างทรงของขุนไกร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงมีร่างทรงเจ้านายเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างโลกวิญญาณกับมนุษย์ ถือว่าขุนไกร เป็นร่างทรงวิญญาณฝ่ายชายเป็นท่านแรก ส่วนเจ้านางน้อยเป็นร่างทรงวิญญาณฝ่ายหญิงเป็นท่านแรก

การสร้างพระธาตุศรีสองรักนับเป็นสักขีพยานในความรักใคร่ของชนชาติเผ่าลาวในดินแดนล้านช้างสมัยนั้นมาตั้งแต่โบราณกาลเป็นอย่างดี และพระธาตุศรีสองรักนี้ ประชาชนในท้องที่จังหวัดเลยและจังหวัดใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือ เป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในวันเพ็ญเดือน 6 จะการทำพิธีสมโภชและนมัสการพระเจดีย์ขึ้นทุกปีจนถึงเป็นประเพณี ตลอดมาจนทุกวันนี้ พระธาตุศรีสองรัก นับแต่สร้างมาจนถึงปัจจุบันนี้นับได้ 444 ปีเศษ นอกจากเป็นปูชนียสถานสำคัญของอำเภอด่านซ้าย ยังเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของจังหวัดเลย

2.6.2.ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อกวน

ชาวบ้านเชื่อกันว่าเจ้าพ่อกวนคือบุคคลที่วิญญาณ ที่ผีเจ้านายแต่งตั้งเป็นร่างทรง ซึ่งได้รับการเลือกโดยวิญญาณพระเสื้อเมืองมาเข้าทรงบุคคลนั้นๆ การแต่งตั้งเจ้าพ่อกวนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเจ้าพ่อกวนเสียชีวิตหรือถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งเมื่อแก่ชรา เสียชีวิต ประพฤติตนไม่เหมาะสมอย่างไรก็ตามเจ้าพ่อกวนที่ถูกแต่งตั้งใหม่มักเป็นกลุ่มเครือญาติของเจ้าพ่อกวนเสมอ ส่วนวิญญาณที่เข้าทรงเจ้าพ่อกวนมีดังนี้

1. เจ้าองค์หลวง เป็นวิญญาณของกษัตริย์อาณาจักรล้านช้างในอดีต
2. เจ้าองค์ไท หรือวิญญาณของกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาในอดีต

3. เจ้าเมืองวัง เป็นวิญญูณเจ้าเมืองที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้างพร้อมกับพ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนศรีอินทราทิตย์และได้รับมอบหมายจากพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ให้ปกครอง รักษาเมืองอยู่ที่ด่านซ้าย
4. เจ้าแสนเมือง เป็นวิญญูณของอุปราช (อุปฮาด) ที่ได้รับมอบหมายเช่นกับเจ้าเมืองวังให้ ช่วยบริหารบ้านเมืองคู่กับเจ้าเมืองวัง

2.5.2.ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่นางเทียม

เจ้าแม่นางเทียมเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมฝ่ายหญิงทำหน้าที่เป็นร่างทรงวิญญูณเจ้านายฝ่ายซ้าย หรือฝ่ายของเวียงจันทร์ คือ วิญญูณของขุน หมื่น แสน และบริวารต่างๆที่มาสร้างพระธาตุศรีสองรัก ตั้งแต่ พ.ศ. 2103 ได้เสียชีวิตลง

ทั้งขุน หมื่น แสน บริวาร สร้างหอหึ่งขึ้นเป็นที่สิงห์สถิตวิญญูณที่เรียกว่า “หอหลวง”แต่ยังขาดสื่อกลางกับวิญญูณเหล่านั้นจึงทำการบวงสรวงอันเชิญวิญญูณมาเข้าทรงในการทำพิธี บวงสรวงดังกล่าว ผู้นำคือเจ้าขุนไกรและเจ้านางน้อย เป็นผู้นำเสนาข้าราชการบริวาร กระทำพิธีกรรมในเดือน 7 ขึ้น 9 ค่ำ ประมาณ พ.ศ. 2115 ณ บริเวณหอหลวงวิญญูณเจ้านายจะมาเข้าทรงเจ้าขุนไกรเป็นอันดับแรก ประกอบด้วย วิญญูณเจ้าแสนเมือง เจ้าเมืองวัง เจ้าองค์ไท และเจ้าองค์หลวง เมื่อวิญญูณดังกล่าวมาประทับทรงครบทุกองค์แล้วจึงหมดวาระของเจ้าขุนไกร

ต่อจากนั้นเป็นการทำพิธีบวงสรวงขอให้วิญญูณเจ้านายมาแต่งตั้งบุคคลที่เห็นสมควรเป็นผู้แทนเจ้านายกระทำการพิธีกรรมอยู่ระยะหนึ่งเจ้านายได้มาใช้ร่างเจ้านางน้อยเป็นอันดับแรก ประกอบด้วยวิญญูณของเจ้าเมืองกลาง นางเค้า นางจัน นางจวง และเจ้าองค์ไทยตั้งแต่นั้นมาจึงมีร่างทรงเพิ่มขึ้น ให้ชื่อว่า “เจ้าแม่นางเทียม”

วิญญูณที่เข้าประทับทรงเจ้าแม่ คือ เจ้าเมืองหลวงเป็นวิญญูณของเจ้านายที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้างที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลบ้านเมือง ชุมชนด่านซ้ายแห่งนี้ และ “นางเค้า” “นางจวง” “นางจัน” และ “นางน้อย” คือวิญญูณเจ้านายที่เป็นภรรยาและนางสนมของเจ้าเมืองที่ติดตามมาจากอาณาจักรล้านช้าง

2.5.2.ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อแสน

ตำนานความเป็นมาของพ่อแสนมีที่มาจากเรื่องเล่าในการสร้างพระธาตุศรีสองรัก เช่นเดียวกับเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียม กล่าวคือพ่อแสนคือข้าเฝ้าเจ้านายประกอบกับสังคมในอำเภอด่านซ้ายในอดีตเคยมีแบบแผนการปกครองแบบ อาญาสี่ ประกอบไปด้วย เจ้าเมือง อุปฮาด หรืออุปราช และราชวงศ์ ชนชั้นการปกครองชาวบ้านถือว่าเป็นเจ้านาย เรียกบุคคลที่อยู่ในการ

ปกครองว่า “ข้า” ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองจึงเรียกว่า ข้าเฝ้า ประกอบด้วยชนชั้นการปกครองที่เรียกว่า แสน เป็นตำแหน่งข้าเฝ้า มี 19 ตำแหน่ง แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. ข้าเฝ้าฝ่ายขวา (ฝ่ายไทย) คือ ข้าเฝ้าฝ่ายเจ้าเมืองวัง (ฝ่ายเจ้าพ่อกวน ปัจจุบัน) มี 10 ตำแหน่ง คือ แสนด่าน (หัวหน้าแสน) แสนหอม แสนสอง แสนศรีสองรัก แสนศรีธกษา แสนกำกับ แสนค้างใจ แสนศรีสมบัติ แสนหนุริน และแสนกลาง
2. ข้าเฝ้าฝ่ายซ้าย (ฝ่ายลาว) คือข้าเฝ้าฝ่ายเจ้าเมืองกลาง (ฝ่ายเจ้าแม่นางเทียมปัจจุบัน) มี 9 ตำแหน่ง คือ แสนเชื่อน (หัวหน้าแสนฝ่ายซ้าย) แสนคำบุญยอ แสนจันทร์ แสนแก้ว อุ้มเมือง แสนกลางโฮง แสนบัวโฮม แสนสุขะ แสนเมืองแสน และแสนเมืองจันทร์

ชาวด่านซ้ายเชื่อว่าผู้ที่จะได้เป็นข้าเฝ้าให้กับวิญญาณของเจ้านายจะเป็นได้โดยการสืบทอดทางสายโลหิตโดยวิญญาณของเจ้านายจะเป็นฝ่ายเลือกในระหว่างที่มาเข้าทรงในร่างของเจ้าพ่อกวนเมื่อวิญญาณเจ้านายเลือกผู้ใดแล้วบุคคลนั้นจะต้องเป็นข้าเฝ้าและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป แสนจะต้องเป็นผู้สืบทอดสายโลหิตมาจากวงศ์ตระกูลของแสนคนก่อน

2.5.2.ความเชื่อเรื่องนางแตง

ตำนานความเป็นมาของนางแตงมีที่มาจากเรื่องเล่าในการสร้างพระธาตุศรีสองรัก เช่นเดียวกับเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม และแสน ประกอบด้วยกลุ่มคนที่เป็นผู้หญิงสี่คนมีความใกล้ชิดกับเจ้าแม่นางเทียมซึ่งทำหน้าที่เป็นร่างทรงเช่นเดียวกัน

2.7. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมป่าดงหอยโดยตรงในบริบทอำเภอด่านซ้าย

ก่อนที่จะมีการเลี้ยงหอยในระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีการยึดถือเรื่องของวัฒนธรรมป่าดงหอยจะต้องมาเข้าร่วม หรือหลังจากทำพิธีกรรม ที่อำเภอด่านซ้าย ที่ถือได้ว่าเป็นจุดศูนย์กลางของการทำพิธีกรรมตามลำดับ ดังนี้

2.7.1.พิธีกรรมไหว้พระธาตุศรีสองรัก

งานประเพณีไหว้พระธาตุศรีสองรักจัดขึ้นช่วงเดือน 6 งานจัด 4 วัน 3 คืน ภายในงานมีหน่วยงานราชการมาขายดอกไม้มารูปเทียนเพื่อให้ผู้คนมาเที่ยวงาน ได้ขึ้นทำบุญกับองค์พระธาตุศรีสองรัก แต่ละคืนมีมหรสพตลอดทั้งคืน

ตอนเช้ามีการบูชาองค์พระธาตุศรีสองรักนำโดยเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่กวน แม่นางเทียม พ่อแสน และนางแตง ทุกคนมารวมตัวกันในบริเวณองค์พระธาตุศรีสองรักเพื่อทำพิธีบูชาองค์พระธาตุ เมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านที่มารอล้างองค์พระธาตุ โดยจะนำน้ำใส่ถังขึ้นมามีให้เจ้าพ่อกวน พ่อแสนขึ้นไปยังบนองค์พระธาตุ เพื่อทำการล้างธาตุ

ส่วนวันสุดท้ายของงาน คือ วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ช่วงเช้าจะมีชาวบ้านทั้งจากทั่ว

สารทิศรวมไปถึงหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่อยู่ในจังหวัดเดียวกันและต่างท้องถิ่น ที่เคยบะไว้กับองค์พระธาตุศรีสองรัก เมื่อถึงเวลาครบกำหนดจะมาแก้บะ โดยนำเอาต้นผึ้งมาถวายองค์พระธาตุศรีสองรัก

วิธีการทำต้นผึ้ง ชาวบ้านจะนำเอาต้นกล้วยเล็กๆ มาตกแต่งใบซึ่งมีด้วยกันหลายวิธี เช่น วิธีแรก ทำจากต้นกล้วยเล็กๆ หรือใช้จี๊ผึ้งเป็นแผ่นเล็กๆ เอามาเสียบไม้แล้วนำมาปักตามต้นกล้วย เพื่อให้มีความสวยงาม วิธีที่สองคือ ใช้ไม้ไผ่สานเป็นแผ่นเล็กๆ มาเสียบกับไม้ แล้วนำมาปักติดกับต้นผึ้งเพื่อให้สวยงามเป็นอันเสร็จ พร้อมทั้งจะนำมาถวาย (ต้นผึ้งมี 2 ขนาด คือ ใหญ่และเล็ก)

ช่วงกลางวันของงานจะมีการบวชพระ ณ บริเวณองค์พระธาตุศรีสองรัก การบวชพระนี้ถือเป็นความเชื่อที่มีมานานแล้วว่า ชายไทยที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไปถ้าได้บวชในงานพระธาตุแล้วจะได้นิพพานหาศาลและปฏิบัติสืบสานประเพณีตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

2.7.2. พิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวงประจำปี

พิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวงประจำปีมีลำดับ ดังนี้

พิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวงเจ้าเมืองวัง เป็นพิธีที่ต้องปฏิบัติ ณ บ้านเจ้ากวน

จะทำในวันข้างขึ้นเดือน 4 ทุกปี เว้นวันพระและวันพุธ พิธีมี 2 วัน

วันแรก เรียกว่า “วันตั้งไหเหล้า” มีการเอาไหเหล้ามาตั้งไว้ 1 ไห และตุ่มใส่น้ำเต็มตุ่ม 1 ใบ พร้อมด้วยข้าว กล้วย ที่ทำด้วยไม้มาลอยไว้ในตุ่มหน้าหิ้ง มีอาหารหวานคาว และเครื่องเซ่นต่างๆ เช่น เครื่องมืออาชีพ มีมิดพริ้ว เสียม ขวาน จอบ ทั้ง (ตีเหล็ก) แห ใบหมัน ใบคูณ เมล็ดฝ้าย มาวางบูชาไว้

วันที่สอง เรียกว่า “วันเสียบไหเหล้า” วันเสียบไหเหล้านี้ตอนเช้ามีการถวายอาหารแด่เจ้าเมืองวังที่หิ้ง และเลี้ยงอาหารแก่ผู้ศรัทธาไปร่วมพิธี เสร็จแล้วเวลาประมาณ 10 นาฬิกา เจ้ากวนเข้าทรง โดยมีแสนด่านและแสนศรีสองรัก คอยเฝ้าอยู่อย่างใกล้ชิด ระหว่างเจ้ากวนจะเข้าทรง จะ

บอกเหตุการณ์ต่างๆ ในปีนั้นๆ เช่น การทำมาหากินของประชาชนจะเป็นอย่างไร มีโรคภัยไข้เจ็บหรือไม่ เป็นต้น แล้วเจ้ากวนจะทำพิธีคล้องช้าง คล้องม้า ที่หุ้มช้างม้าในตุ่ม โดยเดินเลียบ (รอบ) ไหล่ 3 รอบ ทำพิธีทำไร่ เช่น ทำพิธีตัดไม้ คายหญ้า หว่านเมล็ดฝ้ายและรดน้ำ โดยเจ้ากวนเป็นผู้ทำพิธี และมีแสนศรีสองฮักเดินติดตามไปอย่างใกล้ชิด ส่วนแสนค่านเป็นผู้แบกดาบซึ่งมีเทียนมัดติดปลายเดินตามหลัง โดยมือข้างหนึ่งจับด้ามดาบและอีกข้างหนึ่งยกเป็นท่าไหว้ไปด้วย เมื่อเจ้ากวนรดน้ำเมล็ดฝ้ายที่หว่านเสร็จแล้ว จะสาदनํ้ารดบรรดาผู้ศรัทธาที่ไปร่วมพิธี ทำนองให้ชุ่มเย็นเป็นสุข เกิดความสวัสดิมีชัย ต่อไปคนที่ไปร่วมพิธีจะสาदनํ้ากันจนเปียกตามๆ กัน ดูสนุกสนานมาก

ต่อจากนั้นเจ้ากวนก็เอาดาบมาผูกข้อมือให้แก่บรรดาแสน และผู้ไปเฝ้าแหนทุกคน เจ้ากวนก็จะเลิกเข้าทรง รูปช้าง รูปม้า ที่ทำด้วยไม้ซึ่งใส่ไว้ในตุ่มน้ำ ก็นำไปบูชาไว้บนหิ้ง ส่วนนํ้าในตุ่มผู้มาร่วมพิธีจะพากันเอาใส่ขวดภาชนะ เช่น ขัน เป็นต้น นำไปบูชาที่บ้านเหมือนกับนํ้ามนต์ เป็นเสร็จพิธี ในขณะที่ทำพิธี ฆ้อง ระฆัง กังสดาล จะถูกตีเสียงดังสนั่นหวั่นไหวอยู่ตลอดเวลา ในพิธีนี้บรรดาแสนทุกคนต้องไปเฝ้า และที่ศรีษะมีพวงมาลัยดอกไม้ชนิดต่างๆ คาดศรีษะไปทุกคน

ส่วนนางเทียมไปเฉพาะวันแรกคือวันเตรียมงานหรือวันแต่งงานเท่านั้น ในวันคล้องช้าง คล้องม้า นางเทียมไม่ได้ไปร่วมด้วย เมื่อเสร็จพิธีผู้คนที่ไปร่วมงานส่วนมากจะแยกย้ายกลับไปบ้านของตน ต่อจากนั้นบรรดาแสนและผู้ไปเฝ้าที่ใกล้ชิดจะร่วมกันทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเจ้ากวน เสร็จพิธีบายศรีสู่ขวัญแล้วก็ป็นเสร็จพิธี

การถวายช้าง เกี่ยวกับการถวายช้าง ถวายม้านี้ ในราวเดือน 8 ข้างขึ้น แสนแก้วอุ้นเมืองเป็นผู้ไปหาไม้ทองหลาง มาให้แสนเมืองจันทร์เป็นคนทำช้างและม้าไม่อย่างละ 1 ตัว พอเสร็จแล้วแสนเมืองจันทร์มอบให้แสนแก้วอุ้นเมืองนำไปมอบให้นางเทียม นางเทียมจะนำช้างและม้าไม้ขึ้นไปถวายขึ้นหิ้ง เจ้าเมืองวัง (บ้านเจ้ากวน) พร้อมกับบรรดาแสน ในตอนถวายช้าง ถวายม้านี้ มีการอัญเชิญเจ้าเมืองวัง เข้าทรงเจ้ากวน เพื่อทำพิธีรับช้าง รับม้านี้เมื่อมีมากขึ้นก็จะมีผู้มาขอ นำเอาไปประดิษฐานไว้บนหิ้งทางหัวนอนของตน เพื่อเป็นเครื่องพิทักษ์รักษาคุ้มกันภัยอันตรายต่างๆ

พิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวงที่บ้านเจ้าเมืองกลาง คือที่บ้านนางเทียมกำหนด

จัดทำในเดือน 5 หรือเดือน 6 แล้วแต่วันตรุษสงกรานต์จะตรงกับเดือนไหน พิธีมี 2 วัน คือ

วันแรก ตรงกับวันเนา (วันที่ 14 เมษายน) ในวันนี้ บรรดาแสน นางแต่งและ

ชาวบ้าน จะมาร่วมกันจัดทำบายศรีและจัดดอกไม้รูปเทียนไว้ให้พร้อม

วันที่สอง (วันที่ 15 เมษายน) ซึ่งเป็นวันพิธีตอนเช้าเวลาประมาณ 9 นาฬิกา พอเลี้ยงอาหารเข้าผู้ไปร่วมพิธีเสร็จ เมื่อบรรดาแสนและนางแต่งพร้อมแล้ว จะนำดอกไม้รูปเทียนและอาหารขึ้นถวายหิ้ง “เจ้าเมืองกลาง” นางเทียมก็นำบายศรี แล้วนางเทียมก็เข้าทรง บรรดาแสนด้านจะตีฆ้องระฆัง กังสดาลด้วยและนางเทียมจะพูดแจ้งถึงความเป็นอยู่ของประชาชนในปีนั้นให้ฟัง เช่น เกี่ยวกับลมฟ้า อากาศ การทำมาหากิน โรคภัยไข้เจ็บและมีการสอบถามเหตุการณ์ต่างๆด้วย ในพิธีนี้เจ้ากวนไปร่วมเหมือนกันแต่มิได้เข้าทรง เพียงแต่ไปนั่งร่วมพิธีเท่านั้น เมื่อได้เวลาพอสมควรนางเทียมจะเลิกเข้าทรง เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวงที่หอหลวง จะจัดทำในเดือน 7 ข้างขึ้น วันใดวันหนึ่ง

ก่อนวันทำพิธีบรรดาแสนจะพากันหาเงิน โดยบอกบุญกับชาวบ้านในละแวกบ้านที่ตั้งอำเภอด่านซ้าย เพื่อเตรียมไว้ซื้อกระบือ เมื่อได้เงินซื้อกระบือได้แล้วก็พากันไปซื้อกระบือ 1 ตัว มาเตรียมไว้ เพื่อจัดทำเป็นอาหารในวันบวงสรวง

ขบวนแห่เจ้าพ่อไปยังหอหลวง

พิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวงที่หอหลวงผู้ที่จะมาแก่นจะแต่งกายนุ่งขาวห่มขาว

ในตอนเช้าทำพิธีบวงสรวง บรรดาแสนและนางแต่ง ตลอดจนประชาชนผู้มีจิตศรัทธาจะมาร่วมกัน ณ ที่บ้านเจ้าเมืองวัง คือบ้านเจ้ากวน และบ้านเจ้าเมืองกลาง คือบ้านนางเทียม เมื่อรับประทานอาหารเช้าเสร็จจะมีพิธีดังต่อไปนี้

ฝ่ายเจ้าเมืองวัง พอเวลาประมาณ 9 นาฬิกาเจ้ากวนแต่งตัวเสร็จ เจ้าเมืองวังจะเข้าทรงเจ้ากวน แล้วออกเดินนำหน้าขบวน จากบ้านเจ้ากวนเพื่อไปยังหอหลวง โดยเดินไปตามถนนผ่านละแวกบ้าน แวดล้อมและติดตามด้วยคณะแสน ฝ่ายเจ้าเมืองวัง ทั้ง 10 คน และตามด้วยบริวารหรือสมุนแบกอาวุธ มี หอก ดาบ ฯลฯ ถัดไปก็มี ฆ้อง ระฆัง กังสดาล ฯลฯ (ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า ผังฮาด-ตาดชัย) ตีไปดังสนั่นหวั่นไหว มีประชาชนเดินตามหลังเป็นขบวนสุดท้าย เมื่อถึงหอหลวงเจ้ากวนจะขึ้นพักบนแท่นที่จัดไว้และงดยศเข้าทรงชั่วคราว ส่วนหอก ดาบ ฆ้อง ระฆัง กังสดาล ฯลฯ จะนำไปรวมเก็บไว้ ณ ที่อันสมควร

ฝ่ายเจ้าเมืองกลาง พอสายหน่อยเมื่อขบวนของเจ้าเมืองวัง คือกวนผ่านไป คະเนว่าถึงหอหลวงแล้ว นางเทียมแต่งตัวเสร็จ เจ้าเมืองกลางจะเข้าทรงนางเทียม แล้วออกเดินนำหน้าขบวนจากบ้านนางเทียมไปยังหอหลวง โดยเดินไปตามถนนผ่านละแวกบ้าน แวดล้อมด้วยนางแต่งและคณะแสน ฝ่ายเจ้าเมืองกลาง 9 คน ต่อด้วยขบวนบริวารหรือสมุนแบกหอก ดาบ ดั้ง โคมร ฯลฯ ถัดไปก็มีขบวนประชาชนเป็นขบวนสุดท้าย เมื่อถึงหอหลวงแล้วนางเทียมจะขึ้นนั่ง ณ ที่จัดไว้งดเข้าทรงชั่วคราว ส่วน หอก ดาบ ดั้ง โคมร ฆ้อง ระฆัง กังสดาล ฯลฯ จะนำไปเก็บไว้ ณ ที่อันสมควร

ต่อไปแสนผู้เป็นหัวหน้า คือแสนด่าน และแสนเขื่อน นำเครื่องสักการะไปถวายที่ศาลเจ้า 3 ครั้ง คือครั้งแรกนำขันดอกไม้และเทียน ขัน 5 คือ ดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่ ไปถวายก่อนทำนองแสดงการวะ ครั้งที่ 2 นำขวดเหล้าและกระติบข้าวไปถวาย ครั้งที่ 3 นำดอกไม้และเทียนไปถวายพร้อมกับกล่าวทำพิธีบวงสรวงประจำปี จะมีผู้นำกระบือไปผูกและฆ่าชำแหละเนื้อทำเป็นอาหารเสร็จแล้วแสนจะนำเนื้อสด พร้อมทั้งเครื่องในและอาหารที่ปรุงจากเนื้อกระบือไปถวายตามศาลเจ้าต่างๆ ในบริเวณนั้น ทั้ง 10 แห่ง และมีไก่ 4 ตัว ที่ต้มสุกไปถวายที่ศาลเจ้าด้วย เริ่มตั้งแต่ฆ่ากระบือจนถวายอาหารนี้ เจ้ากวนและนางเทียมจะเข้าทรงตลอดเวลา โดยเจ้ากวนเข้าทรงก่อน วิญญาณของเจ้าที่ลงมาทรงเจ้ากวนตามลำดับดังนี้ คือเจ้าเมืองวัง เจ้าแสนเมือง เจ้าองค์หลวงหรือเจ้าองค์ลาว และเจ้าองค์ไทย เมื่อเจ้ากวนเข้าทรงเสร็จแล้วนางเทียมจึงเข้าทรง วิญญาณเจ้าที่เข้าทรงนางเทียม มีตามลำดับดังนี้คือ เจ้าเมืองกลาง นางจวง นางจันทร์ นางน้อย (นางน้อยนี้มาเข้าทรงเป็นบางปี บางปีก็ไม่มาเข้าทรง) และเจ้าองค์ไทย ขณะเข้าทรง เจ้ากวนและนางเทียมจะบอกเหตุการณ์ต่างๆ ในปี

นั้นๆ เช่นเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากิน โรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น และจะมีผู้สอบถามความเป็นไปของบ้านเมืองในปีนั้นว่าจะอยู่เย็นเป็นสุขหรือเกิดทุกข์ยากลำบากอย่างไรบ้าง ถ้าปีใดว่าจะเกิดข้าวยากหมากแพงหรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บก็มักจะแนะนำให้พากันเข้าวัดจำศีล เป็นต้น เมื่อวิญญูณเจ้าเข้าทรงตามลำดับหมวดทุกองค์แล้วก็เสร็จพิธี

ในระหว่างเจ้ากวนและนางเทียมเข้าทรง มีการถวายอาหารเจ้ากวนและนางเทียมด้วย มีข้อแปลกอย่างหนึ่งคือเมื่อวิญญูณเจ้าองค์หลวงหรือเจ้าองค์ลาวเข้าทรง เจ้ากวนจะกินอาหารด้วยตะเกียบซึ่งทำด้วยงาช้าง แต่เมื่อเจ้าองค์ไทยเข้าทรง เจ้ากวนและนางเทียมจะกินอาหารด้วยช้อนและพุดสำเนียงภาไทย ภาคกลาง

ในระหว่างการทรงอยู่ที่หอหลวง ที่เจ้ากวนและนางเทียมเข้าทรง เมื่อยังไม่เสร็จพิธี ผู้ไปร่วมพิธีจะออกไปข้างนอกหรือกลับบ้านก่อนไม่ได้เป็นอันขาด ต้องอยู่เฝ้าจนกว่าจะเลิกการเข้าทรงหรือเสร็จพิธี เมื่อเสร็จพิธีผู้ไปร่วมงานจะรับประทานอาหารร่วมกัน ส่วนเนื้อกระบือที่เหลือจากการเช่นไหว้และทำอาหารแล้ว จึงแจกจ่ายแก่ผู้ไปร่วมในพิธีคนละเล็กคนละน้อยโดยทั่วกันแล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน

พิธีเช่นไหว้บวงสรวงหอน้อย การเช่นไหว้ บวงสรวงที่หอน้อย ทำในวันถัดจากการบวงสรวงหอหลวง เริ่มพิธีตอนเช้าบรรดาแสน นางแตงและประชาชน พร้อมกันที่บ้านเจ้ากวน จะมีการรับประทานอาหารเข้าร่วมกันแล้ว เวลาประมาณ 9 นาฬิกา เจ้ากวน แสน นางแตง และประชาชนก็เดินทางไปที่หอน้อย มีการทำอาหารถวายที่ศาลเจ้า อาหารที่ทำถวายที่หอน้อยนี้ อาหารคาว ทำจากหมูหรือไก่ อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นหมูก็ใช้หมู 1 ตัว และถ้าเป็นไก่ก็ใช้ไก่ 4 ตัว ระหว่างถวายอาหารนั้น ผู้ที่บนบานอะไรไว้จะนำไก่ไปแก้บนโดยมอบให้แสนหอม แสนหนูสุรินทร์ หรือแสนศรีสองฮัก คนใดคนหนึ่ง นำไปถวายที่ศาลเจ้า จำนวนไก่ที่ผู้แก้บนนำไปถวายนี้ ปีหนึ่งๆ ปรากฏว่ามีจำนวนหลายพันตัว เมื่อถวายอาหารและเครื่องแก้บนเสร็จ เจ้าแสนเมืองจะมาเข้าทรงเจ้ากวน ขณะเข้าทรง เจ้ากวนก็จะมีการบอกกล่าวเกี่ยวกับความเป็นอยู่ตลอดจนความเป็นไปของบ้านเมืองในปีนั้น มีการซักถามเจ้ากวนถึงเหตุการณ์ต่างๆ อย่างทำที่หอหลวง การทำพิธีบวงสรวงที่หอน้อย บรรดาแสนและนางแตงต้องไปทุกคน ส่วนนางเทียมมิได้ไปร่วมด้วย เมื่อได้เวลาพอสมควรแล้วเจ้ากวนจะยุติการเข้าทรงเป็นการเสร็จพิธี จากนั้นผู้ไปร่วมพิธีส่วนมากจะรับประทานอาหารร่วมกัน ส่วนสัตว์ที่มีผู้นำไปแก้บนจะแจกจ่ายแก่ผู้ไปร่วมพิธี แล้วแยกย้ายกันกลับบ้านของตน

ในวันทำพิธีบวงสรวงที่หอหลวงและหอน้อยนี้ ประชาชนซึ่งมีความเชื่อดีจะไม่เที่ยวสัญจร
ไปตามถนนหนทาง ตามป่าและแม่น้ำลำธาร ด้วยเกรงกลัวจะถูกสัตว์ร้ายต่างๆ หรือผีที่มาร่วมพิธี
ทำอันตราย

กระบวนการและวิธีปฏิบัติการ

โครงการวิจัย การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมปาดงหอในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก ทำการศึกษาวิจัยโดยเครือข่ายองค์กรชุมชนอนุรักษ์ต้นน้ำป่าสัก พื้นที่การศึกษาวิจัย ปาดงหอ บ้านตาเดี๋ยว หมู่ที่ 1 ต. อิปุ่ม อ. ค่านซ้าย จ.เลย และ ปาดงหอ บ้านถ้ำพระ หมู่ที่ 7 ต. อิปุ่ม อ. ค่านซ้าย จ.เลย โดยมีระยะเวลาในการศึกษา ระยะที่ 1 เป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2552 – มกราคม พ.ศ. 2553 ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. จัดประชุมทีมวิจัย และที่ปรึกษาโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการ ดำเนินงาน จำนวน 1 ครั้ง
2. จัดประชุมชี้แจง โครงการวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน จำนวน 1 ครั้ง
3. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน และองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมปาดงหอจากรายงานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง
4. ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ กวนจำ (ผู้ประกอบพิธีกรรม ในปาดงหอ) ผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งมีประเด็นสัมภาษณ์ดังนี้
 - ประวัติความเป็นมาของปาดงหอ
 - พิธีกรรม ความเชื่อ ของคนในชุมชนต่อปาดงหอ
 - ข้อห้าม กฎกติกา เชิงวัฒนธรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน
 - บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ปาดงหอ
 - การวิเคราะห์ความหมาย และ บทบาทของพิธีกรรมกับการควบคุมทางสังคม
5. ประชุมกลุ่ม สภา กวนจำ และผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อประมวลข้อมูล จำนวน 3 ครั้ง
6. ร่วมจัดกิจกรรมในพิธีกรรม เลี้ยงบ้านภายในปาดงหอ
7. ประมวลผลข้อมูล
8. ศึกษาดูงานเรื่องการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ
9. สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษา
10. จัดเวทีนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาต่อชุมชน
11. จัดทำรายงานความก้าวหน้า
12. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

สรุปรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.จัดประชุมทีมวิจัย และที่ปรึกษาโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการ ดำเนินงาน จำนวน 1 ครั้ง

จัดกิจกรรมวันที่ 26 มิถุนายน 2552 เวลา 08.00 – 15.00 น.

สถานที่ บ้านนายยา กันยาประสิทธิ์ ต.อู่ปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

- เพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการ ดำเนินงาน
- เพื่อวางแผนในการดำเนินงาน

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.นายศาสวัต ดั่นกันยา	ที่ปรึกษาโครงการ
3.นายจิระศักดิ์ ศรีเดช	ที่ปรึกษาโครงการ
4.นายทวี ปัญญาคำ	นักวิจัย
5.นายยา กันยาประสิทธิ์	นักวิจัย
6.นายบุญมา จันสีดา	นักวิจัย
7.นางคุณ พรหมววัน	นักวิจัย
8.นางสาวอร ทองยิ่ง	นักวิจัย
9.นางสาวสุสติ ทองกวด	เจ้าหน้าที่เครือข่าย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- เข้าใจแนวคิดและกระบวนการทำงานร่วมกัน
- ได้แผนการดำเนินงาน

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงานที่ปรึกษา
- เตรียมประเด็นแลกเปลี่ยน
- กำหนดสถานที่
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

- ทีมนักวิจัยและที่ปรึกษาเข้าใจแนวทางร่วมกันในการดำเนินงานตามแผนงานที่ได้วางไว้โดยได้มีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานบางส่วนเพื่อให้เหมาะสมกับระยะเวลาที่งบประมาณในการดำเนินงานที่ได้มีการปรับแก้ในช่วงการอนุมัติงบประมาณในการดำเนินงาน
- ทีมนักวิจัยชาวบ้านและที่ปรึกษา ได้ทบทวนวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ของการดำเนินโครงการร่วมกัน
- ทีมวิจัยเข้าใจบทบาทและภาระหน้าที่ และหัวข้อประเด็นในการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล

2. จัดประชุมชี้แจง โครงการวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน จำนวน 1 ครั้ง

จัดกิจกรรมวันที่ 23 กรกฎาคม 2552 เวลา 08.00 – 15.00 น.

สถานที่ บ้านถ้ำพระ ต.อู่ป้อม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน ถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นางศรสวรรค์ ปัญญาคำ	12.นายศักดิ์ พิมพ์เสนา
2.นางหนูพิส พิมพ์เสนา	13.นางสายเย็น คำเกษ
3.นางซัด แสงราช	14.นางวระณี พิมพ์เสนา
4.นายทองจันทร์ ธรรมบุตร	15.นายสังคี ปัญญาคำ
5.นางคำแสน ศรีหาโครต	16.นางสุกั พรหมาวัน
6.นายสุวิทย์ แสงแก้ว	17.นายปุ่น พิมพ์เสนา
7.นางพาสรากรณ์ พิมพ์เสนา	18.นายเล่ ปัญญาคำ
8.นางมา เชื้อบุญมี	19.นางบุญเลี้ยง ศรีบุญ
9.นางอรอนงค์ สุกงเจริญ	20.นางสุกั โสประดิษฐ์
10.นายทองหลี่ ปัญญาคำ	21.นางสาวเดือน โสประดิษฐ์
11.นายบัณฑิต ธรรมบุตร	22.นางยุพิน กันยาประสิทธิ์
23.นางรัชฎาพร คำบุญ	42.นายจด คำเกตุ

24.นางทองพูล เชื้อบุญมี	43.นายยา กันยาประสิทธิ์
25.นางนาง เนตรบุตร	44.นายบุญมา จันสีดา
26.นายนิพนธ์ สายบุญเกิด	45.นายอ็อต คำนัน
27.นายแซง พายัพ	46.นางหลง ศิริ
28.นางอารณ์ พรหมวัน	47.นางอบ กันยาประสิทธิ์
29.นายสมนึก กันยาประสิทธิ์	48.นางลำพูน คำนัน
30.นางปิยดา พิมพ์เสนา	49.นายสมหวัง กันยาประสิทธิ์
31.นางสุกี้ คำเกตุ	50.นางอนัน คำนัน
32.นายสัตย์ธยา ดำรงกุล	51.นางเงิน สีชามก
33.นางคุณ พรหมวัน	52.นางสุดใจ คำนัน
34.นางคำฟอง ปัญญาคำ	53.นางดอกไม้ กันยาประสิทธิ์
35.นางคำแหง พรหมวัน	54.นางแสงทอง พิมพ์เสนา
36.นางนิยม กันยาประสิทธิ์	55.นางทองมา สุภาภิ
37.นางจัน วังศิริ	56.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว
38.นางอรุณ ปัญญาคำ	57.นายจิระศักดิ์ ตริเดช
39.นางเพ็ญ พิมพ์เสนา	58.นายวีระพล ป่านภูมิ
40.นายเถียน ศรีบุญ	59.น.ส.อร ทองยิ่ง
41.นางบัว พิมพ์เสนา	60.น.ส.สุสดี ทองกวาด

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ชุมชนมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการทำการวิจัย

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงานและผู้นำชุมชน
- เตรียมประเด็นชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- กำหนดสถานที่
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

-ชาวบ้านที่เข้าร่วมการประชุมเข้าใจวัตถุประสงค์ของการทำการวิจัย และให้ความเห็นชอบกับการศึกษาค้นคว้าเรื่อง ป่าดงห่อ ที่มีอยู่ทุกหมู่บ้านในเขตพื้นที่ ตำบลอิปุม โดยให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมการเลี้ยงห่อ หรือเลี้ยงบ้าน เป็นวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณ ควรที่จะมีการรวบรวมข้อมูลไว้ เพราะไม่แน่ว่าอนาคต จะเป็นอย่างไรในสถานการณ์ที่ชุมชนเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว

-ชาวบ้านได้เสนอการศึกษาค้นคว้าและการเก็บข้อมูล ควรให้เด็กนักเรียน หรือเด็กในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และร่วมเก็บข้อมูลด้วย

3. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน และองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมป่าดงห่อจากรายงานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

จัดกิจกรรมวันที่ 1 – 2 สิงหาคม 2552

สถานที่ บ้านถ้ำพระ ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาการของชุมชนถึงที่ผ่านมา
- เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมป่าดงห่อจากรายงานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นายดำรงศักดิ์	มะโนแก้ว	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.นายทวี	ปัญญาคำ	นักวิจัย
3.นายยา	กันยาประสิทธิ์	นักวิจัย
4.นายบุญมา	จันสีดา	นักวิจัย
5.นางคุณ	พรมมาวัน	นักวิจัย
6.นางสาวอร	ทองยิ่ง	นักวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ชุดข้อมูลบริบทและพัฒนาการที่ผ่านมาของชุมชนและข้อมูลทางวัฒนธรรมป่าดงห่อ และวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องจากเอกสารและรายงาน

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงาน
- เตรียมประเด็นหัวข้อที่จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร และรายงานที่เกี่ยวข้อง
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

- ได้ชุดข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในแต่ละช่วงเวลา ทำให้เข้าใจบริบทของชุมชนในด้าน ต่างๆ มากขึ้น
- ได้ข้อมูลเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับวัฒนธรรมป่าดงห่อ รวมทั้งประวัติความเป็นมาของป่าดงห่อ และการสืบทอดกวนจำที่มีระบบ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ภายใต้บริบทของชุมชนที่แตกต่างกัน
- ได้ข้อมูลแนวคิดที่เกี่ยวข้องที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า ให้กับทีมวิจัยได้
- ได้ข้อมูลวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมป่าดงห่อ ที่ สามารถนำมาเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาได้ คือ พิธีเลี้ยงห่อใหญ่ และห่อน้อยที่ อำเภอด่านซ้ายที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญ ของการเลี้ยงห่อในหมู่บ้าน

4. ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ กวนจำ (ผู้ประกอบการพิธีกรรม ในป่าดงห่อ) ผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่

จัดกิจกรรมวันที่ 4 – 7 สิงหาคม 2552

สถานที่ บ้านถ้ำพระ และ บ้านตาดเลี้ยว ต.อูปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถึงวัฒนธรรมป่าดงห่อ ประวัติความเป็นมา และการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อ

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นายดำรงศักดิ์	มะโนแก้ว	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.นายทวี	ปัญญาคำ	นักวิจัย
3.นายยา	กันยาประสิทธิ์	นักวิจัย

4.นายบุญมา	จันสิดา	นักวิจัย	
5.นางคุณ	พรมมาวัน	นักวิจัย	
6.น.ส.อร	ทองยิ่ง	นักวิจัย	11.นายวิระพล ป่านภูมิ
7.ค.ญ.น้ำทิพย์	พรมมาวัน		12.นายบุญตา เชื้อบุญมี
8.น.ส.สุสดี	ทองกวอด		13.นายคารุง พรมมาวัน
9.นายระพิน	สีโสพล		14.นางอรุณ ปัญญาคำ
10.นางอนัน	คำนัน		15.นางคำฟอง ปัญญาคำ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

-ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมปาดงหอ พิธีกรรมการปฏิบัติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมอื่นที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน

-ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ยังขาดจากการศึกษาจากเอกสาร

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงาน ประสานกวนจำ และผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่
- เตรียมประเด็นหัวข้อที่จะทำการสัมภาษณ์
- เตรียมอุปกรณ์บันทึกเสียง
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

-ทีมวิจัยได้ข้อมูลบริบทชุมชน ของหมู่บ้านตาดเลี้ยว และหมู่บ้านถ้ำพระ ทำให้เห็นถึงประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทั้งสองหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในอดีต บางช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง ทำให้ได้ข้อมูล ที่จะนำไปสู่การเปรียบเทียบจากการศึกษาจากเอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด

-ได้ข้อมูลประวัติปาดงหอตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบันของทั้งสองหมู่บ้าน

-ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกวนจำที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของทั้งสองหมู่บ้าน

-ได้ข้อมูลในเรื่องของขั้นตอนของการประกอบ พิธีกรรม และความเชื่อของคนในชุมชนต่อปาดงหอ

-ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ข้อห้าม กฎกติกา เชิงวัฒนธรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ของทั้งสองหมู่บ้าน

-ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าดงหอยของทั้งสองหมู่บ้าน

5.ประชุมกลุ่ม สภาท้าว และผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อประมวลข้อมูล จำนวน 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1 จัดกิจกรรมวันที่ 4 กันยายน 2552 เวลา 08.00 – 15.00 น.

สถานที่ บ้านถ้ำพระ ต.อู่ปะม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

เพื่อประมวลข้อมูล ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสาร รายงาน และการสัมภาษณ์ให้มีความถูกต้องชัดเจน

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นายคำรงค์ศักดิ์ มะโนแก้ว	16.นายคำภา พิมพ์เสนา
2.นายทวี ปัญญาคำ	17.นางคำฟอง ปัญญาคำ
3.นายยา กันยาประสิทธิ์	18.นายบุญตา เชื้อบุญมี
4.นายบุญมา จันสีดา	19.นายจันแดง สีชามก
5.นางคุณ พรหมมาวัน	20.นายคารุง พรหมมาวัน
6.นางสาวอร ทองยิ่ง	21.นายเจียน พิมพ์เสนา
7.นางสาวสุสติ ทองกวด	22.นางอรุณ ปัญญาคำ
8.นางทุม พิมพ์เสนา	23.นายไมตรี ปัญญาคำ
9.นายบุญจันทร์ พิมพ์เสนา	24.นายวีระพล ป่านภูมิ
10.นางจันสี พิมพ์เสนา	25.นายจิระศักดิ์ ตรีเดช
11.นางกี ปัญญาคำ	26.นายสุทิ เชื้อบุญมี
12.นายพวง กันยาประสิทธิ์	27.นายบุญมา แก้วคม
13.นายบุญถม เลาไชย	28.นายจบ แก้ววิด
14.นายวันชัย ชายศรี	29.นางอบ กันยาประสิทธิ์
15.นางจันทร์แวง ราชอินตา	30.นางเงิน สีชามก

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องชัดเจน

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงาน ประสานกวนจำ และผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่
- เตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวบรวมได้จากเอกสาร รายงาน และการสัมภาษณ์
- เตรียมอุปกรณ์บันทึกเสียง
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

- กวนจำผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านภายในป่าดงห่อ ผู้เฒ่า ผู้แก่ และแกนนำชุมชน จำนวน 30 คน เข้าร่วมประชุม เพื่อทำการตรวจสอบข้อมูลที่ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมจากเอกสาร การสัมภาษณ์ เรื่องของบริบทชุมชน ประวัติของป่าดงห่อ และประเพณีวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมป่าดงห่อ ทำให้ได้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นั้น มีความถูกต้องตรงกับประวัติศาสตร์ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

- ข้อมูลเรื่องของ เวลาและเหตุการณ์ สำคัญที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และบุคคลต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชุมชน มีความถูกต้องชัดเจน

- ได้ข้อเสนอแนะจากแกนนำชุมชน และผู้เฒ่าผู้แก่ ในเรื่องของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ควรมีการคืนข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นี้ให้กับชุมชน เพื่อเป็นแนวทางที่ถูกต้องร่วมกันเพื่อใช้ในการสอนลูกสอนหลาน ให้เข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมป่าดงห่อ

- ได้ข้อมูลที่มีความครบถ้วนมากขึ้นเนื่องจากความรู้กระจ่างกระจาย ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ นั้นมีความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านของการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกัน คำกล่าวในพิธี เครื่องแกบน ชันดอกไม้ รูปเทียน อุปกรณ์ และขั้นตอนในการทำพิธี ที่ค่อนข้างมีความละเอียดสูง ได้ถูกรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ชัดเจนมากขึ้น

ครั้งที่ 2 จัดกิจกรรมวันที่ 1 ธันวาคม 2552 เวลา 08.00 – 15.00 น

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นางอนัน คำนัน	17.นางคุณ พรหมมาวัน
2.นายพงษ์ศักดิ์ จำปาแก้ว	18.นางสุดใจ คำนัน
3.นายพวง กันยาประสิทธิ์	19.นางอนงค์นาง วังพรหม
4.นายบุญมี สุภาภิ	20.น.ส.สุสติ ทองกวด
5.นายปราโมทย์ กรพุทไธสง	21.น.ส.อร ทองยิ่ง
6.นายบัวเรียน พิมพ์เสนา	22.นายสวรรค์ พรหมโสภา
7.นายสมัคร เหมือนศรีชัย	23.นางวังวาลย์ พิมพ์พุฒิ
8.นายถนอม คำเกษ	24.นายเกียรติศักดิ์ พิมพ์เสนา
9.นายบุญหลาย คำบุญนิ	25.นายยา กันยาประสิทธิ์
10.นายทองปู จันทองเฮ้า	26.นายแง กันยาประสิทธิ์
11.นายบุญตา เชื้อบุญมี	27.นายบุญมา จันทลีดา
12.นายสมชาย พายัพ	28.นายแสวง ศิริ
13.นายวรวุฒิ คำยี่	29.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว
14.นายนิยม กันยาประสิทธิ์	30.นายจิระศักดิ์ ตรีเดช
15.นายหลั่น พิมพ์เสนา	31.นายคำภา พิมพ์เสนา
16.นายสังคี ปัญญาคำ	32.นายเจียน พิมพ์เสนา

ผลการดำเนินงาน

- 1.สามารถตรวจสอบข้อมูลการศึกษาเพิ่มเติม และถอดความหมายนัยแฝงของข้อห้ามที่คนในชุมชนถือปฏิบัติต่อวัฒนธรรมการเลี้ยงห่อ
- 2.สามารถแปลคำพูดจากภาษาถิ่น มาเป็นภาษากลางเพื่อให้ง่ายต่อการอ่าน และทำความเข้าใจ ในรายงานฉบับสมบูรณ์มากขึ้น ตามคำแนะนำของคณะกรรมการ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ครั้งที่ 3 จัดกิจกรรมวันที่ 27 ธันวาคม 2552 เวลา 08.00 – 15.00 น

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นางอนัน คำนัน	17.นางคุณ พรหมมาวัน
2.นายพงษ์ศักดิ์ จำปาแก้ว	18.นางสุดใจ คำนัน
3.นายพวง กันยาประสิทธิ์	19.นางอนงค์ วังพรม
4.นายบุญมี สุภาภิ	20.น.ส.สุสดี ทองกวด
5.นายปราโมทย์ กรพทุไธสง	21.น.ส.อร ทองย้ง
6.นายบัวเรียน พิมพ์เสนา	22.นายสวรรค์ พรหมโสภา
7.นายสมัคร เหมือนศรีชัย	23.นางวังวาลย์ พิมพ์พุฒิ
8.นายถนอม คำเกษ	24.นายเกียรติศักดิ์ พิมพ์เสนา
9.นายบุญหลาย คำบุญธิ	25.นายยา กันยาประสิทธิ์
10.นายทองปู จันทองเฮ้า	26.นายเง กันยาประสิทธิ์
11.นายบุญตา เชื้อบุญมี	27.นายบุญมา จันทลีดา
12.นายสมชาย พายัพ	28.นายแสวง ศิริ
13.นายวรวุฒิ คำยี่	29.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว
14.นายนิยม กันยาประสิทธิ์	30.นายกองสิน คำบุตติ
15.นายหลั่น พิมพ์เสนา	31.นายคำภา พิมพ์เสนา
16.นายสังคี ปัญญาคำ	32.นายเจียน พิมพ์เสนา

ผลการดำเนินงาน

- 1.ทบทวนเอกสารตัวฉบับสรุปสมบูรณ์กับกลุ่มกวนจำให้มีความถูกต้อง
เที่ยงตรงก่อนก่อนนำเสนอต่อชุมชน
- 2.วางแผนทางในการนำเสนอข้อมูลในการสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน
เพื่อให้เกิดความครบถ้วนของข้อมูล
- 3.ทบทวนแผนการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 2 กับสภากวนจำก่อนนำไป
ปรับและประยุกต์ใช้ในการจัดการป่า เพื่อไม่ให้ขัดต่อประเพณีและวัฒนธรรมของ
คนในชุมชน

6.ร่วมจัดกิจกรรมในพิธีกรรม เลี้ยงบ้านภายในป่าดงหอย

จัดกิจกรรมวันที่ 4 กรกฎาคม 2552 เวลา 08.00 – 12.00 น.

- สถานที่ - ปาดงหอ บ้านถ้ำพระ ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
 - ปาดงหอ บ้านตาตเลี้ยว ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก จากการเข้าร่วมพิธีกรรม ร่วมกับชุมชน

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว หัวหน้าโครงการวิจัย
- 2.นายทวี ปัญญาคำ นักวิจัย
- 3.นายยา กันยาประสิทธิ์ นักวิจัย
- 4.นายบุญมา จันสีดา นักวิจัย
- 5.นางคุณ พรหมมาวัน นักวิจัย
- 6.นางสาวอร ทองยิ่ง นักวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ข้อมูลเชิงลึกจากการเข้าร่วมพิธีกรรม ถึงขั้นตอนพิธีกรรมและความเชื่อ
 ความศรัทธาของคนในชุมชนที่มีต่อพิธีกรรม

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงานและผู้นำชุมชน
- เตรียมประเด็นสัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม
- เตรียมอุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

-ได้เห็นขั้นตอน และบรรยากาศภายในหมู่บ้าน ก่อนวันที่จะประกอบ
 พิธีกรรม ถึงขั้นตอนของการซ่อมแซมคูบ เตรียม สิ่งของ ที่จะใช้แบบ ในวัน
 ประกอบพิธีกรรม

-ทีมวิจัยได้เห็นบรรยากาศของการจัดกิจกรรม ขั้นตอนของการประกอบ
 พิธีกรรมโดยละเอียด และ การสอบถามสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมใน
 เรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อ วัฒนธรรมการเลี้ยงหอ ทำให้ได้

ทราบถึงความรู้สึก นึกคิดรวมทั้งบรรยากาศที่ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านมีศูนย์รวม
ของจิตใจอยู่ในที่เดียวกัน

7. ประมวลผลข้อมูล

จัดกิจกรรมวันที่ 10 กันยายน 2552 เวลา 08.00 – 15.00 น.

สถานที่ สำนักงานโครงการพัฒนาองค์กรชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำ

ป่าสัก ต.ด่านซ้าย อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

เพื่อสรุปวิเคราะห์ข้อมูลและผลที่ได้จากการศึกษาให้เป็นหมวดหมู่ตาม
ประเด็นที่ศึกษา

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว หัวหน้าโครงการวิจัย
- 2.นายทวี ปัญญาคำ นักวิจัย
- 3.นายยา กันยาประสิทธิ์ นักวิจัย
- 4.นายบุญมา จันสีดา นักวิจัย
- 5.นางคุณ พรหมวาน นักวิจัย
- 6.นางสาวอร ทองยิ่ง นักวิจัย
- 7.นางสาวสุสติ ทองกวาด เจ้าหน้าที่โครงการ ฯ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดครบถ้วนสามารถจัดให้เป็นหมวดหมู่ ตาม
ประเด็นหัวข้อที่ต้องการศึกษาได้

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงาน
- จัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
- ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการศึกษารวบรวม

ผลการดำเนินงาน

-ทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ได้จากการศึกษาจาก เอกสาร การสัมภาษณ์ การเข้าร่วมในพิธีกรรม และการประชุม กลุ่มกวนจำ ผู้เฒ่า ผู้แก่ และผู้รู้ในชุมชน มาจัดให้เป็นหมวดหมู่ ตามประเด็นของการศึกษา

8.จัดทำรายงานความก้าวหน้า

จัดกิจกรรมวันที่ 15 กันยายน 2552 เวลา 08.00 – 15.00 น.

สถานที่ สำนักงานโครงการพัฒนาองค์กรชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำ ป่าสัก ต.ด่านซ้าย อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

-สามารถจัดพิมพ์เอกสาร ผลจากการศึกษาวิจัยให้เป็นหมวดหมู่ตามประเด็นของการศึกษา เพื่อจัดส่งให้กับ สกว.

-เพื่อสรุปผลการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 ก่อนเริ่มศึกษาในระยะที่ 2

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.นางสาวอร ทองยิ่ง	นักวิจัย
3.นางสาวสุสติ ทองกวอด	เจ้าหน้าที่โครงการ ฯ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ได้เอกสารรายงานความก้าวหน้าที่มีความละเอียดครบถ้วนตามประเด็นที่ได้ ทำการศึกษาในระยะที่ 1 ส่งให้กับ สกว.

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงาน
- จัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
- จัดพิมพ์และรวบรวมเอกสารที่ได้จากการศึกษา

ผลการดำเนินงาน

- ทีมวิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามารวบรวมจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบเพื่อส่งให้กับ สกว. ได้
- ทีมวิจัยได้เรียนรู้ระบบเอกสาร และการจัดการความรู้ที่ศึกษาได้ให้เป็นหมวดหมู่ของแต่ละประเด็นได้

-ทีมวิจัยได้ทบทวนการทำงานที่ผ่านมาจากการรวบรวมเอกสารรายงาน
ความก้าวหน้าที่ช่วยกันรวบรวม เพื่อวางทิศทางการศึกษาต่อในระยยะที่ 2 ได้

9.ศึกษาดูงานเรื่องการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ

จัดกิจกรรม วันที่ 17 – 18 พฤศจิกายน 2552

สถานที่ สมาคมเพื่อนภู ต. แวงน้อย อ. แวงน้อย จ. ขอนแก่น

วัตถุประสงค์

เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของการจัดการ
ป่าเชิงวัฒนธรรม

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1. นางคุณ พรหมมาวัน	14.นายสวรรค์ พรหมโสภา
2. นายบุญตา เชื้อบุญมี	15.นายบุญจันทร์ พิมพ์เสนา
3. นายยา กันยาประสิทธิ์	16.นายพวง กันยาประสิทธิ์
4. นายถนอม คำเกษ	17.นายแ่ง กันยาประสิทธิ์
5. นายสังคี ปัญญาคำ	18.นายกองสิน คำบุตลี
6. นายเกียรติศักดิ์ พิมพ์เสนา	19.นายแสวง สิริ
7. นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว	20.นายจบ แก้วขวิด
8. น.ส.อร ทองยิ่ง	21.นายบัวเรียน พิมพ์เสนา
9. น.ส.สุสติ ทองกวาด	22.นายหลั่น พิมพ์เสนา
10. นางอนัน คำนัน	23.นายอำพร คำเกษ
11. นางสุดใจ คำนัน	24.นายนิยม กันยาประสิทธิ์
12. นายบุญมา จันสีดา	25.นายบุญมา แก้วคม
13. นายทวี ปัญญาคำ	

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุดประสบการณ์ และจุดแข็งจุดอ่อนของการใช้
วัฒนธรรมในการจัดการป่าของพื้นที่อื่น และแนวทางในการปรับใช้
ขั้นตอนกระบวนการ

- เตรียมกลุ่มเป้าหมาย
- เตรียมสถานที่ศึกษาดูงาน
- เตรียมประเด็นแลกเปลี่ยน
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

-ได้เห็นรูปแบบของการจัดการป่าที่ผสมผสาน ระหว่างการนำเอาวัฒนธรรม
ในท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการจัดการป่า ร่วมกับการตั้งกฎระเบียบทางสังคม
ร่วมกับข้อห้ามทางความเชื่อ ทำให้การจัดการป่าประสบความสำเร็จโดยที่ไม่เกิด
ความขัดแย้งกันภายในชุมชน

-จุดแข็งของการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมคือการรวมศูนย์ของจิตใจของคนใน
ชุมชนที่มีความเชื่อความศรัทธาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้เกิดความหวงแหน
และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

-หลังจากกลับจากการศึกษาดูงาน ได้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนในระดับ
หมู่บ้านถึงแนวทางในการนำเอารูปแบบการจัดการป่าที่ผสมผสานระหว่างข้อห้าม
ทางความเชื่อทางวัฒนธรรม และกฎระเบียบทางสังคมที่เป็นลายลักษณ์อักษร มา
ประยุกต์ใช้ภายในพื้นที่ป่าชุมชน

10.สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษา

จัดกิจกรรม วันที่ 10 ธันวาคม 2552

สถานที่ วัดบ้านตาตเสี้ยว ต.อู่โป้ม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

เพื่อสรุปวิเคราะห์ข้อมูลและผลที่ได้จากการศึกษา ให้นำไปสู่การวางแผน
เชิงปฏิบัติการได้

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นายดำรงศักดิ์	มะโนแก้ว	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.นายทวี	ปัญญาคำ	นักวิจัย
3.นายยา	กัญญาประสิทธิ์	นักวิจัย
4.นายบุญมา	จันสีดา	นักวิจัย
5.นางคุณ	พรมมาวัน	นักวิจัย
6.นางสาวอร	ทองยิ่ง	นักวิจัย
7.นางสาวสุสดี	ทองกวอด	เจ้าหน้าที่โครงการ ฯ
8.นายศาสวัต	ต้นกัญญา	ที่ปรึกษาโครงการ
9.นายจิระศักดิ์	ตรีเดช	ที่ปรึกษาโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดครบถ้วนสามารถนำไปสู่การจัดทำแผนปฏิบัติการ
ภายในชุมชนได้

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงานและที่ปรึกษา
- จัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
- ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมด

ผลการดำเนินงาน

1.สรุปประเด็นการศึกษาตามประเด็นหลักของการศึกษาและความครบถ้วน
ของข้อมูลในแต่ละประเด็น

2.สรุปและวิเคราะห์ตรวจสอบตีความหมายและในแง่ของข้อห้ามต่างๆ ที่
ชุมชนให้ความเคารพและยึดถือร่วมกันของวัฒนธรรมป่าดงห่อ

3.เกิดการวิเคราะห์ถึงจุดแข็งจุดอ่อนของวัฒนธรรมป่าดงห่อ จาก
ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง เพื่อเป็นแนวทางและสร้างโอกาสในการนำไป
ประยุกต์ใช้ และหาแนวทางแก้ไขในส่วนที่เป็นจุดอ่อนที่กำลังค่อยๆเสื่อมถอยและ
ลดน้อยลงจากความเชื่อดั้งเดิม

4.ได้แนวทาง และร่างแผนงาน ในการนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในทาง
ปฏิบัติการในระยะที่ 2 ในการจัดการป่าที่เป็นเขตต้นน้ำป่าสักในพื้นที่ ระหว่างการ

ประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงห่อ และการจัดการป่าในรูปของเครือข่ายระดับหมู่บ้าน
และระดับปัจเจกบุคคล

11.จัดเวทีนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาต่อชุมชน

จัดกิจกรรม วันที่ 10 มกราคม 2553

สถานที่ วัดบ้านตาตเสี้ยว ต.อู่โป้ม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาต่อชุมชน ในการวางแผนหาแนวทาง
ร่วมกับชุมชน ในการปรับใช้วัฒนธรรมในการจัดการฐานทรัพยากรป่าภายใน
ชุมชน

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1.นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.นายทวี ปัญญาคำ	นักวิจัย
3.นายยา กันยาประสิทธิ์	นักวิจัย
4.นายบุญมา จันสีดา	นักวิจัย
5.นางคุณ พรหมมาวัน	นักวิจัย
6.นางสาวอร ทองยิ่ง	นักวิจัย
7.นางสาวสุสติ ทองกวอด	เจ้าหน้าที่โครงการ ฯ
8.นายสาสวัตต์ ดั้นกันยา	ที่ปรึกษาโครงการ
9.นายจิระศักดิ์ ตรีเดช	ที่ปรึกษาโครงการ
10. นายดาวรุ่ง พรหมมาวัน	35.นายลัก พิมพ์เสนา
11.นายสุบรรณ พิมพ์เสนา	36.นายพรชัย โชคชัย
12.นายสังคี ปัญญาคำ	37.นายสมพร พิมพ์เสนา
13.นายสมบัติ พิมพ์เสนา	38.นายโยธิน พรหมมาวัน
14.นายนิคม กันยาประสิทธิ์	39.นายทองหลี่ ปัญญาคำ
15.นายไมตรี ปัญญาคำ	40.นายทวิน บุตรพรม

16.นายถนอม คำเก	41.นายบุญมี ศรีแสง
17.นายคำแหง พรหมววัน	42.นางตัน ก้นยาประสิทธิ์
18.นายบุญตา เชื้อบุญมี	43.นายบุญธรรม โสประดิษฐ์
19.นายวน แสงราช	44.นางเจ้า พิมพ์เสนา
20.นายศรีนวล ก้นยาประสิทธิ์	45.นางปิ่น พิมพ์เสนา
21.นายเกียรติศักดิ์ พิมพ์เสนา	46.นางคำฟอง ปัญญาคำ
22.นายสุรวุฒิ พิมพ์เสนา	47.นายแซง พายัพ
23.นายทองจันทร์ สุภาภี	48.นางสุน พิมพ์เสนา
24.นายนิพนธ์ สายบุญเกิด	49.นายลี พิมพ์เสนา
25.นายทองจันทร์ คำบุตยิ	50.นางจัน ต้นตุลา
26.นายสามารถ สุกงเจริญ	51.นางหลอด พรหมววัน
27.นายบัญญัติ คำบุตยิ	52.นางดาว ดำรงกุล
28.นายคอน พิมพ์เสนา	53.นางภา เชื้อบุญมี
29.นางสี พิมพ์เสนา	54.นางทองใบ แสงแก้ว
30.นายเหลี่ยม พิมพ์เสนา	55.นายสมุด พิมพ์เสนา
31.นายคำภา พิมพ์เสนา	56.นางบุญยัง ต้นตุลา
31.นายเพี้ย พิมพ์เสนา	57.นางมั่ง วังศิริ
32.นายปรมินทร์ ต้นตุลา	58.นางตาล พรหมววัน
33.นายจัน คำเกตุ	59.นายสมพร ศิริ
34.นางบุญเลี้ยง ศรีบุญ	60.นายสายนต์ พิมพ์เสนา
61.นายบัวรอง อุบปัญญาคำ	71.นางเอี่ยม ศิริแก้วเรือน
62.นายบุญมา จันสีดา	72.นางบังอร สีดานิ
63.นายระพิน ศีโสพล	73.นางจำปา แก้วเรือน
64.นางจันแจ้ง ราชอินตา	74.นางสฤษฎี พิมพ์เสนา
65.นางอนัน คำนัน	75.นางคำมี ศรีแสง
66.นายสาคร ศิวรร	76.นายแซง แสงพรหม

67.นายบุญมี สุภาภิ	77.นางขุน สายคำสุด
68.นายสมปรณ กัณยาประสิทธิ์	76.นายสุวรรณ ศิริ
67.นางอรนุช พิมพ์เสนา	77.นางคำฟอง ดันตุลา
68.นางลิใจ สุกลี	78.นางบัวไล จันสีดา
69.นางบุญล้ำ ศิริ	79.นายวีระพล ป่านภูมิ
70.นางบัวขัน กัณยาประสิทธิ์	80.นางสุคใจ คำนัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เกิดแผนปฏิบัติการในระดับชุมชน ในการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรม

ขั้นตอนกระบวนการ

- ประสานคณะทำงานที่ปรึกษาและชุมชน
- เตรียมข้อมูลผลที่ได้จากการศึกษา
- กำหนดสถานที่
- ดำเนินการตามแผน

ผลการดำเนินงาน

1.ชุมชนได้รับข้อมูลผลการวิจัยและเข้าใจถึงกระบวนการรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้อง และชุมชนมีส่วนในการให้ข้อมูลทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน

2.ชุมชนเห็น จุดแข็ง จุดอ่อนของผลงานวิจัยที่ออกมา ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมป่าดงห่อ และโอกาสของการนำวัฒนธรรมป่าดงห่อไปประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าร่วมกับป่าชุมชน

3.เกิดการระดมความคิดจากกลุ่มชาวบ้านถึงแนวทางในการนำเอาวัฒนธรรมป่าดงห่อไปประยุกต์ใช้ในการจัดการป่า โดยแบ่งออกเป็น

- การจัดทำจุดเรียนรู้ภายในป่าดงห่อ เพื่อให้เด็กนักเรียน หรือ นักศึกษารวมทั้งผู้ที่เข้ามาภายในชุมชนได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ โดยมีกวนจำคอยเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่เด็กนักเรียน

- การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพภายในป่าชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลพันธุ์ไม้ สมุนไพรภายในป่าดงห่อ โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้และเก็บข้อมูลให้กับ

เด็กนักเรียน เนื่องจากพื้นที่ป่าชุมชนถือได้ว่าเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ และยังมีบริสุทธิ
 ไม่มีสารพิษใดๆ ในบริเวณป่าดงห่อ และยังสามารถศึกษาสภาพของดิน
 เพื่อเปรียบเทียบกับดินในปัจจุบันได้

- การนำเอารูปแบบของการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรม ป่าดงห่อ ไปจัดการ
 ร่วมในการจัดการป่าชุมชน จำนวน 2 ป่า

- การปลูกต้นไม้ สมุนไพร ภายในป่า รอบป่าดงห่อและป่าชุมชน

- จัดทำป่าเชิงวัฒนธรรมสำหรับครอบครัวยุคใหม่ในลักษณะของป่าครอบครัว

บทที่ 4

ผลการวิจัย

4.1. บริบทชุมชน

ข้อมูลทั่วไป

บ้านตาดเลี้ยว หมู่ที่ 1 ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

4.1.1. ประวัติความเป็นมา

การก่อตั้งบ้านตาดเลี้ยวเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2450 โดยมีผู้ร่วมก่อตั้งหมู่บ้านคือ นายฮ้อยทุย(ไม่ทราบนามสกุล) นายฮ้อยทอง(ไม่ทราบนามสกุล) และกำนันเบาะ ต้นตุลา เป็นแกนนำในการก่อตั้งหมู่บ้านตาดเลี้ยว ผู้คนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านตาดเลี้ยวในระยะแรกเป็นผู้คนที่อพยพมาจากพื้นที่ใกล้เคียงเช่น บ้านวังบอน บ้านถ้ำพระ และบ้านทุ่งเทิง เป็นต้น ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2485 ชาวบ้านตาดเลี้ยวได้พบกับภาวะการเกิดโรคระบาด หรือวัณโรค ทำให้ชาวบ้านตาดเลี้ยวต้องเจ็บป่วยและล้มตายจากการเป็นโรควัณโรคจำนวนมาก ทำให้ประชากรในหมู่บ้านตาดเลี้ยวลดจำนวนลงในขณะนั้น ทำให้หน่วยงานสาธารณสุขของภาครัฐและหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามาช่วยเหลือประชากรที่รอดชีวิตจากโรคระบาดในครั้งนั้น ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2488 บ้านตาดเลี้ยวเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ เนื่องจากพื้นที่บริเวณบ้านตาดเลี้ยวเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิอากาศร้อนมากในช่วงฤดูร้อน จึงเป็นเหตุให้ต้นไม้ใบหญ้าไหมวปลิวเสียดสีกันจนติดไฟ และลามลุกไหม้พื้นที่ส่วนหนึ่งของหมู่บ้านตาดเลี้ยว ทำให้ชาวบ้านต้องอพยพโยกย้ายตั้งบ้านเรือนกันในพื้นที่ส่วนใต้ของหมู่บ้าน ผู้คนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่หมู่บ้านตาดเลี้ยวในส่วนใหญ่นั้นแล้ว จะเป็นผู้ที่อพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านวังบอน บ้านถ้ำพระ บ้านทุ่งเทิงและยังมีผู้คนที่อพยพมาจากอำเภอใกล้เคียง เช่น หล่มสัก หล่มเก่า และด่านซ้าย โดยอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่บ้านตาดเลี้ยวเพื่อหาพื้นที่อยู่อาศัยและการทำมาหากินในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์

บ้านตาดเลี้ยวเป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักมาตั้งแต่สมัยอดีตกาล ในอดีตเกษตรกรบ้านตาดเลี้ยวจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพียงเพื่อการยังชีพ ชาวบ้านทำการเกษตร ปลูกข้าวไร่เพื่อการดำรงชีพและบริโภคกันภายในครัวเรือน และมีการปลูกพืชไร่ ผักสวนครัว และผลไม้ต่างๆที่บริเวณคันนาและปลายนาไว้เพื่อบริโภคด้วย เช่น มันเผือก ถั่ว งา เป็นต้น การทำการเกษตรที่กล่าวมานั้นนอกจากจะปลูกไว้เพื่อบริโภคกันภายในครัวเรือนแล้ว ยังมีการแบ่งปันแจกจ่ายผลผลิตต่างๆให้กับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านด้วย นอกจากนั้นชาวบ้านตาดเลี้ยวยังมีการเก็บหาของป่าเพื่อการบริโภคเพิ่มเติมจากผลผลิตทางการเกษตรด้วย เช่น หาเห็ด หน่อไม้ ผักกูด เป็นต้น และยังมีการล่าสัตว์ป่ามาบริโภค เช่น หมูป่า ไก่ป่า ตุ่น เป็นต้น และยังมีการเก็บกุ้ง หอย ปู ปลา ใน

แหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งในสมัยก่อนนั้นแหล่งน้ำธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก สามารถหากินจากแหล่งน้ำธรรมชาติได้เต็มที่

ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวบ้านตาดเลี้ยวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่มีอยู่ตลอดเวลา วิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยนสู่ความทันสมัยมากขึ้น การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านตาดเลี้ยวเริ่มน้อยลง เพราะประชากรส่วนมากนั้นได้รับการศึกษามากขึ้น อพยพย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เพื่อการศึกษาและมีการประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมเมือง จนละทิ้งการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหลือไว้ให้เห็นแต่เพียงรุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ยังคงดำรงชีพด้วยการทำการเกษตรเช่นเดิม

4.1.2. สภาพทั่วไป

บ้านตาดเลี้ยวเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ตำบลปิ๋ม ซึ่งมีรูปแบบการก่อตั้งถิ่นฐานเพื่อการอยู่อาศัยกันเป็นกระจุก และจะก่อตั้งใกล้บริเวณเส้นทางถนน เพื่อความสะดวกในการเดินทางนั่นเอง และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นการตั้งที่อยู่อาศัยที่บริเวณใกล้แหล่งน้ำเพื่อความสะดวกในการทำมาหากินตามวิถีชีวิตของสังคมชนบททั่วไป หมู่บ้านตาดเลี้ยวมีลำห้วยหมู ที่มีต้นกำเนิดจากห้วยเทิงไหลผ่านบ้านตาดเลี้ยวและไหลออกสู่บ้านนา ที่เป็นเส้นเลือดในการหล่อเลี้ยงชาวบ้านและการทำมาหากินประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนั้นยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติจำนวนมากที่อยู่ตามบริเวณเชิงเขาที่เป็นแหล่งน้ำให้เกษตรกรทำการเกษตร ประชากรบ้านตาดเลี้ยวประมาณร้อยละ 95 (ข้อมูล จปฐ.) ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งต้องมีการอาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น การปลูกข้าว ทำไร่ข้าวโพด ปลูกมะขามหวาน และปลูกพืชผักต่างๆ เช่น ถั่วฝักยาว พริกชี้ฟ้า หอมและกระเทียม เป็นต้น

4.1.3. สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปของบ้านตาดเลี้ยว ตำบลปิ๋ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีสภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่สูง มีภูเขาสลับซับซ้อน มีที่ราบเชิงเขาเล็กน้อย และมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300 เมตร

4.1.4. แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงผู้คนที่อยู่บ้านตาดเลี้ยว หมู่ 1 คือ ห้วยหมู ที่มีต้นกำเนิดจากห้วยเทิง บ้านตาดเลี้ยวและไหลลงสู่บ้านนา ถือว่าเป็นแหล่งน้ำสายหลักที่เป็นน้ำหล่อเลี้ยงผู้คนในชุมชนและในการทำการเกษตรทำไร่ทำนา นอกจากห้วยหมูแล้วยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่มี

ลักษณะเป็นบ่อน้ำที่มีอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มตามพื้นที่หมู่บ้านและบนพื้นที่สูงเพื่อใช้เป็นน้ำในการดำรงชีพและการทำการเกษตรอีกด้วย

4.1.5. สภาพอากาศ

สภาพอากาศบริเวณพื้นที่บ้านตาคลี มีลักษณะอากาศหนาว ฝนตกชุกสลับกับแห้งแล้ง โดยแบ่งเป็นช่วงฤดูได้ดังนี้

ฤดูร้อน มีลักษณะอากาศร้อนจัด ในช่วงระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน มีฝนตกชุกปานกลาง ในช่วงระหว่างปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม

ฤดูหนาวอากาศหนาว ในช่วงเดือนตุลาคมและจะหนาวมากในเดือนมกราคม ฤดูหนาวจะมีลักษณะภูมิอากาศที่หนาวไปจนถึงช่วงเดือนกุมภาพันธ์ บ้านตาคลีอากาศจะร้อนสุดในเดือนเมษายน โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ย 39 องศาเซลเซียส และจะต่ำสุดในเดือนมกราคม โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ย 12 องศาเซลเซียส

4.1.6. สภาพนิเวศ

1. ทรัพยากรดิน

ลักษณะดิน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินทรายและดินร่วนปนทราย สภาพพื้นที่ทั่วไปมีลักษณะเป็นพื้นที่สูงเชิงเขา พื้นที่ลาดชันเป็นเนินเขาสลับกับที่ลุ่ม

2. จำนวนที่ดิน

บ้านตาคลีมีเนื้อที่ทั้งหมด	3,745	ไร่
พื้นที่อาศัย	70	ไร่
พื้นที่ทำการเกษตร	3,525	ไร่
พื้นที่ป่าชุมชน	150	ไร่

3. พื้นที่ทำการเกษตร

เกษตรกรจะใช้พื้นที่ในการทำการเกษตรคือ การเพาะปลูกข้าว ไร่ข้าวโพด สวนมะขามหวาน และพืชสวนอื่นๆ เช่น ปลูกข้าวในนา ทำสวน และทำไร่

หลังจากที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวในนาแล้ว หลังฤดูการเก็บเกี่ยวจะทำการเพาะปลูกพืช ได้แก่ ถั่วฝักยาว กระเทียม ฝักทอง แตงไทย และพืชผักสวนครัวทั่วไป

4. พื้นที่สาธารณะ

การใช้พื้นที่สาธารณะของชาวบ้านตาคลี หมู่ 1 ตำบลอิปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันในชุมชน ได้แก่ วัดบ้านตาคลี โรงเรียนบ้านตาคลี

5.วัดบ้านตาดเสี้ยว

วัดบ้านตาดเสี้ยวเป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่เป็นพื้นที่สาธารณะในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะใช้พื้นที่วัดในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและ การทำบุญประเพณีต่างๆ เช่น บุญเบิกบ้าน บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา เป็นต้น โดยเฉพาะในทุก วันพระชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญตักบาตร และฟังเทศน์ที่วัดด้วย

4.1.6.โรงเรียนบ้านตาดเสี้ยว

โรงเรียนบ้านตาดเสี้ยวเป็นโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาเลย เขต3 ที่ ให้บริการเป็นสถานศึกษาในระดับชั้นเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ประจำหมู่บ้านตาดเสี้ยว นักเรียน ส่วนใหญ่ที่ เข้ารับการศึกษาเป็นบุตรหลานของชาวบ้านตาดเสี้ยว หากจบระดับประถมจะย้าย ไปศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนบ้านทับก่ ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสประจำ หมู่บ้านทับก่ อยู่ห่างจากบ้านตาดเสี้ยวประมาณ 5 กิโลเมตร

4.1.7. ทรัพยากรน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านตาดเสี้ยว หมู่1 ได้ใช้ประโยชน์คือ ลำห้วยหมู ที่มีต้น กำเนิดจากห้วยเหิง บ้านตาดเสี้ยวและไหลลงสู่บ้านนา ถือว่าเป็นแหล่งน้ำสายหลักที่เป็นน้ำหล่อเลี้ยง ผู้คนในชุมชนและในการทำการเกษตรทำไร่ทำนา นอกจากห้วยหมูแล้วยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่มี ลักษณะเป็นบ่อน้ำที่มีอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มตามพื้นที่หมู่บ้านและบนพื้นที่สูงเพื่อใช้เป็นน้ำในการ ดำรงชีพและการทำการเกษตร

4.1.8. ลักษณะทางกายภาพ

บ้านตาดเสี้ยว หมู่1 ตำบลลิปุม อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย ตั้งอยู่ทิศใต้ของอำเภอคำชะอี มีระยะทางห่างจากตำบลลิปุมประมาณ 5 กิโลเมตร มีระยะห่างจากตัวอำเภอคำชะอีประมาณ 39 กิโลเมตร และมีระยะห่างจากตัวจังหวัดเลยประมาณ 119 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านผักเฒ่า ตำบลลิปุม
ทิศใต้	มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านทุ่งเหิง ตำบลบ้านโป่ง
ทิศตะวันออก	มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านนา ตำบลลิปุม
ทิศตะวันตก	มีอาณาเขตติดต่อกับ พื้นที่ภูเขา

นอกจากนี้บ้านตาดเสี้ยว หมู่1 ยังมีการติดต่อกับหมู่บ้านเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ตำบลลิปุมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บริเวณบ้านตาดเสี้ยวอัน ได้แก่ บ้านบ้านวังบอน บ้านลำพระ บ้านป่าสะแซ บ้านทับก่ บ้านวังเป้ง และบ้านทุ่งเหิง ตำบลบ้านโป่ง ชาวบ้านตาดเสี้ยวและหมู่บ้านเครือข่ายที่กล่าวมานั้นมีลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีสาน อีสานเหนือ โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์นี้เรียกตนเองว่าเป็นคน “ไทดำ”

4.1.9. สาธารณูปโภค

1. การติดต่อสื่อสาร

ด้านการติดต่อสื่อสารกัน ในอดีตจะติดต่อผ่านการส่งจดหมายทางไปรษณีย์ มีการตั้งตู้ไปรษณีย์ (ตู้เล็ก) ภายในหมู่บ้าน และประมาณปีพ.ศ.2547 การติดต่อสื่อสารมีความสะดวกสบายมากขึ้น เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีโทรศัพท์สาธารณะเข้ามาติดตั้งภายในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างสะดวกมากขึ้น แต่ในปัจจุบันนี้ โทรศัพท์สาธารณะไม่มีการใช้เพราะเกิดความขัดข้องใช้การไม่ได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีโทรศัพท์มือถือเป็นของครัวเรือน ทุกครัวเรือนจะมีโทรศัพท์มือถือเป็นโทรศัพท์ประจำบ้าน เพราะหมู่บ้านคาดเลี้ยวเป็นหมู่บ้านที่อับสัญญาณโทรศัพท์ การใช้โทรศัพท์มือถือจึงต้องมีการตั้งเสารับสัญญาณโทรศัพท์ประจำบ้านที่ต่อเข้ากับโทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์มือถือจึงกลายเป็นโทรศัพท์บ้านโดยปริยายเพราะไม่สามารถเคลื่อนย้ายที่ได้

2. ไฟฟ้า

ไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน เมื่อปีพ.ศ. 2524 ซึ่งเข้ามาตามกลไกการพัฒนาประเทศของรัฐบาล เมื่อไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านคาดเลี้ยวมีชีวิตที่ดีขึ้น การที่มีไฟฟ้าทำให้กระแสแห่งเทคโนโลยีหลังไหลเข้ามาในชุมชนตามไปด้วย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และเครื่องซักผ้า ทำให้ชาวบ้านรับรู้ข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากขึ้น ซึ่งปัจจุบัน ชาวบ้านชุมชนคาดเลี้ยวมีไฟฟ้าใช้กันทุกครัวเรือนแล้ว และไฟฟ้าถือเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต นอกจากชาวบ้านจะได้รับข่าวสารจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ ชาวบ้านยังใช้สื่อเหล่านี้เป็นแหล่งให้ความบันเทิงในยามว่างอีกด้วย

3. ประปา

ระบบประปาหมู่บ้านในชุมชน เริ่มมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 แต่ระบบน้ำประปานี้ก็ใช้ได้เพียง3-4เดือนเท่านั้น ก็ต้องเลิกไป เพราะปัญหาเรื่องแรงดันน้ำ จึงส่งผลให้ระบบน้ำประปาเพราะบ้านคาดเลี้ยวมีพื้นที่ตั้งบ้านเรือนเป็นพื้นที่ต่างระดับ ทำให้การประปามีปัญหาและหยุดใช้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ต้องขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้ในครัวเรือน แต่เมื่อปีพ.ศ. 2548 ได้มีการจัดสร้างระบบน้ำประปาใหม่ ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้สร้างระบบจ่ายน้ำสมบูรณ์แล้ว และสามารถจ่ายน้ำให้กับชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง

4. การคมนาคม

เส้นทางคมนาคมจากบ้านตาดเลี้ยวสู่ตัวอำเภอด่านซ้าย ใช้เส้นทางในการสัญจรเส้นทางที่ได้ คือ เส้นทางบ้านตาดเลี้ยว บ้านทุ่งเทิง กกสะทอน ด่านซ้าย เส้นทางจากบ้านตาดเลี้ยวไปทางทิศใต้ ไปสู่บ้านทุ่งเทิง ตำบลบ้านโป่ง โดยมีระยะห่างจากกันประมาณ 7 กิโลเมตร เส้นทางสัญจรเป็นทางลาดยางไปจนถึงบ้านทุ่งเทิง แต่มีลักษณะเป็นหลุมเป็นบ่อ ถนนมีสภาพชำรุดเล็กน้อยเป็นผลจากการใช้เส้นทางคมนาคมของรถไถ รถแทรกเตอร์ และรถบรรทุกขนาดใหญ่ที่ใช้เส้นทางในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่ เส้นทางสัญจรสู่บ้านตาดเลี้ยวนี้ไม่มีรถโดยสารให้บริการ ต้องใช้รถส่วนตัวหรือขอโดยสารกับรถเพื่อนบ้านหรือรถเร่ขายของที่เข้ามาภายในหมู่บ้านเท่านั้น

เส้นทางสัญจรจากหมู่บ้านตาดเลี้ยวผ่านบ้านทุ่งเทิง ถึงถนนเส้นหลักไปด่านซ้าย ระยะทางประมาณ 11 กิโลเมตร เมื่อเดินทางไปถึงเส้นทางสายหลักแล้วสามารถใช้บริการรถตู้โดยสารสาย หล่มสัก-ด่านซ้าย โดยต้องเดินทางผ่านบ้านกกสะทอน บ้านโป่งชี บ้านกกเหียน และผ่านพระราชสุริยวงศ์ เข้าสู่ตัวเมืองอำเภอด่านซ้าย โดยมีระยะทางในการเดินทาง 30 กิโลเมตร รวมทั้งสิ้นระยะทางจากบ้านตาดเลี้ยว-บ้านทุ่งเทิง-บ้านกกสะทอน-ด่านซ้าย ระยะทางรวมทั้งสิ้น 41 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมงเศษ เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านนั้นส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต ซึ่งมีการก่อสร้างครั้งแรกในปีพ.ศ.2542 และในปีพ.ศ.2550 ที่ผ่านมาก็ได้มีการก่อสร้างเส้นทางสัญจรเป็นถนนคอนกรีตอีกครั้ง โดยทำถนนเส้นที่ติดต่อกับบ้านนาและบ้านวังบอน โดยการที่ชาวบ้านได้ร่วมกันเขียนโครงการกับนักพัฒนาองค์กรเอกชน เครือข่ายอนุรักษ์ต้นน้ำป่าสักเพื่อขออนุมัติการก่อสร้างถนนจากการที่เชิญนายอำเภอด่านซ้ายมาเป็นประธานในพิธีบวงสรวงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ป่าดงห่อ” จึงทำให้การสัญจรไปมาหาสู่กันระหว่างบ้านตาดเลี้ยวและหมู่บ้านใกล้เคียงอื่นๆ เช่น บ้านวังบอน บ้านนา บ้านผักเฒ่า และบ้านป่าสะแก มีความสะดวกสบายมากขึ้นเมื่อเทียบกับการสัญจรกันในสมัยอดีต

4.1.10. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

บ้านตาดเลี้ยว หมู่ 1 ตำบลอู่ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกร ทำนาปลูกข้าวและทำไร่ข้าวโพดเป็นหลัก จึงเรียกได้ว่าบ้านตาดเลี้ยวเป็นสังคมเกษตรกรรม โดยมีการสร้างที่อยู่อาศัยแบบรวมกันเป็นกลุ่ม ตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่ตามเส้นทางสัญจร และแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการสัญจรไปมานั้น การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านตาดเลี้ยวเป็นไปในลักษณะสังคมชนบททั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านตาดเลี้ยวและหมู่บ้านเครือข่ายที่กล่าวมานั้นมีลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีสาน อีสานเหนือ โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์นี้เรียกตนเองว่าเป็นคน “ไทดำ” โดยมีภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น

คือ ภาษาไทดำนท้อถิ่น ประชากรทั้งหมดของบ้านตาดเลี้ยวเน้นนับถือศาสนาพุทธด้วยกันทั้งหมด และจะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดบ้านตาดเลี้ยวโดยบ้านตาดเลี้ยวมีประชากรดังนี้ ประชากรบ้านตาดเลี้ยว เพศชายจำนวน 201 คน เพศหญิงจำนวน 199 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 86 ครัวเรือน

ด้านประชากร

อายุ	ชาย	หญิง	รวม
1-10 ปี	25	33	58
11-20 ปี	37	33	70
21-40 ปี	84	82	166
41-60 ปี	50	42	92
60 ปี ขึ้นไป	5	9	14
รวม	201	199	400

สภาพสังคมของบ้านตาดเลี้ยว หมู่ 1 มีลักษณะความสัมพันธ์กันแบบปฐมนิคม มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน อาศัยกันแบบระบบเครือญาติขนาดใหญ่ เพราะประชากรของตำบลอู่มารวมทั้งบ้านตาดเลี้ยวจะมีการแต่งงานกันในกลุ่มเครือญาติ เพราะประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณนี้มีจำนวนน้อยและมีแต่ผู้คนที่เป็ญาติพี่น้องกันจึงเกิดปรากฏการณ์การแต่งงานกันในกลุ่มเครือญาติของตนเอง ปัจจุบันได้มีการอพยพย้ายถิ่นของคนนอกชุมชนเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่มากขึ้น อีกทั้งมีการอพยพย้ายออกนอกพื้นที่เพื่อการศึกษามากขึ้นตลอดจนย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานนอกพื้นที่จึงมีการแต่งงานกับคนนอกชุมชนมากขึ้น จึงจะเห็นได้ว่าการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาของคนนอกชุมชนมากขึ้น แต่ส่วนมากจะเป็นคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยกันนั่นเอง

ส่วนด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชาวบ้านตาดเลี้ยว หมู่ 1 นั้นก็จะมีลักษณะเหมือนกับวัฒนธรรมและประเพณีของสังคมอีสานทั่วไป มีการทำบุญประเพณีฮีตสิบสอง แต่ไม่ครบทั้งหมด เพราะชาวบ้านตาดเลี้ยวไม่มีทุนทรัพย์ในการทำบุญเท่าที่ควรจึงมีการทำบุญแต่เพียงเพณีที่เป็นประเพณีใหญ่ อีกทั้งไม่มีเวลาเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่นั้นจะใช้เวลาในการทำนา ทำไร่เป็นส่วนใหญ่จะหยุดทำงานเพียงแค่วันธรรมะสวน หรือวันพระ จึงไม่มีเวลาที่จะให้ชาวบ้านได้ประกอบพิธีในการทำบุญประเพณีฮีตสิบสองอย่างครบถ้วน

ปฏิทินกิจกรรม

เดือน กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
บุญขึ้นปีใหม่	↔											
บุญสู่ขวัญข้าว		↔										
บุญเบิกบ้าน			↔									
บุญสงกรานต์				↔								
บุญพระธาตุศรีสองรัก					↔							
บุญเลี้ยงหอ						↔	↔					
บุญเข้าพรรษา							↔	↔	↔	↔	↔	↔
บุญออกพรรษา											↔	↔
บุญกฐิน											↔	↔

ศาสนาและความเชื่อ

บ้านตาคลี หมู่ 1 ตำบลอโศก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ถือว่าเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านที่นับถือศาสนาพุทธกันทั้งหมู่บ้าน ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในหมู่บ้าน เมื่อมีกิจกรรมประเพณีหรือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนานั้น ชาวบ้านจะมีการรวมตัวกันประกอบพิธีกรรมบริเวณวัด

วัดบ้านตาคลีจึงเป็นสถานที่ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านตาคลี วัดบ้านตาคลีสร้างขึ้นครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ.2442 สร้างขึ้นจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านทุกคนในขณะนั้น เพราะเล็งเห็นถึงความยากลำบากในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เพราะไม่มีสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม จึงร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดบ้านตาคลีขึ้น โดยมีหลวงตาสอน (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นพระจำวัดอยู่เพียงรูปเดียวในขณะนั้น หลังจากนั้นชาวบ้านตาคลีก็มีพื้นที่สาธารณะในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและเป็นสถานที่ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.2445 มีภิกษุ 2 รูป ชุดงค์มาจำพรรษาที่วัดบ้านตาคลี คือ หลวงตาเย็น (ไม่ทราบนามสกุล) หลวงตาอ้อย (ไม่ทราบนามสกุล) จึงทำให้มีภิกษุที่เป็นแกนนำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในช่วงนั้นชาวบ้านมีการทำบุญที่วัดกันอย่างมาก ต่อมาเมื่อพ.ศ.2488 ได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้หมู่บ้าน เปลวไฟลามลุกไหม้ไป

ถึงบริเวณวัดสร้างความเสียหายให้วัดเล็กน้อย จึงได้มีการบูรณะวัดขึ้นใหม่ในปีพ.ศ.2489 จากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านตาดเลี้ยว และวัดบ้านตาดเลี้ยวจึงเป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและเป็นสถานที่ศูนย์รวมจิตใจมาจนถึงทุกวันนี้

เมื่อปี พ.ศ.2547 มีการสร้างศาลาวัดเพื่อขยายพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพิ่มอีก 1 หลัง ปัจจุบันมีภิกษุจำพรรษาอยู่เพียงรูปเดียวคือ หลวงตาก่อง ปัจจุบันวัดบ้านตาดเลี้ยวยังคงเป็นสถานที่ศูนย์รวมจิตใจและเป็นพื้นที่สาธารณะในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านตาดเลี้ยว และจะมีชาวบ้านได้ไปทำบุญตักบาตรทุกเช้าโดยเฉพาะในวันพระ

นอกจากชาวบ้านจะมีวัดเป็นสถานที่ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านแล้วยังมี “เจ้าหอ” หรือที่พื้นที่อีสานแถบอื่นเรียกว่า “ปู่ตา” ที่เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านตาดเลี้ยวทุกคน “เจ้าหอ” จะอยู่พื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านหรือเรียกว่า “ป่าดงหอ” เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านและจะมีการเลี้ยงเจ้าหอ ในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 7 ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนจะเป็นพื้นที่สงวน ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปทำกิน ตัดไม้ หาของป่าใดๆทั้งสิ้น หากมีการฝ่าฝืนเชื่อว่าจะถูกลงโทษจากเจ้าหอ

4.1.11. การศึกษา

โรงเรียนบ้านตาดเลี้ยว

บ้านตาดเลี้ยว ตำบลลิปุม อำเภอด่านซ้าย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

เลย เขต3

ปรัชญาโรงเรียน : ผู้ตั้งศึกษา ย่อมได้ปัญญา

คำขวัญ เรียนดี มีวินัย ใฝ่คุณธรรม นำประชาธิปไตย ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

วิสัยทัศน์ โรงเรียนบ้านตาดเลี้ยวมุ่งมั่นจัดการการศึกษาให้นักเรียนมี

คุณภาพตามมาตรฐาน การศึกษา ประสานความร่วมมือ ยึดถือ

ความเป็นไทย ครูได้รับการพัฒนาเป็นครูมืออาชีพ

พันธกิจ 1) จัดการศึกษา 2 ระดับคือก่อนประถมศึกษา และประถมศึกษา

2) ดำเนินการการศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษา

แห่งชาติ พ.ศ.2542

3) จัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ให้

เป็นไปตามการประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องระบบและ

วิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ระดับการศึกษา

ขั้นพื้นฐานและปฐมวัย

4).ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐาน

- ปฏิรูปการเรียนรู้
- การปฏิรูปครูและบุคลากร
- ปฏิรูประบบบริหารจัดการ

5).จัดทำแผนปฏิบัติการของโรงเรียนให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการของสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต3

เป้าหมาย

- 1).นักเรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพื้นฐานทางวิชาการ
- 2).นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร
- 3).นักเรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง มีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและมีความคิดสร้างสรรค์
- 4).ยกระดับความเชี่ยวชาญการสอนของครูทุกคนให้สอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและสอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 5).ผู้บริหารมีภาวะผู้นำและสามารถบริหารจัดการด้านพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนรู้
- 6).ผู้บริหารมีความสามารถในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทรัพยากรและบุคลากร
- 7).เด็กก่อนวัยเรียนและเด็กในวัยเรียนมีสิทธิและโอกาสได้รับบริการการศึกษาทุกคน
- 8).โรงเรียนมีคุณภาพการศึกษาผ่านเกณฑ์ที่น่าพอใจ

ประวัติโรงเรียน

โรงเรียนบ้านตาตเสี้ยว ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2514 เดิมที่บ้านตาตเสี้ยวไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน นักเรียนในหมู่บ้านต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนบ้านวังบอน ซึ่งอยู่ห่างออกไปจากบ้านตาตเสี้ยวประมาณ 3 กิโลเมตร การก่อตั้งโรงเรียนเริ่มแรกก่อตั้งโดย นายยอด แก้วทูล ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำหมู่บ้านบ้านตาตเสี้ยวในขณะนั้น ได้ทำการชักชวนชาวบ้านและมีการทำประชาคม เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างโรงเรียนขึ้นเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และชาวบ้านก็ลงมติเห็นด้วยอย่างเป็นเอกฉันท์ การสร้างโรงเรียนบ้านตาตเสี้ยวได้งบประมาณในการก่อสร้างจากกระทรวงศึกษาธิการและเงินบริจาคจากชาวบ้านส่วนหนึ่ง เพื่อทำการสร้างอาคารเรียนชั่วคราวขึ้น โดยมีนายสำราญ หุมอาจ ดำรงตำแหน่งเป็นครูใหญ่ในขณะนั้น ต่อมากรมการปกครอง โดยองค์การ

บริหารส่วนจังหวัดเลย ได้รับการจัดสรรงบประมาณสร้างอาคารเรียนแบบ ป.1ช มี 2 ห้องเรียน เป็นเงิน 80,000 บาท เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2515 โดยขณะนั้นมี นายเชาว์ แก้วประดับ เป็นครูสายผู้สอน

ต่อมาทางราชการได้รับการจัดสรรงบประมาณ สร้างบ้านพักครูชนบทและอาคารเรียนแบบถาวร แบบ ป.1ค ขนาด 4 ห้องเรียน เป็นเงิน 400,000 บาท และมีการเปิดขยายชั้นการเรียนการสอนจาก ป.1- ป.4 ขยายเป็นชั้น ป.1- ป.6

ต่อมาเมื่อเดือนมีนาคม ปี 2550 โรงเรียนได้มีการเปิดการเรียนการสอนในระดับชั้นอนุบาลขึ้น เพื่อรับเด็กเล็กที่อยู่ในเกณฑ์ก่อนการศึกษาตามหลักสูตรให้มาปรับความรู้การเรียนรู้เพื่อเตรียมตัวในการเรียนชั้นประถม และช่วยแบ่งเบาภาระผู้ปกครองที่ต้องทำการเกษตร และไม่มีเวลาในการเลี้ยงดูบุตรหลาน โดยสร้างเป็นอาคารเรียนชั้นเดียว ด้วยงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการและการบริจาคจากชาวบ้าน โดยให้ชื่อว่า “บ้านอนุบาล” จัดการเรียนเตรียมเด็กเล็กเข้าสู่การเรียนระดับประถมต่อไป

ปัจจุบันมีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 50 คน นักเรียนชาย 25 คน นักเรียนชาย 25 คน มีข้าราชการครูทั้งสิ้น 4 คน ครูอัตราจ้าง 1 คน และนักการภารโรง 1 คน เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 รวมทั้งสิ้น 8 ชั้นเรียน โคนมีนายศฤงคาร หล้ากันหา ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการเรียนตั้งแต่ปีพ.ศ.2549 จนถึงปัจจุบัน

ตารางแสดงจำนวนนักเรียน

	อ.1	อ.2	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6	รวม
ชาย	11	1	1	2	2	2	2	4	25
หญิง	7	2	5	0	1	1	3	6	25

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านตาคลีวิทยามีครูด้วยการทั้งสิ้น 5 คนดังนี้

1. นายศฤงคาร หล้ากันหา	ผู้อำนวยการโรงเรียน
2. นายพิศพงษ์ ภักดีสาร	ค.ศ.2
3. นายจิราวุฒิ วิเศษโวหาร	ค.ศ.2
4. นางสาวบังอร วัฒนา	ครูอัตราจ้าง
5. นางสุภาพร ทองยั้ง	ครูผู้ช่วย

จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตาคลีวิทยพบว่า ทางโรงเรียนยังมี

ความต้องการบุคลากรทางด้านการสอนเพิ่มขึ้น เพราะจำนวนครู 5 ท่านนั้นไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอนของนักเรียนความสัมพันธ์ของโรงเรียนและชุมชนมีดังนี้

บทบาทโรงเรียนต่อชุมชน

1.โรงเรียนบ้านตาคลีเยวเป็นสถานศึกษาประจำหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงโรงเรียนบ้านตาคลีเยวเป็นสถานศึกษาที่ให้การเรียนการสอนแก่เด็กและเยาวชนบ้านตาคลีเยวและชุมชนใกล้เคียง

2.เป็นแหล่งเรียนรู้ให้การเรียนการสอนของเด็กและเยาวชนในชุมชนนอกจากการเรียนการสอนโรงเรียนบ้านตาคลีเยวเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน ในด้านความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา สวนสุขภาพ แปลงเกษตร ห้องมนมั่ง เป็นต้น

3.เป็นพื้นที่สาธารณะในการใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชนโรงเรียนบ้านตาคลีเยวเป็นพื้นที่สาธารณะของบ้านตาคลีเยวในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น ใช้สนามกีฬาในการจัดการแข่งขันกีฬภายในชุมชน ใช้ห้องประชุมและห้องเรียนในการจัดการอบรมต่างๆที่ทางหน่วยงานภาครัฐจัดการอบรมแก่ชาวบ้าน เป็นต้น

4.เป็นศูนย์กลางในการฝึกอบรม ปลูกฝังให้เด็กอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเนื่องจากบ้านตาคลีเยวเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนภูเขา พื้นที่จึงเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ นานาพรรณ พืชไร่นานาชนิด โรงเรียนจึงจัดกระบวนการสอนที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่ออนุรักษ์และทำนุบำรุงบ้านเกิดเมืองนอนของตน

บทบาทชุมชนต่อโรงเรียน

1.ชุมชนและชาวบ้านให้การช่วยเหลือโรงเรียนในการช่วยบริจาคเงินในการก่อสร้างอาคารเรียนและซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนอื่นๆ

2.นอกจากการบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนแล้วชุมชนและชาวบ้านยังเป็นการกำลังและแรงงานหลักที่ช่วยก่อสร้างอาคารและห้องเรียนของโรงเรียนบ้านตาคลีเยวด้วย

3.ชุมชนมีการทำผ้าป่าและกลุ่เพื่อเป็นการระดมทุนนำมาใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียน

4.1.12. ด้านสาธารณสุข

ด้านสาธารณสุขของบ้านตาคลีเยว หมู่ที่ 1 ตำบลลิปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ชุมชนได้รับการบริการจากหน่วยงานของภาครัฐ คือ สถานีอนามัยบ้านวังบอน ที่ให้บริการด้านสาธารณสุขแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านวังบอน บ้านตาคลี

เสี้ยว บ้านนา และถ้าพระ บ้านวังเป่ง บ้านผักเนา บ้านทับกี้ จากการสำรวจพบว่าประชาชน บ้านตาดเสี้ยว หมู่ที่ 1 พบว่า

โรคภัยที่เป็นมาก มีดังนี้

อันดับหนึ่ง	โรคกล้ามเนื้อ
อันดับสอง	โรคไขข้อ
อันดับสาม	โรคกระเพาะอาหาร
อันดับสี่	ผื่นคัน/โรคผิวหนัง
อันดับห้า	เวียนศีรษะ

โรคที่เป็นส่วนใหญ่เป็นโรคกล้ามเนื้อ เพราะชาวบ้านมีการทำงานหนัก กิจกรรมต่างๆที่เป็นขั้นตอนในการทำการเกษตรล้วนแต่เป็นงานที่ต้องใช้กำลังมาก เช่นการแบกหาม การขุด เป็นต้น จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านป่วยด้วยโรคกล้ามเนื้อจำนวนมาก รongลงมาเป็นโรคไขข้อ เนื่องจากบ้านตาดเสี้ยวเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่มีลักษณะภูมิอากาศที่หนาวมากในช่วงฤดูหนาว จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านมักเป็นโรคไขข้อและจะเป็นมากในช่วงฤดูหนาว

ส่วนวิธีการรักษาส่วนใหญ่จะเป็นการรักษาแบบแผนปัจจุบัน ซึ่งเข้ารับการรักษาสถานีอนามัยบ้านวังบอน โดยใช้ยาปฏิชีวนะทั่วไปในการรักษา หากมีอาการรุนแรงหรือเป็นโรคอื่นๆที่ต้องเข้ารับการรักษาสถานพยาบาลขนาดใหญ่ชาวบ้านจะไปเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชด่านซ้ายในตัวเมืองอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

บทบาทของสถานีอนามัยที่มีต่อชุมชน

- เน้นการส่งเสริมการดูแลสุขภาพโดยให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน
- ให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพและการดำรงชีวิตให้ถูกสุขลักษณะโดยให้คำแนะนำและคำปรึกษาเรื่องการดูแลสุขภาพและการดำรงชีวิตให้ถูกสุขลักษณะ
- รักษาโรคและอาการป่วยไข้ขึ้นเบื้องต้น ที่อาการไม่รุนแรง

4.2.บริบทชุมชน

ข้อมูลทั่วไป

บ้านถ้ำพระ หมู่ที่ 7 ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

4.2.1.ประวัติความเป็นมา

ประมาณ ปี พ.ศ. 2452 ที่ผ่านมามีบ้านกกมอณแก้วอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านถ้ำพระในปัจจุบัน หมู่บ้านกกมอณแก้วเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่พอสมควร เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่ทำการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์เพื่อยังชีพในสมัยนั้น ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านรวมทั้งวัดก็ถูกไฟไหม้ด้วยเช่นกัน เหลือเพียงพระพุทธรูปประมาณ 20 องค์ ซึ่งชาวบ้านกกมอณแก้วในครั้งนั้นได้พากันอพยพแยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในหลายๆที่ โดยบางส่วนย้ายไปที่ อ.นครไทย จ.พิษณุโลก และ อ.ชนแดน จ.เพชรบูรณ์ ประมาณ 30 หลังคาเรือนและย้ายไปอยู่ที่ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ประมาณ 5 ครอบครัว นำโดยปู่ว่ม บางส่วนย้ายไปอยู่ที่ บ้านแก่งดาว บ้านวังบอนบ้านป่าสะแซ ส่วนบ้านถ้ำพระนำโดย สามพี่น้อง คือ นายสงค์ พิมพ์เสนา นายสาน พิมพ์เสนา และ นายโสภณ พิมพ์เสนา ได้พาลูกหลานอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านถ้ำพระ ในปี พ.ศ. 2568 และได้นำพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ที่ถ้ำ (มีลักษณะหินยื่นออกมาคล้ายถ้ำ) จำนวน 20 องค์ เลยเรียกชื่อหมู่บ้านว่าหมู่บ้านถ้ำพระ การย้ายเข้ามาซึ่งนำโดยสองพี่น้องในครั้งนั้นได้มีการสร้างบ้านเรือนขึ้น และทำการเกษตร โดยการทำไร่ข้าว ปลูกพริก ปลูกยาสูบ และ ปลูกฝ้ายเพื่อใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม สมัยนั้นพื้นที่ของหมู่บ้านยังมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ปกคลุมหนาที่บภายในป่ามีสัตว์ป่านานาชนิด ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ และอาศัยการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารในการยังชีพ การปกครองหมู่บ้านในสมัยนั้น ซึ่งนำโดย เชียงบุญ (ผู้ที่เคยบวชเณรมาก่อน) นายบุญเป็นผู้ปกครองในครั้งนั้นยังไม่มีเงินค่าตอบแทน ต่อมานายหาซึ่งได้รับช่วงในการปกครองหมู่บ้านคนที่ 2 ต่อมา ในปี พ.ศ. 2498 ได้เกิดเหตุการณ์ฆ่ากันตายระหว่างชาวบ้านกับโจรที่มาหลอกซื้อไก่ชาวบ้านแล้วไม่จ่ายเงิน ผู้ใหญ่หาทักชาวบ้านได้ระดมคนในหมู่บ้านไปจับโจร และได้เกิดการต่อสู้กันขึ้น ผู้ใหญ่หาทักชาวบ้านได้สังหารโจรตายหนึ่งคน และหลบหนีไปได้หนึ่งคน ผู้ใหญ่หาทักชาวบ้านหวาดระแวงการกลับมาแก้แค้นของพวกโจรจึงได้พาชาวบ้านย้ายไปอยู่ที่บ้านแก่งดาว จนบ้านถ้ำพระร้างไป ต่อมา พ.ศ. 2501 พอเรื่องราวสงบลงก็ได้มีผู้คนย้ายกลับมาอยู่ที่หมู่บ้านถ้ำพระตามเดิม ซึ่งปกครองหมู่บ้านโดย นายหมุน เป็นผู้ปกครองหมู่บ้านเป็นคนที่ 3 ในครั้งนั้นได้ปกครองสองหมู่บ้าน คือ บ้านแก่งดาว และ บ้านถ้ำพระ โดยได้รับเงินค่าตอบแทน 40 บาท / เดือน จนเกษียณอายุ ต่อมาผู้ปกครองหมู่บ้านคนที่ 4 คือนายบุญมี ปัญญาคำ เป็นผู้ใหญ่บ้านรับค่าตอบแทน 160 บาท / เดือน ซึ่งดำรงตำแหน่งมา 30 ปี จึงเกษียณอายุ ผู้ปกครองหมู่บ้านคนที่ 5 คือ นายแล ปัญญาคำ ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นบุตรชายของนายบุญมี ได้รับเลือกให้เป็น

ผู้ใหญ่บ้านโดยได้รับเงินค่าตอบแทน ครั้งแรก 850 บาท / เดือน 1,400 บาท / เดือน 1,800 บาท / เดือน 2,500 บาท / เดือน และปัจจุบันรับเงินค่าตอบแทน 3,000 บาท / เดือน ซึ่งดำรงตำแหน่งมา 3 สมัย ไม่มีใครลงรับสมัครแข่งขัน โดยได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านให้นายแล่ บัญชาคำ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านต่อไป และได้หมดวาระลงในปี พ.ศ. 2552 โดยมีนาย ทวี บัญชาคำ ซึ่งเป็นน้องชายได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน

4.2.2.สภาพทางกายภาพ

ที่ตั้ง ของหมู่บ้านถ้ำพระ หมู่ที่ 7 ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 46 กิโลเมตร

4.2.3. ขนาดของพื้นที่

มีพื้นที่ทำการเกษตร	2,650	ไร่
ที่ตั้งหมู่บ้าน	20	ไร่
ป่าชุมชน	300	ไร่
ป่าช้า	10	ไร่
ป่าศาลเจ้า	5	ไร่
โรงเรียน	11	ไร่
วัด	3	ไร่
รวม	2,999	ไร่

4.2.4.อาณาเขตที่ตั้ง

ทิศเหนือ ติดต่อกับ	บ้านทับกี้ บ้านผักเฒ่า ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ	บ้านแกวตาว ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
ทิศใต้ ติดต่อกับ	บ้านป่าสะแข ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ	บ้านวังบอน ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

4.2.5.ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงมีพื้นที่ราบสลับเป็นบางแห่ง และมีป่าสงวน ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำภูจวง ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำป่าสัก

4.2.6. ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศ แบ่งเป็น 3 ฤดู ดังนี้

ฤดูร้อน	อากาศจะร้อนจัดเริ่มตั้งแต่ เดือนมีนาคม - พฤษภาคม
ฤดูฝน	ฝนจะตกชุกปานกลางเริ่มตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม
ฤดูหนาว	อากาศจะหนาวจัดเริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์

4.2.7. ทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้ มีพื้นที่ที่เป็นป่าสงวน และป่าที่ชาวบ้านช่วยกันรักษาเรียกว่าป่าศาลเจ้า

แหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำที่สำคัญคือห้วยภูจวง ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของต้นน้ำต้นน้ำป่าสัก

ที่ดิน ที่ดินที่ใช้ในการทำเกษตร สภาพของ ดินเป็นดินร่วน แต่เริ่มเสื่อมสภาพลง เนื่องจากการไถพรวนหน้าดิน และการใช้สารเคมีกันเป็นจำนวนมาก

4.2.8. สาธารณูปโภคสาธารณูปการ

โรงเรียนระดับประถม	1	แห่ง
วัด	1	แห่ง
ร้านค้า	4	แห่ง
โรงสี	2	แห่ง
ฝายเก็บน้ำ	1	แห่ง
ฝายน้ำล้น	1	แห่ง
แหล่งน้ำประปา	1	แห่ง
สระน้ำสาธารณะ	2	แห่ง

4.2.9. ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ลักษณะการสร้างบ้านเรือนของคนภายในหมู่บ้าน เป็นการสร้างบ้านเรือนแบบเป็นกลุ่ม หรือที่เรียกว่า แบบกระจุก เป็นลักษณะการสร้างบ้านเรือนแบบกลุ่มเกษตรกร มีพื้นที่ทำการเกษตร อยู่ใกล้หมู่บ้าน การสร้างบ้านเป็นการสร้างด้วยไม้ยกพื้นสูง และบางส่วนเป็นแบบบ้านสองชั้นครึ่ง ตึกครึ่งไม้

4.2.10.สภาพทั่วไปทางสังคม

ประชากร ครัวเรือนมี 65 ครัวเรือน

ชาย 154 คน

หญิง 142 คน

รวม 298 คน

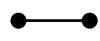
ปฏิทินการผลิต

กิจกรรม	มค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค.	มิ.ย	ก.ค.	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
1.ทำไร่ข้าวโพด												
-เตรียมพื้นที่		←→										
-ไถที่				←→								
-ปลูก						←→						
-ใส่ปุ๋ย							←→					
-ดายหญ้า								←→				
-เก็บเกี่ยว										←→		
2.ทำนา												
-เก็บเกี่ยว											←→	

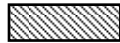
ปฏิทินการหาอาหารจากป่าตามฤดูกาล

ประเภทอาหาร	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. หน่อไม้												
หน่อไม้บง							●	▨			●	
หน่อไม้ไหล่							●	▨			●	
หน่อไม้เขม							●	▨			●	
หน่อไม้ซาง							●	▨			●	
หน่อไม้รวก							●	▨			●	
							●	▨			●	

ประเภทอาหาร	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
4. จับสัตว์												
ตุ๋น	●		■	■	■							●

ช่วงระยะเวลา

ช่วงที่มียาก

ปฏิทินประเพณี

กิจกรรม	มค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค.	มิ.ย	ก.ค.	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
เลี้ยงบ้าน						←→	→					
บุญเบิกบ้าน					←→	→						

4.2.11.การจัดการป่าชุมชน

ความเป็นมาของการจัดการป่า (ป่าโคกหนองกวาง)

อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งอยู่สูงกว่า 700 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล มีภูเขาสูง สภาพภูเขาส่วนใหญ่เป็นภูเขาหัวโล้น มีผืนป่าสลับกันเป็นหย่อมๆ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ได้กลายสภาพไปเป็นไร่ข้าวโพด พื้นที่ ด่านลือปุม เป็นป่าต้นน้ำ และป่าเศรษฐกิจตามกฎหมาย ซ้อนทับกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ เป็นลักษณะปกติของกฎหมายป่าไม้ในเมืองไทย พ.ศ. 2513 ได้มีการทำสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่เขต ด่านลือปุม ของโรงเลื่อยโป่งชี และโรงเลื่อยน้ำซุน ชาวบ้านได้กลายเป็นลูกจ้างของโรงเลื่อยในการตัด รวมทั้งการชักลากไม้ให้กับโรงเลื่อยไปโดยอัตโนมัติ หลังจากโรงเลื่อยได้ถอนตัวออกไป จากนั้นนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของรัฐบาล (ข้าวโพด) ทำให้พื้นที่ที่ถูกทำลายอยู่เดิมแล้วยังถูกบุกรุกและทำลายเพิ่มมากขึ้น นอกจากความสูญเสียของพื้นที่ป่าแล้วสิ่งที่ได้สูญหายไปพร้อมๆ กันคือ พันธุ์กรรมพันธุ์บ้านที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน คือพันธุ์ข้าว พันธุ์ฝ้าย ก็ได้สูญหายไปด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตแบบชนบทเข้าสู่ระบบทุนนิยม เป็นเกษตรเชิงพาณิชย์ ภาพในอดีตที่เคยอยู่กันอย่างพอเพียงได้หายไปจากหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว

ชาวบ้านได้รวมตัวกันทบทวนปัญหาที่เกิดขึ้นและได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะต้องฟื้นฟูวิถีชุมชนบางส่วนให้กลับคืนมา และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าที่เหลืออยู่ (ป่าผืนสุดท้ายของชุมชนซึ่งมีลักษณะเสื่อมโทรม)

ป่าโคกหนองกวาง คือพื้นที่ป่าผืนสุดท้าย มีเนื้อที่โดยประมาณ 300 ไร่ ของหมู่บ้านถ้ำพระ และทางโครงการพัฒนาองค์กรชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำป่าสักโดยการสนับสนุนของ ได้เริ่มดำเนินงานร่วมกับชุมชนภายใต้การสนับสนุนของ UNDP แผนการสนับสนุนโครงการขนาดเล็กของชุมชนกับการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วม โดยมีระยะเวลาการดำเนินงาน 2 ปี (1 ตุลาคม 2547 - 30 กันยายน 2549)

ชาวบ้านและโครงการฯ ได้ร่วมกันมองปัญหาใกล้ตัวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แหล่งหากินพื้นที่เลี้ยงสัตว์ แหล่งน้ำเพื่อกินเพื่อใช้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับสัมพันธกับป่าไม้มิทั้งสิ้น การริเริ่มรักษาป่าจึงเริ่มขึ้น โดยชาวบ้านในเครือข่าย 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนา วังบอน ป่าสะแก และบ้านถ้ำพระ ได้ร่วมมือกันรักษาและฟื้นฟูป่าโคกหนองกวาง โดยการดำเนินการตั้งแต่ การกำหนดแนวเขตป่า และจำแนกแนวเขตพื้นที่ทำกินของชาวบ้านออกจากป่าให้มีความชัดเจน และกำหนดกฎระเบียบร่วมกัน

โครงการฯ ได้พาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน วนเกษตรการปลูกสัตว์แบบพื้นบ้านและการจัดการป่าโดยชุมชนที่ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านเกิดการตื่นตัวเกิดแนวคิดที่จะจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชน

การดูงานครั้งที่สองเป็นการศึกษาดูงานที่จังหวัดเชียงใหม่เรื่องของการจัดการลุ่มน้ำพื้นที่ต้นน้ำแม่ตาช้าง บ้านดอยปุย อำเภอเมือง และพื้นที่กลางน้ำแม่ตาช้าง อำเภอหางดง และการจัดการป่าโดยองค์กรชาวบ้านแม่ลานคำ ตำบลสะเมิงใต้ ทำให้ชาวบ้านเห็นภาพเรื่องของการจัดการป่าโดยองค์กรชุมชนชัดมากขึ้น และนำกลับมาขยายผลต่อกันในหมู่บ้านอีกทอดหนึ่ง

ผลจากการศึกษาดูงาน ชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ได้ดำเนินการที่จะให้มีการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชนขึ้นเป็นที่แรกที่ป่าโคกหนองกวางเพื่อเป็นต้นแบบให้กับหมู่บ้านอื่นในเขต ตำบลอิปุม จึงได้จัดพิธีบวชป่าชุมชน ในวันที่ 9 มีนาคม 2548 โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเลย นายสำเริง เชื้อขวลิต เป็นประธานในพิธีมีผู้เข้าร่วม ประมาณ 400 คน นอกจากการจุดประกายทางความคิดให้แก่มูลนิธิอื่นให้หันมาให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนี้ไว้ให้กับลูกหลานต่อไป

กฎระเบียบป่าชุมชนโคกหนองกวาง

- 1.ห้ามตัดไม้ในเขตป่าชุมชนโดยเด็ดขาด หากต้องการใช้ไม้ให้ขออนุญาตจากคณะกรรมการ
ฝ่าฝืนปรับ 500 - 1,000 บาท
- 2.ห้ามบุกรุกแผ้วถางป่าชุมชน หากฝ่าฝืนครั้งแรกกว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่สองให้ดำเนินคดี
ตามกฎหมาย
- 3.ห้ามตัดต้นไม้ในเขตป่าชุมชนเผาถ่าน ฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาท
- 4.การใช้ไม้ไผ่ สามารถใช้ได้ไม่เกิน 20 ลำ หากต้องการใช้เกินให้ขออนุญาตกรรมการป่า
ชุมชน
- 5.ห้ามทำลายหรือขยับป้ายป่าชุมชน ฝ่าฝืนปรับ 500 - 1,000 บาท
- 6.อนุญาตให้เก็บหาเห็ด หน่อไม้ สมุนไพร และเลี้ยงสัตว์ในเขตป่าชุมชนได้
- 7.กฎระเบียบต่างๆ สามารถกำหนดเพิ่มเติมได้ตามมติของคณะกรรมการ

4.3.ประวัติและความเป็นมาของป่าดงห่อ

4.3.1.ป่าดงห่อบ้านตาตเสี้ยว⁶

ป่าดงห่อบ้านตาตเสี้ยว มีมาตั้งแต่
การเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเป็นครั้งแรก จากประวัติ
การก่อตั้งหมู่บ้านที่ผ่านมานั้นเมื่อ ปี พ.ศ.
2450 ก็ได้มีการเลือกพื้นที่ป่า เป็นป่าดงห่อ
เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม ส่วนวิธีการ
เลือกพื้นที่ป่านั้น ชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ป่าที่มี
ความอุดมสมบูรณ์ และอยู่ทางทิศเหนือของ
หมู่บ้าน ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2485

ชาวบ้านตาตเสี้ยวได้พบกับภาวะการณ์เกิดโรคระบาด หรือวัณโรค ทำให้ชาวบ้านตาตเสี้ยวต้องเจ็บป่วย
และล้มตายจากการเป็นโรควัณโรคจำนวนมาก ก็ได้มีการย้ายหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2488 ไม่ไกลจาก
พื้นที่เดิมมากนัก และได้มีการเลือกพื้นที่ป่าดงห่อใหม่อีกครั้ง ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ ไฟไหม้ทั้ง

⁶ สัมภาษณ์ นายจันแดง สีชามุก อายุ 80 ปี, วันที่ 4 กันยายน 2552

หมู่บ้าน และได้ย้ายหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2491 มาตั้งหมู่บ้านใหม่ ไม่ไกลจากพื้นที่เดิมมากนัก และได้มีการเลือกพื้นที่ป่าดงหอยใหม่อีกครั้ง จนถึงปัจจุบันบ้านตาคลีแล้ว ได้มีพื้นที่ป่าดงหอย 3 ฝั่ง

“กวนจำ”⁷ ผู้ถูกเลือกให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ของบ้านตาคลีแล้ว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีดังนี้

คนที่ 1 นายเสียน สิงห์ภา เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 – พ.ศ. 2491

เป็นเวลา 3 ปี และได้เสียชีวิตลงจากการถูกผึ้งต่อย

คนที่ 2 นายเครื่อง สีชามก เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491 – พ.ศ. 2500

เป็นเวลา 9 ปี และได้เสียชีวิตลง

คนที่ 3 นายจันแดง สีชามก เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2552

เป็นเวลา 52 ปี ถูกปลดจากการเป็นกวนจำแล้ว (เจ้านายได้มาเข้าฝันว่าปลดจากการเป็นกวนจำแล้ว)

พ่อตาจันแดง สีชามก

“ก่อนพ่อตาอีที่ปลด พ่อตานอนหลับอยู่เพิ่นมาเข้าฝัน แล้วบอกพ่อตาว่า ปลดแล้วเด้อกวนนา หลังจากนั้นเพิ่นนำไปเทียมเอานายถ่ายเป็นกวนแทน มื้อที่เลี้ยงหอย พ่อตาก่ำจ่มปากจ่มคำหว่าอีเอาผู้ใดเป็นกวนจำต่อทำให้เลือกเอามื้อนี้ หลังจากนั้น ตา

⁷ กวนจำ คือ ผู้ที่เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและคิดต่อสื่อสารกับวิญญาณ

ถ่ายทำแสดงอาการ นั่งให้ พ่อตากำแต่งขันดอกไม้ให้ หลังจากอันได้ถ่ายมาเป็น
แทนพ่อตาทำวชูมือ⁸

คนที่ 4 นายถ่าย สิงห์ภา เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552

พ่อตาถ่าย สิงห์ภา

4.3.2. ปาดงหอบ้านถ้ำพระ⁹

ประวัติและความเป็นมา

ปาดงหอบ้านถ้ำพระ มีมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง

หมู่บ้านครั้งแรกตามประวัติการก่อตั้งหมู่บ้าน ราว

⁸ ก่อนที่จะถูกปลดออกจากการเป็นกวนจ๋า เจ้านายก็ได้มาเข้าฝันแล้วบอกกับพ่อตาว่าได้ปลดพ่อตาออกจากการเป็นกวนจ๋า
หลังจากนั้นก็ได้ออก นายถ่าย เป็นกวนจ๋าแทน ในวันที่เลี้ยงหอ พ่อตาก็ได้บนบานบอกกล่าวให้เจ้านายเลือกตัวแทนที่จะ
ขึ้นมาเป็นกวนจ๋าเพื่อทำหน้าที่แทน หลังจากที่ถูกกล่าวจบ นายถ่าย ก็แสดงอาการไม่ปกตินั่งร้องไห้ นั่นคือนายถ่ายได้ถูกเลือกให้
เป็นกวนจ๋าแทน แล้วแต่งขันดอกไม้ถวาย และนายถ่าย เป็นกวนจ๋าแทนจนถึงทุกวันนี้

⁹ สัมภาษณ์ นายเจียน พิมพ์เสนา อายุ 62 ปี, นางทุม พิมพ์เสนา อายุ 68 ปี, นายสุทิ เชื้อบุญมี อายุ 69 ปี,
นายคำภา พิมพ์เสนา อายุ 70 ปี, นางสุข พิมพ์เสนา อายุ 92 ปี, วันที่ 4 กันยายน 2552

ปี 2452 ซึ่งตั้งคู่กับหมู่บ้านกกมอแก้ว (ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ประมาณ 3 กิโลเมตร) ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้หมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2568 ได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านใหม่ และได้เลือกผืนป่าดงห่อเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อ ต่อมา ในปี พ.ศ. 2498 ได้เกิดเหตุการณ์ฆ่ากันตาย ระหว่างชาวบ้านกับโจร ชาวบ้านต้องอพยพทิ้งร้างหมู่บ้านไปอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2501 พอเรื่องราวสงบลงก็ได้มีผู้คนย้ายกลับมาอยู่ที่หมู่บ้านถ้าพระตามเดิม และได้มีการบูรณะซ่อมแซมคูบ บริเวณที่ได้เลือกให้เป็นป่าดงห่อสภาพป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต ลักษณะของป่าจะมีไม้หลายชนิด เช่น ไม้ เต็ง ประดู่ ยาง

กวนจำ ผู้ถูกเลือกให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ของบ้านถ้าพระ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีดังนี้

คนที่ 1 นายจัน พิมพ์เสนา เริ่มเป็นตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 – พ.ศ. 2468 เป็นเวลา 16 ปี และได้เสียชีวิตลง

คนที่ 2 นายสงฆ์ พิมพ์เสนา เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2468 – พ.ศ. 2498 เป็นเวลา 30 ปี และได้เสียชีวิตลง (เนื่องจากมีโจรผู้ร้าย และการฆ่ากันตาย เป็นสาเหตุให้เกิดการอพยพของคนในหมู่บ้าน)

คนที่ 3 นายสิมมา พิมพ์เสนา เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 – พ.ศ. 2518 เป็นเวลา 17 ปี และได้เสียชีวิตลง

คนที่ 4 นายเถย์ พรหมวัน เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 – พ.ศ. 2533 เป็นเวลา 15 ปี และได้เสียชีวิตลง

คนที่ 5 นายเจียน พิมพ์เสนา เริ่มเป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 – พ.ศ. 2536 เป็นเวลา 3 ปี ได้ปลดจากการ เป็นกวนจำ (เนื่องจากออกจากหมู่บ้านไปแต่งงานอยู่ที่อื่น)

พ่อตาเจียน พิมพ์เสนา

“พ่อตาเป็นได้อายุ 3 ปี พ่อตากำที่กบลดออกจากตำแหน่งผู้นอน
หว่าออกไปเอาเมีย อยู่ทางอื่น เพิ่นเลยปลดพ่อตาออก แล้ว
เพิ่นกำไปเทียมเอาตาแปมาเป็นผู้ปรนนิบัติแทนพ่อตา”¹⁰

พ่อตาแป

คนที่ 6 นายคำภา พิมพ์เสนา เริ่มเป็นตั้งแต่ พ.ศ.2536 –
ปัจจุบัน เป็นเวลา 16 ปี

“ผู้ที่ถูกเลือกให้เป็นกวนจำบ่อแม่นหว่าชิเป็นไผ่ก็ได้ได้ ต้อง
เป็นผู้ที่มีศีลมีธรรม อยู่ในศีลในธรรม แต่ถ้ากวนจำเ็ดคึกคัก
ชิมอันเป็นไป”¹¹

การสืบทอดกวนจำ¹²

¹⁰ “พ่อตาเป็นกวนจำอยู่ได้ 3 ปี ก็ถูกปลด เพราะว่า ออกไปแต่งงานอยู่ที่อื่น แล้วท่านก็ได้เลือกพ่อตาแปมาเป็นผู้รับใช้แทน
พ่อตา”

¹¹ “ผู้ที่ถูกเลือกให้เป็นกวนจำไม่ใช่ใครจะมาเป็นก็ได้ ต้องเป็นผู้ที่รักษาศีล อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม แต่ถ้ากวนจำทำผิดก็จะมิอัน
เป็นไป”

การสืบทอดกวนจี้จะถูกถ่ายทอดโดยการ เทียม หรือที่เรียกว่า การเข้าทรง ชาวบ้านจะรับรู้คือคนที่ถูกเลือกจะแสดงอาการผิดปกติ ไม่เป็นตัวของตัวเอง แสดงพฤติกรรมแปลกๆ เช่นร้องไห้ และชาวบ้านจะมีการหาสาเหตุ เรียกว่า “การไสยยาม”¹³ เพื่อหาสาเหตุของอาการผิดปกติที่เกิดขึ้น เมื่อรู้สาเหตุ คือการได้ถูกเลือกให้เป็นกวนจี้แล้วอาการเหล่านั้นก็จะหายเป็นปกติ

“ผู้ที่ถูกเลือกให้เป็นกวนจี้บ่อแม่นหว้าซึเป็นไผก่าได้เต้ ต้องเป็นผู้ที่มีศีลมีธรรม อยู่ในศีลในธรรม แต่ถ้ากวนจี้เฮ็ดผิดก่าซึมีอันเป็นไป ”

ผู้ที่สืบทอดต้องเป็นคนดี มีศีล มีธรรม เป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่แล้วนั้น ผู้สืบทอดจะเป็นเครือญาติกันกับกวนจี้เอง

4.4. พิธีกรรม ความเชื่อของคนในชุมชนต่อปาดงหอ

พิธีเลี้ยง “หอ”¹⁴

พิธีกรรมการเลี้ยงหอหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” จะจัดกันในช่วงวันขึ้น 8 ค่ำ ถึง 14 ค่ำ เดือน 8 (เดือน กรกฎาคม ของทุกปี) แต่วันที่จัดพิธีกรรม จะต้องไม่ตรงกับวันจันทร์ วันพุธ และวันอาทิตย์ เพราะชาวบ้านถือว่าเป็นวันไม่ดี การเลี้ยงหอจะจัดหลังจากประเพณีการไหว้พระธาตุศรีสองรัก ช่วงวันขึ้น 12 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 6 (เดือน พฤษภาคม ของทุกปี) พิธีเช่นไหว้ดวงสว่างที่หอหลวง และหอน้อย ซึ่งจะจัดกันในวันขึ้น 9 - 10 ค่ำ เดือน 7 คือ เดือน มิถุนายน แต่ถ้าตรงกับวันพุธ จะเลื่อนไปจัด ในวัน พุธห้ายดี และวันศุกร์ ชาวบ้านจะต้องมาทำพิธีที่อำเภอด่านซ้ายทุกๆ ปี ก่อนที่จะมีการเลี้ยงหอในหมู่บ้านของตนเอง จากคำสัมภาษณ์จากชาวบ้านบ้านถ้ำพระ เล่าว่า ปาดงหอกับองค์พระธาตุศรีสองรักมีความเกี่ยวข้องกันก็คือ ปาดงหอเปรียบเหมือนเป็นสาขาหนึ่ง ของหอน้อย หอหลวง และ องค์พระธาตุศรีสองรัก “ถ้าเปรียบก่าคือ หว่าองค์พระธาตุเป็นผู้ว่า หอหลวงเป็นนายอำเภอ หอน้อยเป็นกำนัน ปาดงหอเป็นผู้ใหญ่บ้านนั้นแหละ”

ก่อนวันที่จะมีพิธีกรรมถือเป็นวันรวมญาติครั้งใหญ่ของคนในหมู่บ้าน คนที่ออกไป

¹² สัมภาษณ์ นายคำภา พิมพ์เสนา อายุ 70 ปี, วันที่ 4 กันยายน 2552

¹³ “การไสยยาม” คือ การเสี่ยงทาย

¹⁴ “หอ” จะประกอบไปด้วย คูบ และบริเวณป่าที่ตั้งของคูบ เรียกรวมกันว่า หอ หรือดงหอ

ทำงานต่างจังหวัด ออกไปเรียนหนังสือ หรือย้ายออกไปแต่งงานที่อื่นจะกลับมาที่หมู่บ้าน (คนที่มีเหตุจำเป็นไม่สามารถกลับมาได้ ก็ให้พ่อแม่ที่อยู่ทางบ้านเก็บเงินให้แทน แต่ส่วนใหญ่แล้วก็มาร่วมพิธีด้วยตนเอง) เพื่อร่วมพิธี เลี้ยงหอ แก่บน (แก่บะ) ที่ตนเองได้บนไว้ในปีที่ผ่านมา ปีต่อไป และในวันก่อนที่

ชาวบ้านมารวมตัวกันเพื่อซ่อมแซมตุบ ทำความ

สะอาดบริเวณที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และ เตรียม

เครื่องเซ่น (เครื่องแก่บน)

จะจัดพิธีนี้เอง ชาวบ้านฝ่ายพ่อบ้านทุกหลังคาเรือน จะรวมตัวกันมาซ่อมแซมตุบ (เป็นลักษณะบ้านหลังเล็กๆ) ทำความสะอาด บริเวณสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม แม่บ้านก็จะเป็นฝ่ายจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องเซ่นที่จะใช้ในการแก่บน

วันที่ประกอบพิธีกรรม ประมาณ 08.00 น. ชาวบ้าน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะไปรวมตัวกันที่ป่าดงหอบบริเวณที่ประกอบพิธี นำเครื่องเซ่นที่ได้เตรียมไว้ คือ ไก่ ตามจำนวนที่แต่ละครอบครัวบนไว้ เหล้าและดอกไม้ธูปเทียน ไปรวมกันที่ หอ เมื่อชาวบ้านมารวมกันหมดแล้ว กวนจ้ำก็จะเริ่มทำพิธี โดยการนำใบตองกล้วยมาปูพื้นตุบให้เรียบร้อย แล้วนำดอกไม้ที่แต่ละหลังคาเรือนนำไปถวายนำมา

รวมกัน แล้วจุดเทียนสี่ที่เตรียมไว้ (เทียนสี่ เอาแผ่นจี๊ผึงมาใส่กับเส้นฝ้ายมาทำเป็นเทียน) แล้วยกเครื่องเช่นที่เตรียมไว้ถวาย ซึ่งประกอบด้วย หมูใหญ่ 1 ตัว ที่ชาวบ้านรวบรวมกันเพื่อซื้อเป็นเครื่องแก้บนของหมู่บ้าน หมูที่ใช้เป็นเครื่องเช่นถวายแก้บน ไม่จำเป็นต้องเป็นหมูที่มีขนาดใหญ่แต่เป็นหมูตัวเล็กก็ได้ แต่การเรียกก็คือ เรียกว่า หมูใหญ่ ไก่ปี 4 ตัว เป็นไก่เป็น ๆ 4 ตัว(ไก่ที่ยังไม่ตาย) มามัดรวมกันไว้ที่ได้ตูปก่อนนำไปฆ่า ซึ่งต้องเป็นคนๆ เดียวเป็นคนฆ่า “เอาไก่มาฆ่า แล้วแยกชิ้นส่วนไก่เป็นหัว ตับ ไต ปีก ดินไก่ เอามาฮ้อยเป็นพวง แล้วต้มให้สุก ถวายตูปใหญ่” ส่วนที่เป็นหัว ตับ ไต ปีก ดินไก่ จะยกถวายตูปใหญ่ ส่วนเนื้อจะถูกแบ่งไปตามตูปอีกสามตูป นอกจากนี้ก็จะมีเครื่องเช่นอื่นๆ หมูสด เหล้า และกระติบข้าวขกขึ้นถวาย แล้วกวนจำกล่าวคำอันเชิญ “สาธุ สาธุ เจ้าปู่แสนเมืองเบียงซ้าย พายแสนเมืองเบียงขวา เจ้าที่เจ้าแดน เจ้านางสองพี่น้อง เหล่าผู้ ผู้คน ผู้ตน ผู้องค์ ลูกหลานก่ามาพร้อมเพียงเลียงหน้ากันแล้ว มาแต่ง มาแบ่ง มาหยด มายา แก้มะ แก้มบน ตามฮืด ตามคอง พ่อแม่เฮ็ดไว้”¹⁵

“ สาธุ สาธุ เจ้านายก่าตาย ลูกหลานมาทุกเอือนทุกخان มาพร้อมเพียงเรียงหน้ากัน มาแก้มะ แก้มบน มอบไก่ปี 4 โต โตเป็น ฆ่าเอาใส่ไปต้ม ต้มสุกแล้วชื่อนำมาจิกถวายอีก” “สาธุ สาธุ ขำขอมอบไก่ปี 4 ตัว” แล้วนำไก่เป็นโตไปจิก ฮ้อยเครื่องใน ไตพอไต ตับพอตับ หัวพอหัว ดินต่างหาก ปีกไว้ต่างหาก ตักให้ผู้รองแต่งภาข้าว 4 ภา ตับ ดิน ปีก ไต ก่าเอาไว้ภาใหญ่มี 4 ถ้วย ให้เอาไว้ตูปแรก ตูปที่สอง มี 3 ถ้วย ตูปที่สาม มี 2 ถ้วย ตูปที่ 4 มี 1 ถ้วย กล่าว “สาธุ สาธุ ขำขกของถวาย สุกแล้วก่ามา แต่งภาข้าวใส่ถ้วยใส่ภา ให้ทุกผู้ ทุกคน ทุกองค์ ทุกตน องค์แก่ เสวยก่อน องค์อ่อนเสวยลุนตามลำดับลำดับ” ต่อมาก่าพายเหล้า ยกกระติบข้าวขึ้นตูปทั้งสี่ แต่ตูปใหญ่ตูปแรกก็ได้หลายกว่า ตูปที่สองได้ 3

¹⁵ “สาธุ สาธุ เจ้าปู่แสนเมืองฝ่งซ้าย เจ้าปู่พายแสนเมืองฝ่งขวา เจ้าที่เจ้าทาง เจ้านางสองพี่น้อง บอกกล่าวทุกองค์ ลูกหลานได้มาพร้อมหน้ากันแล้ว ได้มาตกแต่งซ่อมแซมตูป แก้มบนตามประเพณีที่พ่อแม่ได้พาทำไว้”

กระต๊อบ ๒ กระต๊อบ ๑ กระต๊อบ ที่เหลือเอาไว้ดูใหญ่ทั้งหมด ฟายเหล้าลงมา
หยาดน้ำ แล้วกาน้ำของลงมาต้มให้เปิด ยกข้าวเสร็จแล้วกามาชุกรัน บะผัดไว้แกที่หลัง “หมู
ใหญ่ว่าผัดก่าผัด ให้ลูกหลานบ้านเมืองอยู่ดีกินแซบ พยาธิพะเยาก่าอย่างให้มาใกล้มาม่อ เด็กน้อยที่มา
เล่นน้ำกับบ่อให้ผัด ไผมาหากินก่าบ่อให้ผัดขออนุญาต” ถ้าบ่อว่าไว้ก่าผัด เลยว่าไว้⁶

เมื่อถวายเสร็จ หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำไป และหมูที่ถวายมาทำกับข้าวกินร่วมกัน ส่วน
ไก่ที่แต่ละหลังคานามาแก่นชาวบ้านจะนำกลับไปทำกับข้าวกินที่บ้านหลังจากเสร็จพิธี หลังจากนั้น
แต่งขันบะ คือ ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ ยกขึ้นการะพร้อม ภาเสื่อ ภาผ้า (เสื่อผ้าของชาวบ้านที่พับ
ใส่ถาด) เพื่อบนในปีต่อไป แล้วกล่าวคำว่า “สาธุ ข้าน้อยอ๊ะบะ กวมรด กวมเฮียน กวมลูก กวม
หลาน กวมเฮ่ กวมภู ขออย่าให้มีพยาธิ พะเยา มาเบียดมาเบียดเคื้อ ฮอดควบปีแล้วข้าน้อยอ๊ะมาแก้มา
ไข ตามที่ข้าน้อยบนไว้เนี๊ย สา.....ธุ ให้อยู่ดีมีเฮงเคื้อ”¹⁷

เป็นอันเสร็จพิธี แล้วก่อนกลับบ้านก็จะกล่าวลา “เสร็จแล้วลูกหลานก่าอ้อกลับบ้านกลับเมือง ให้อยู่
ดีกินแซบ ความเจ็บอย่าให้ใกล้ ความไข้อย่าให้มี พยาธิ พะเยา อย่ามากล้ามากลาย ดูถ่างเฮ็ด ดูถ่าง
สร้าง สา.....ธุ”¹⁸ (แล้วแต่ใครจะพูด ในสิ่งที่ดีเป็นสิริมงคล) แล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน เวลา
ประมาณ 11.00 น.

¹⁶ “สาธุ สาธุ เจ้านายบัดนี้ลูกหลานได้มาพร้อมหน้าพร้อมตา ทุกหลังคาพร้อมเพียงกันแล้ว มาแก่นที่ไต่บนบานไว้ ถวายไต่ปี
4 ตัว ตัวที่ยังไม่ตาย นำแล้วนำไปต้มพอสุกแล้วนำมาฉีกถวายอีกครั้งแล้วนำไก่เป็นตัวไปฉีก ร้อยเครื่องใน แยกไต แยกตับ
แยกหัว แยกเท้า แยกปีก ไว้ต่างหาก แล้วให้ผู้ช่วยกว่นจ้เป็นผู้แต่งสำหรับข้าว เป็น 4 สำหรับ ตับ ตีน ปีก ไต จัดไว้สำหรับใหญ่
มี 4 ถ้วย ใส่ไว้ดูที่ 1 ดูที่ 2 มี 3 ถ้วย ดูที่ 3 มี 2 ถ้วย ดูที่ 4 มี 1 ถ้วย” แล้วกล่าว ว่า “สาธุ สาธุ ข้ายกของถวายสุกแล้วก็
มาแต่งสำหรับข้าวให้ทุกองค์ องค์แรกเสวยก่อน องค์รองเสวยทีหลัง ตามลำดับชั้น” ต่อมาถวายเหล้า ยกกระต๊อบข้าวขึ้นดูทั้ง 4
ดูที่ 1 ได้เยอะกว่า ดูที่ 2 ได้ 3 กระต๊อบ ดูที่ 3 ได้ 2 กระต๊อบ ดูที่ 4 ได้ 1 กระต๊อบ ที่เหลือเอาไว้ดูใหญ่ทั้งหมด แล้วเอา
เหล้าลงมาหยาดน้ำแล้วนำของที่ถวายลงมาต้มให้หมด ถวายเสร็จแล้วก็นำกับข้าวมากินร่วมกัน” แล้วกล่าวบนบาน“บนบานหมู
ใหญ่ไว้กันผัด ให้ลูกหลานและบ้านเมืองอยู่ดีมีสุข ไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียด เด็กที่มาเล่นน้ำใกล้ก็ไม่ให้ผัด ผู้ใดมาหากินก็ไม่ให้
ผัด เลยขออนุญาตไว้ก่อน”

¹⁷ “สาธุ ข้าพเจ้าจะบนบาน ให้คุ้มครองรด และบ้านเรือน ลูกหลาน และที่ไร่นา ขออย่าให้มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียด พอ
ถึงรอบปีหน้าข้าพเจ้าจะมาแก่นตามที่ข้าพเจ้าไต่บนไว้เนี๊ย สา.....ธุ”

¹⁸ “พอเสร็จแล้วลูกหลานก็จะกลับบ้าน ขอให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุข ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียด ทำงานได้อย่างสะดวกสบาย
สา.....ธุ”

4.5. ข้อห้ามกฎกติกาเชิงวัฒนธรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน

ในช่วงระหว่างการประชุมพิธีกรรมมีข้อห้ามที่คนในหมู่บ้านถือปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ได้แก่

1. ห้ามคนในหมู่บ้านออกนอกหมู่บ้าน และคนนอกห้ามเข้าหมู่บ้านแต่ถ้ามีเหตุจำเป็นจะต้องเสียเหล้า 1 ขวด ไก่อีก 4 ตัว แต่ปัจจุบัน ใช้เหล้า 1 ขวดเท่านั้น เพื่อเป็นการขอมมา การห้ามคนในออกนอกหมู่บ้านและคนนอกห้ามเข้า จะมีสัญลักษณ์ เรียกว่า “ตาแหลว”¹⁹ ปักไว้กลางถนนทางเข้าหมู่บ้าน และมีชาวบ้านบางส่วนเป็นยามคอยเฝ้า แต่ปัจจุบันข้อห้ามนี้ได้ลดความสำคัญลง ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อความเจริญเข้ามา ถนนเป็นถนนลาดยางมีคนผ่านสัญจรไปมามาก เลยต้องอนุโลมให้มาปักตาแหลวกันถนนทางเข้าป่าดงห่อแทน

การกั้นถนนทางเข้าหมู่บ้านก่อนมีถนนลาดยาง

4 กรกฎาคม 2549

การกั้นถนนทางเข้าป่าดงห่อ

หลังมีถนนลาดยาง

ปี 2550 – ปัจจุบัน

2 ห้ามกินอาหารที่จะมาถวายเลี้ยงห่อเข้าบ้านก่อนที่จะถวาย.

3.เมื่อเข้าไปในพิธีแล้วห้ามเข้าๆ ออกๆ ก่อนพิธีจะแล้วเสร็จ

4.ห้ามพูดจาดูหมิ่นลบหลู่ในพิธี

¹⁹

ตาแหลว คือ การนำเอาไม้ไผ่มาจักทำเป็นไม้ตอกที่มีขนาด 1 นิ้ว ความยาว ตั้งแต่ 12 นิ้ว ถึง 24 นิ้ว นำมาสานเป็นเป็นตาข่ายในลักษณะรูป 6 เหลี่ยม และนำไม้ไผ่ยาวประมาณ 2 เมตร มาผ่าแล้วหนีบให้แน่น แล้วนำไปปักที่ทางเข้าหมู่บ้าน

- 5.ห้ามตัดไม้ภายในป่าดงห่อ
- 6.ห้ามทำงานในไร่
- 7.ห้ามตัดไม้สดเข้าบ้าน และห้ามผ่าฟืน

ข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับป่าดงหอนอกเหนือวันที่ประกอบพิธี

1.ห้ามเข้าไปตัดไม้ในป่าดงห่อ แต่สามารถเข้าไปเก็บเห็ดหาหน่อไม้ได้แต่ต้องบอกกล่าวก่อนเข้าไปเก็บหา

2.ห้ามเข้าใกล้บริเวณตูบ

3.ห้ามทำงานในไร่ วันพระ ขึ้น 15 ค่ำของแต่ละเดือน ชาวบ้านเรียกว่าวันพระใหญ่ และห้ามตัดไม้สดเข้าบ้าน แต่ถ้าตัดให้ถ้อ ห้ามแบก และ ในทุกวันพระจะต้องแต่งขันดอกไม้เพื่อถวาย เจ้าบ้านเรียกว่า การใส่คຸ້ມ กวนจำจะเป็นผู้นำถวาย

4.เมื่อมีคนย้ายเข้ามาในหมู่บ้าน จะต้องมีการบอกกล่าว “เหล่าให้เจ้าบ้านเจ้าเมืองเผ่นฮู้ ให้เผ่นดูแลปกป้องรักษา ถ้าบ่บอกบ่กล่าวเผ่น ก่าสิเจ็บไข้ได้ป่วย บ่คนใดก่าคนหนึ่งในครอบครัวสิเป็นไข้เป็นหนาว”²⁰

พิธีเลี้ยงห่อ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ ดงห่อ” ภายในดงห่อจะมีตูบอยู่ 4 หลัง และแต่ละหลังก็จะมีเจ้านายลงมาประทับตามตูบ ตามตำแหน่ง ตำแหน่งที่สูง จะอยู่ตูบหลังใหญ่ หลังที่สอง หลังที่สาม จะมีขนาดของตูบลดหลั่นกันลงไป และหลังที่ สี่ จะไม่มีหลังคา

ตูบบ้านตาดเลี้ยว

²⁰ “บอกให้เจ้าบ้านเจ้าเมืองได้รับรู้ให้ท่านดูแลปกป้องรักษาถ้าไม่บอกไม่กล่าวท่านก็จะเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่คนใดก็คนหนึ่งในครอบครัวก็จะเจ็บป่วย”

ดูบบ้านถ้ำพระ

เครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธี²¹

1. หมูใหญ่ 1 ตัว ไม่จำเป็นต้องเป็นหมูที่มีขนาดใหญ่แต่เป็นหมูเล็กก็ได้ แต่การเรียกก็คือ เรียกว่า “หมูใหญ่”

²¹ สัมภาษณ์ นางกิ ปัญญาคำ อายุ 51 ปี, นางคำฟอง ปัญญาคำ อายุ 53 ปี, นางจันลี พิมพ์เสนา อายุ 62 ปี, นางทุม พิมพ์เสนา อายุ 68 ปี, วันที่ 4 กันยายน 2552

2. ไก่ปี 4 ตัว เป็นไก่เป็น ๆ 4 ตัว มามัดรวมกันไว้ที่ได้
 ครอบ ก่อนนำไปฆ่า ซึ่งต้องเป็นคนๆ เดียวเป็นคนเป็นคนฆ่า
 “เอาไก่มาฆ่า แล้วแยกชิ้นส่วนไก่เป็นหัว ตับ ไข่ ปีก ตีน
 ไก่ เอามาฮ้อย เป็นพวง แล้วต้มให้สุก ถวายครอบใหญ่”

3. เหล้าขวดใหญ่

4. ไก่แก้วบน (ที่ตัวก็ได้แล้วแต่คนที่บนไว้)

5. ดอกไม้ รูปเทียน

6. ข้าวโพด แดง ขนมน

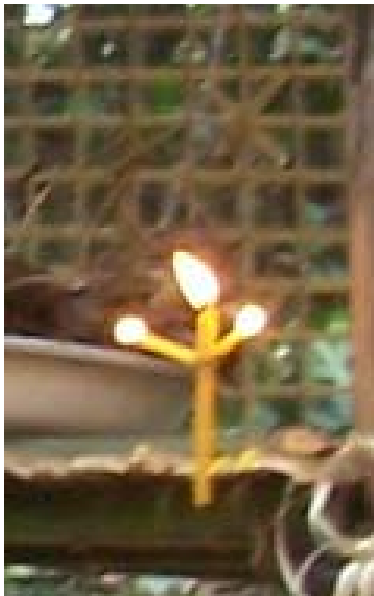

7.เงินเสี้ยน เงินฮาง

8.ภาเสื่อ ภาผ้า (ถาดใส่เสื่อ ผ้า)

9.เทียนเล่มบาท 1 คู่ ผิ่งแผ่น 1 คู่

10.เทียนง่า 4 คู่ (นำเทียน
2 เล่ม มาไขว้กันเป็นรูปกากบาท)

11.เทียนบีด 4 คู่
(นำเทียน 2 เล่ม มาพันกันเป็นเกลียว)

12. ไหเหล้า 4 ไห

(กระบอกไม้ไผ่ตัดทำเป็นแก้ว)

เครื่องเล่นที่ใช้ใน ตูบหลังที่ 1

1. ตูบหลังที่ 1

ตูบปู่แสนเมืองเปี้ยงซ้าย (เปี้ยงซ้าย คือ เจ้าแสนเมืองฝ่ายลาว) เป็นตูบของเจ้าปู่แสนเมือง ขนาดของตูบมีขนาดใหญ่กว่าทุกตูบเนื่องจากเจ้าปู่แสนเมืองเป็นตำแหน่งที่ใหญ่ที่สุด หรือว่ามีอำนาจมากที่สุด ในบันดาทั้งสี่ตูบภายในดงหอ “เจ้าปู่แสนเมืองเป็นหยั่งพื้นคือเอ็นจ้งชั้น เพราะหว่ามมือหนึ่งพื้นไปได้เป็นแสนเมือง” ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าปู่แสนเมืองสามารถเดินทางวันหนึ่งไปได้แสนเมือง

เครื่องเซ่นที่ใช้อย่าง

1. ไข่ใบตองปูพื้นศาล
2. กำดอกไม้วาง (ดอกไม้มงคลแต่ละหลังคาเรือนนำไปถวายนำมารวมกัน)
3. จุดเทียน (เทียนสี เอาแผ่นขี้ผึ้งมาใส่กับเส้นฝ้ายมาทำเป็นเทียน)
4. ยกเครื่องถวาย (หมู ไก่ปี่มีส่วนหัว เครื่องใน เหล้า กระติบข้าว ที่ชาวบ้านนำไปถวาย)
5. กล่าวคำแก้บน
6. เอาของที่ถวายมาทำกับข้าวกินด้วยกัน (หมู เหล้า ไก่ปี่)
7. แต่ง จันบะ (ดอกไม้มงคล 1 คู่ , เทียน 1 คู่)
8. ยกจันคารวะ (ดอกไม้มงคล ภาลื้อ ภาผ้า)
9. แล้วกล่าวคำอันเชิญ (กล่าวครั้งเดียวทั้ง 4 ศาล)

2. ตูบหลังที่ 2

เป็นตูบของเจ้าปู่พ่ายแสนเมืองเบียงขวา(เบียงขวา คือ เจ้าปู่แสนเมืองฝ่ายไทย)ขนาดของตูบมีขนาดเล็กลงมา รองจากตูบหลังที่ 1 เนื่องจากเป็นตำแหน่งรองจากเจ้าปู่แสนเมือง

เครื่องเซ่นที่ใช้ถวาย

1. ไข่ใบตองปูพื้นศาล
2. กำดอกไม้วาง (ดอกไม้ที่แต่ละหลังคาเรือนนำไปถวายนำมารวมกัน)
3. จุดเทียน (เทียนสี เอาแผ่นขี้ผึ้งมาใส่กับเส้นฝ้ายมาทำเป็นเทียน)
4. ยกเครื่องถวาย (ไถปี่มีส่วนที่เป็นเนื้อ เหล้า กระดืบข้าว ที่ชาวบ้านนำไปถวาย)
5. กล่าวคำแก้บะ
6. เอาของที่ถวายมาทำกับข้าวกินด้วยกัน (เหล้า ไถปี่)
7. แต่ง จันบะ (ดอกไม้ 1 คู่ , เทียน 1 คู่)
8. ยกจันคารวะ (ดอกไม้ พาเลื่อ พาผ้า)

3. ตูบหลังที่ 3

เป็นตูบของเจ้าที่เจ้าแดนที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ขนาดของตูบมีขนาดเล็ก รองลงมาจากตูบหลังที่ 2

เครื่องเซ่นที่ใช้ถวาย

1. ไข่ใบตองปูพื้นศาล
2. กำดอกไม้วาง (ดอกไม้ที่แต่ละหลังคาเรือนนำไปถวายนำมารวมกัน)

- 3.จุดเทียน (เทียนสี เอาแผ่นจี๊ผึงมาใส่กับเส้นฝ้ายมาทำเป็นเทียน)
- 4.ยกเครื่องถวาย (ไถปีมีส่วนที่เป็นเนื้อ เหล้า กระตืบข้าว ที่ชาวบ้านนำไปถวาย)
- 5.กล่าวคำแก้บะ
- 6.เอาของที่ถวายมาทำกับข้าวกินด้วยกัน (เหล้า ไถปี)
- 7.แต่ง จันบะ (ดอกไม้ 1 คู่ , เทียน 1 คู่)
- 8.ยกขึ้นคารวะ (ดอกไม้ ภาเสื่อ ภาผ้า)

4.ตูปหลังที่ 4

เป็นตูปของเจ้านางสองพี่น้อง (กวนจ๋าบอกว่ามีหญิงสาวสองพี่น้อง อยู่ด้วยกันและไม่ยอมแต่งงานสักที) ลักษณะของตูปจะไม่มีหลังคาและแบ่งเป็นสองห้อง

เครื่องเซ่นที่ใช้ถวาย

- 1.ใช้ใบตองปูพื้นศาล
- 2.กำดอกไม้วาง (ดอกไม้แต่ละหลังคาเรือนนำไปถวายนามารวมกัน)
- 3.จุดเทียน (เทียนสี เอาแผ่นจี๊ผึงมาใส่กับเส้นฝ้ายมาทำเป็นเทียน)
- 4.ยกเครื่องถวาย (ไถปีมีส่วนที่เป็นเนื้อ เหล้า กระตืบข้าว ที่ชาวบ้านนำไปถวาย)
- 5.กล่าวคำแก้บะ

6.เอาของที่ถวายเป็นทำกับข้าวกินด้วยกัน (เหล้า ไก่ปี่)

7.แต่ง จันปะ (ดอกไม้ 1 คู่, เทียน 1 คู่)

8.ยกขึ้นคารวะ (ดอกไม้ ภาเสื่อ ภาผ้า)

คำกล่าวอันเชิญ แก้วบน²² (จำเป็นคนกล่าว)

“สาธุ สาธุ เจ้าปู่แสนเมืองเบียงซ้าย พายแสนเมืองเบียงขวา เจ้าที่เจ้าแดน เจ้านางสองพี่น้อง เหล่าผู้สู่น สู่คน สู่คน สู่องค์ ลูกหลานก่มาพร้อมเพียงเลี้ยงหน้ากันแล้ว มาแต่ง มาแปลง มาหยด มาษา แก้วปะ แก้วบน ตามฮึด ตามกอง พ่อแม่เฮ็ดไว้”

“สาธุ สาธุ เจ้านายก่าตาย ลูกหลานมาทุกเรือนทุกชาน มาพร้อมเพียงเรียงหน้ากัน มาแก้วปะแก้วบน มอบไก่ปี่ 4 โต โตเป็น ข้าเอาใส่ไปต้ม ต้มสุกแล้วชิมมาจิกถวายเป็นอีก “สาธุ สาธุ ข้าขอมอบไก่ปี่ 4 ตัว” แล้วนำไก่เป็นโตไปจิก ฮ้อยเครื่องใน ไตพอโต ดับพอดับ หัวพอหัว ตีนต่งหาก ปีกไว้ต่งหาก ตักให้ผู้รองแต่งภาข้าว 4 ภา ดับ ตีน ปีก ไต ก่าเอาไว้ภาใหญ่มี 4 ถ้วย ให้เอาไว้ถ้วยแรก ถ้วยที่สอง มี 3 ถ้วย ถ้วยที่สาม มี 2 ถ้วย ถ้วยที่ 4 มี 1 ถ้วย กล่าว “สาธุ สาธุ ข้ายกของถวายเป็นแล้วก่ามา แต่งภาข้าวใส่ถ้วยใส่ภา ให้ทุกผู้ทุกคน ทุกองค์ทุกตน องค์แก่สวยก่อน องค์อ่อนสวยก่อน ตามลำดับลำดับ” ต่อมาก่าฟายเหล้า ยกกระติบข้าวขึ้นตบทั้งสี่ แต่ถ้วยใหญ่ถ้วยแรก อีได้หลายกว่า ถ้วยที่สองได้ 3 กระติบ ถ้วยที่สามได้ 2 กระติบ ถ้วยที่สี่ได้ 1 กระติบ ที่เหลือเอาไว้ถ้วยใหญ่ทั้งหมด ฟายเหล้าลงมาหยาดน้ำ แล้วก่านำของลงมาต้มทั้งหมด ยกภาข้าวเสร็จแล้วก่ามาชุกรกัน บะผัดไว้แก้ทีหลัง “หมูใหญ่ว่าผัดก่าผัด ให้ลูกหลานบ้านเมืองอยู่ดีกินแซบ พยาธิพะเยาก่าอย่างให้หมาไล่ล่าม่อ เด็กน้อยที่มาเล่นน้ำก็บ่อให้ผัด ไผมาหากินก่าบ่อให้ผัดขออนุญาต” ถ้าบ่อไว้ไว้ก่าผัด เลยไว้ไว้

คำกล่าวบะ (บนในปีต่อไป)²³

²² สัมภาษณ์ นายจันแดง สีขามุก อายุ 80 ปี วันที่ 4 สิงหาคม 2552

²³ สัมภาษณ์นางจันสี พิมพ์เสนา อายุ 62 ปี, วันที่ 4 กันยายน 2552

“สาธุ ข้าน้อยอ๊ะะ กวมรถ กวมเฮียน กวมลูก กวมหลาน กวมไเฮ่ กวมภู ขอย่าให้มี พยาริ พะเยา มาเบียดมาเบียดเคื้อ สอดขวบปีแล้วข้าน้อยอ๊ะมาแก้มาไซ ตามที่ข้าน้อยบนไว้นี้ สา.....ธุ ให้อยู่ดีมีแสงเคื้อ”

คำกล่าวหลังจากเสร็จพิธี²⁴

“เสร็จแล้วลูกหลานเก่าอีกกลับบ้านกลับเมือง ให้อยู่ดีกินแซบ ความเจ็บอย่าให้ใกล้ ความไข้อย่าให้มี พยาริ พะเยา อย่างมากล้ามากลาย ดูถ่างเฮ็ด ดูถ่างสร้าง สา.....ธุ”

4.6. ความหมายและบทบาทของพิธีกรรมกับการควบคุมทางสังคม

ชาวบ้านเชื่อกันว่าป่าดงห่อเปรียบเสมือนบ้านของ เจ้าปู่แสนเมือง เจ้าปู่พ่ายแสนเมือง เจ้าที่เจ้าทาง และ เจ้านางสองพี่น้อง ซึ่งเป็นผู้ปกปักรักษาหมู่บ้าน ชาวบ้านจะไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นการลบหลู่ จะไม่ตัดไม้ในบริเวณป่าดงห่อ เพราะทุกอย่างในบริเวณป่าดงห่อนั้น คือสมบัติของ เจ้าปู่แสนเมือง เจ้าปู่พ่ายแสนเมือง เจ้าที่เจ้าทาง เจ้านางสองพี่น้อง และรู้กันดีว่าถ้าทำผิดจะเกิดอะไรขึ้นกับตนเอง และครอบครัว จากความเชื่อและความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อป่าดงห่อ ดังกล่าวได้ก่อเกิดเป็นข้อห้าม หรือกฎกติกาที่ชาวบ้านรับรู้โดยทั่วกันว่าต้องปฏิบัติอย่างไร โดยที่ไม่ต้องมีใครมาบอกหรือออกกฎระเบียบมาบังคับ นอกจากนี้เชื่อกันว่าการเลี้ยงห่อ จะช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล หมู่บ้านมีความสุข และช่วยดูแลลูกหลานที่ออกไปทำงานต่างจังหวัด

จากความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งที่ตนเชื่อว่าเป็นจุดแข็งของวัฒนธรรมป่าดงห่อ ภายใต้บริบทของชุมชนต้นน้ำป่าสักแถบนี้ ที่แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ได้นำเอาวัฒนธรรมป่าดงห่อ มาเป็นพลังหรือจุดแข็งของชุมชนเพื่อที่จะสร้างประโยชน์สุขให้กับคนในชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อ ความศรัทธา แฝงไว้ด้วยพลังอันยิ่งใหญ่เพียงแต่เราจะดึงเอาพลังเหล่านั้นออกมาใช้ให้ สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อความศรัทธา เกิดประโยชน์กับชุมชน และกลมกลืนโดยไม่ขัดต่อวัฒนธรรม อันดีงามของชุมชนที่มีมาอย่างยาวนานนี้ได้

ปัจจุบันข้อห้ามที่แฝงไปด้วยความเชื่อต่างๆ ยังคงถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอดถึงแม้จะมีบางข้อห้ามที่ต้องมีการผ่อนผันกันไปบ้างแต่รูปแบบพิธีกรรม การเลี้ยงห่อยังยึดถือปฏิบัติกันอย่างเหนียวแน่นไม่ได้แตกต่างหรือว่าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ตั้งแต่มีการเริ่มก่อตั้งป่าดงห่อ

²⁴ สัมภาษณ์ นางกี ปัญญาคำ อายุ 51 ปี วันที่ 4 กันยายน 2552

บรรพบุรุษเคยปฏิบัติเช่นไร ปัจจุบันก็ถือปฏิบัติเช่นนั้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกๆ ปี เนื่องจากการถ่ายทอดทางความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก ทั้งจากการบอกเล่าสอนสั่งของพ่อแม่ การเข้าร่วมปฏิบัติในพิธีกรรมตั้งแต่เล็กจนโตทำให้ซึมซับในรูปแบบพิธีกรรมและความเชื่อนั้น

กฎกติกาทางความเชื่อที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานนั้น จะเห็นได้ว่าไม่ได้เป็นกฎกติกาที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นกฎกติกาที่ชาวบ้านยอมรับและยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดมาอย่างยาวนาน และกฎกติกาเหล่านั้นได้แฝงนัยสำคัญที่เป็นความเชื่อที่สอนให้คนในชุมชนรู้จักเคารพต่อทรัพยากร รู้จักดูแลรักษา ปกป้องผืนป่าที่เปรียบได้กับ เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนเมื่อป่าเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนก็ควรที่จะดูแลรักษาป่าเคารพต่อป่า ดังจะเห็นได้จากข้อห้ามและรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนในแถบพื้นที่ตำบลปิ๋ม มีอาชีพทำการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ กิจกรรมทางการเกษตรและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนชีวิตส่วนใหญ่จะอยู่ที่ไร่ไม่ค่อยได้มีเวลาพบปะพูดคุยกัน การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงหอยจึงเป็นอีกวันหนึ่งที่รวมคนทั้งหมู่บ้าน ให้ได้มาพบปะพูดคุยกันถึงทุกข์สุขของแต่ละครัวเรือน แลกเปลี่ยนแบ่งปันข้าวปลาอาหาร คนในครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน และเครื่องเซ่นหรือเครื่องแก้บนนั้นหมายถึง การถวายผลผลิตที่ได้จากการผลิต จากดิน น้ำ ป่า และการบนบานต่างๆ นั้นหมายถึงคำมั่นสัญญา ของคนในชุมชนที่จะมาถวายผลผลิตที่ได้จากการผลิต จากดิน น้ำ ป่า ในปีต่อไป ส่วนการบนบานให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุขนั้น หมายถึง การที่ครอบครัวได้มีอยู่มีกิน บริบูรณ์ไปด้วย อาหารการกินต่างๆ

ข้อห้ามทางความเชื่อที่ชาวบ้านยึดถือกันมายังได้แฝงแง่มุมของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไว้ในข้อห้ามต่างๆ เหล่านี้ด้วย

1.ห้ามเข้าไปตัดไม้ในป่าดงห่อ แต่สามารถเข้าไปเก็บเห็ดหาหน่อไม้ได้แต่ต้องบอกกล่าวก่อนเข้าไปเก็บหา ข้อห้ามนี้ได้บ่งบอกถึงความสำคัญของการจัดการป่าที่สอนให้คนในชุมชนรู้จักการรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีวินัยมาตั้งแต่เริ่มมีการตั้งหมู่บ้าน นั่นคือ การห้ามตัดไม้แต่ก็ยังสามารถเก็บหาของกินภายในป่าได้แต่ต้องมีการบอกกล่าวก่อนการเข้าไปเก็บหาของกินจากป่าถึงแม้ว่าข้อห้ามจะไม่ได้เขียนบอกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่ผ่านความเห็นชอบในลักษณะของกฎกติกา และการขออนุญาตก็เป็นการบอกกล่าวเพียงเพื่อเข้าไปเก็บหาของกินภายในป่า กฎกติกาทาง

ความเชื่อในข้อห้ามนี้ได้ถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัด โดยที่ไม่ต้องมีคนมากอย่ก่กับดูแลและบอกกล่าว เนื่องจากคนในชุมชนรู้ว่าควรปฏิบัติเช่นใด ที่จะไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎกติกาทางความเชื่อข้อนี้

ปัจจุบันข้อห้ามดังกล่าวยังถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างเคร่งครัดถึงแม้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหมู่บ้านจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมบางอย่างภายในชุมชนอาจถูกกลืนหายไปกับการเปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดคือการยึดถือในกฎกติกาทางความเชื่อในข้อห้ามเรื่องนี้ยังยึดถือปฏิบัติกันอย่างเหนียวแน่นมาโดยตลอด

2.ห้ามเข้าใกล้บริเวณคูบ ตั้งแต่อดีตการเลือกพื้นที่ป่าดงหอยจะเลือกพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่ไกลจากผู้คน เงียบสงบ และในอดีตบริเวณคูบ ก็มักเป็นที่มาหลบพักของสัตว์ป่า การที่ห้ามมิให้คนเข้าไปใกล้บริเวณคูบคือการห้ามมิให้เข้าไปรบกวนสัตว์ป่า และบริเวณคูบยังเป็นที่ส่วนรวม จะสามารถเข้าใกล้บริเวณคูบได้ก็ต่อเมื่อวันก่อนจัดพิธีกรรมและวันจัดพิธีกรรมเลี้ยงหอยเท่านั้น

ปัจจุบันยังถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดแต่เนื่องจากพื้นที่ป่าดงหอยถูกล้อมรอบไปด้วยชุมชน การขยายตัวของชุมชนทำให้บริเวณป่าที่เงียบสงบ และอยู่ไกลจากผู้คน กลายเป็นป่าที่อยู่ติดกับชุมชน แต่พื้นที่ป่ายังเป็นที่พักหลบซ่อนของสัตว์ป่าซึ่งมักมาหลบอาศัยภายในป่าดงหอย ชาวบ้านจะไม่ทำร้ายสัตว์ที่เข้ามาอยู่ภายในป่าดงหอย

3.ห้ามทำงานในไร่ วันพระ ขึ้น 15 ค่ำของแต่ละเดือน ชาวบ้านเรียกว่าวันพระใหญ่ และห้ามตัดไม้สดเข้าบ้าน แต่ถ้าตัดให้ถือ ห้ามแบก (การแบกหาม) การห้ามคนในชุมชนทำงานในไร่ และห้ามตัดไม้ภายในวันพระ ขึ้น 15 ค่ำ หรือวันพระใหญ่ของแต่ละเดือน และทุกครอบครัวในชุมชนจะกรวยดอกไม้เพื่อมาคารวะ ชาวบ้านเรียกว่า “การใส่ลุ่ม” เพื่อบอกกล่าวเจ้าบ้านให้ลุ่มครองครอบครัวและให้ผลผลิตภายในไร่อุดมสมบูรณ์ ข้อห้ามดังกล่าวยังได้บ่งบอกถึงการให้ละเว้นจากการทำลายทรัพยากร และขอขมาต่อการกระทำอันเป็นการทำลายทรัพยากร เนื่องจากในอดีตชุมชนมีอาชีพการทำเกษตร และการเลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพ เครื่องมือที่ใช้ในการทำเกษตรเป็นเพียง มีด จอม เสียม และการใช้แรงงานสัตว์ อัตราการเร่งทำลายทรัพยากรมีไม่มาก การหยุดพักทำงานในไร่ในวันพระ จึงเป็นการหยุดพักให้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าได้ฟื้นตัว ได้อย่างสมดุล

ปัจจุบันข้อห้ามดังกล่าวยังได้ถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดคืออัตราการทำลายทรัพยากรดินน้ำป่ากลับถูกทำลายอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการให้สัมปทานป่าของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ การส่งเสริมการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ คือ การทำไร่ข้าวโพด ที่ล้นแล้วแต่เป็น

ตัวเร่งให้เกิดการทำลายฐานทรัพยากรในพื้นที่อย่างรวดเร็ว รวมทั้งการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการทำการเกษตร ทำให้เกิดการทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนอย่างรวดเร็ว จนขาดความสมดุลไปในที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับครั้งในอดีตที่ผ่านมา ก่อนการเข้ามาของนโยบายของภาครัฐ

4.เมื่อมีคนย้ายเข้ามาในหมู่บ้าน จะต้องมีการบอกกล่าวต่อเจ้าบ้านก่อน ส่วนใหญ่แล้วในอดีตการย้ายเข้าย้ายออก แม้กระทั่งการย้ายหมู่บ้าน มักย้ายตามแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์ การย้ายเพื่อหนีโรคระบาด และเกิดเหตุการณ์ร้ายต่างๆเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่นกันเมื่อมีคนย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนั้นหมายความว่า จำนวนปริมาณคนในชุมชนย่อมเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นการใช้ทรัพยากรในชุมชนก็มีมากขึ้นด้วยเช่นกัน เมื่อย้ายเข้ามาอยู่การบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกเพื่อการยังชีพก็เริ่มขึ้นด้วยเช่นกัน และการตัดไม้สร้างบ้านเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยก็ต้องเกิดขึ้นตามมาด้วยเช่นกันการบอกกล่าวเจ้าบ้านจึงเป็นการประกาศในทางวัฒนธรรมว่าในหมู่บ้านได้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นและมีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นการบอกกล่าวจึงเปรียบเสมือนได้กับการขออนุญาต และให้ความเคารพต่อทรัพยากร และการแบ่งปันของคนในชุมชนเดียวกันกล่าวคือคนที่มีการเพาะปลูกเยอะ ก็จะแบ่งพื้นที่บางส่วนให้กับคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่โดยไม่ต้องมีการซื้อขาย แต่ถ้ามีก็ซื้อขายกันในราคาที่ไมแพงมากนัก ทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินทำกินเกิดขึ้นภายในชุมชน เนื่องจากมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำกับการจัดสรรแบ่งปัน และยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนในชุมชนรู้จักการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ปัจจุบันข้อปฏิบัติดังกล่าวยังถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด แต่ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเริ่มมีข้อจำกัดในเรื่องของการบุกเบิกพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดเนื่องจากจำนวนประชากรในหมู่บ้านมีเพิ่มมากขึ้นและพื้นที่ป่าชุมชนเริ่มมีการหวงห้าม จึงเป็นลักษณะของการแบ่งพื้นที่ให้ทำกินจากญาติพี่น้องและซื้อขายกันภายในชุมชน และมีบางส่วนพยายามที่จะขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกเข้าไปภายในป่าชุมชน แต่ได้มีการจัดการในรูปของคณะกรรมการในการจัดการปัญหาดังกล่าว แต่ดูเหมือนว่าการออกกฎระเบียบในการบังคับจะยังคงไม่ได้ผล ยังมีคนในชุมชนบางส่วนที่พยายามบุกรุกเป็นประจำทุกปี

4.7. ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสืบทอดทางวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนาน

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมปาดงหอ ได้มีมาพร้อมๆ กัน ตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน และมีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ผู้สร้างพระธาตุศรีสองรัก คือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.2103 และแล้วเสร็จเมื่อ ปี 2106 จากประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนในเขตตำบลปุมมีการเริ่มอพยพเข้ามาหลังจากการก่อสร้างองค์พระธาตุศรีสองรัก ประมาณ 344 ปี และได้มีการนำเอาวัฒนธรรมปาดงหอที่มีต้นแบบมาจาก วัฒนธรรมการเลี้ยงหอยที่อำเภอด่านซ้าย ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวบ้านจะต้องเข้ามาทำพิธีกรรมไหว้พระธาตุศรีสองรัก และพิธีเซ่นไหว้บวงสรวงประจำปี ก่อนที่จะมีการเลี้ยงหอยภายในหมู่บ้านซึ่งมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันโดยตรงไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ปัจจัยสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรมการเลี้ยงหอยที่ยังมีการสืบทอดมาอย่างยาวนานของหมู่บ้านถ้ำพระ และหมู่บ้านตาคลีชัย นั้น มีองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ขั้นตอนกระบวนการพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ลำดับขั้นตอนแรกของการประกอบพิธีกรรมจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมล้วนแล้วแต่ เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ผ่านการปฏิบัติจริงของคนในชุมชนร่วมกัน ทุกขั้นตอนกระบวนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านความเชื่อความศรัทธา ถ้ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเป็นธรรมชาติ จะเห็นได้จากการเข้าร่วมพิธีกรรมในแต่ละครั้งแต่ละขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม เด็กในชุมชนจะถูกปลูกฝังจิตสำนึกของการเคารพ ต่อความเชื่อในเรื่องปาดงหอ ตั้งแต่กระบวนการ เตรียมสิ่งของร่วมกับพ่อแม่ในการเก็บเงิน การเข้าร่วมพิธีกรรมตั้งแต่ต้นจนจบ เป็นประจำทุกๆ ปี ทำให้เกิดการถ่ายทอด จากรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูก รุ่นหลาน อย่างไม่รู้จบ

ปัจจัยในด้านข้อห้ามและการควบคุมทางสังคม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญที่ทำให้มีการสืบทอดวัฒนธรรมปาดงหอสืบทอดมาอย่างยาวนาน ข้อห้ามต่างๆ ไม่ได้ถูกกำหนดขึ้นจากการออกกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ข้อห้ามที่เกิดขึ้นและสืบทอดมาอย่างยาวนานนั้นเกิดจากความเชื่อและปรากฏการณ์ในแต่ละช่วงเวลาสั่งสมเป็นคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่คอยบอกกล่าวตักเตือนลูกหลาน จากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นข้อห้ามที่คนในชุมชนเกิดการยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกันภายในชุมชนอย่างเคร่งครัดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 5

บทเรียนจากโครงการ

5.1. บทเรียนและประสบการณ์ที่ได้รับ

การดำเนินงานวิจัย การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก เป็นการศึกษา เพื่อถอดชุดองค์ความรู้ในการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมในเขตต้นน้ำป่าสัก และ ศึกษา ปัจจัยที่หนุนเสริมให้การใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำประสบผลสำเร็จ ตั้งแต่ได้มีการเริ่มกระบวนการดำเนินงาน ตามแผนงานโครงการที่ได้วางไว้ จากการวางแผนของทีมงาน นักวิจัยท้องถิ่น ได้เรียนรู้วิธีการทำการศึกษาวิจัยเป็นครั้งแรกของทีมวิจัย ในเรื่องราวที่มีอยู่ในชุมชน ของตนเอง ทำให้ทีมนักวิจัยได้บทเรียนและประสบการณ์ จากการทำวิจัยหลายประการ ที่เป็น บทเรียนจากการศึกษาค้นคว้า รวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และที่สำคัญได้เรียนรู้ ประวัติศาสตร์รากเหง้า ชุมชนของตนเอง ซึ่งได้บทเรียนสำคัญในการดำเนินงานดังนี้

1. การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย กับชุมชนก่อนการลงทำ การวิจัย จะทำให้ง่ายต่อการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ทำให้คนในชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจใน การให้ข้อมูลเล่าเรื่องราว เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน เพราะได้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่เป็น ประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง

2. ทีมวิจัยมีการวางแผนงานที่เป็นระบบ ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูล เกิดความรวดเร็วและ ถูกต้องตรงตามประเด็นที่ต้องการทำการศึกษา

3. การทำวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทีมวิจัย ได้รู้ข้อมูล ปากกฏการณ์ ของการเปลี่ยนผ่านทาง สังคม ในช่วงเวลาต่างๆ ประวัติศาสตร์รากเหง้าของบรรพบุรุษ ที่ร่วมก่อตั้งหมู่บ้านจากอดีตจนถึง จนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองผ่านกระบวนการการศึกษาค้นคว้า และการถอดองค์ ความรู้อย่างเป็นระบบ

4. ทีมนักวิจัย ได้เรียนรู้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการตั้งคำถาม การสัมภาษณ์ การ บันทึกรายการ การสังเกตการณ์ การวิเคราะห์ และ สังเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการถอดองค์ความรู้ที่ได้จาก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการวิจัยได้มีส่วนช่วยให้นักวิจัยได้สร้างความรู้จากท้องถิ่นของ ตนเอง

5. การทำงานเป็นทีมต้องมีการประชุมสรุปการทำงานอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เห็นปัญหา ข้อจำกัดต่าง ของทีมได้ และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ตามความสามารถของแต่ละ คน จะทำให้การทำงานเกิดความรวดเร็วและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

5.2. บทเรียนข้อค้นพบจากการทำงาน

1. ชุมชนให้ความสนใจกับการให้ข้อมูลที่หลากหลายบางครั้งอาจทำให้ข้อมูลที่ทีมวิจัยเก็บรวบรวมได้เป็นข้อมูลที่ไม่ตรงกันจึงต้องมีการประชุมสรุปข้อมูลกันอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ข้อมูลออกมาเที่ยงตรงมากที่สุด โดยใช้กวนจ้ำจากหลายหมู่บ้านที่มีหน้าที่ดำเนินการประกอบพิธีมาหาข้อสรุปที่ถูกต้องเที่ยงตรงเพื่อลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในเวทีคืนข้อมูล

2. เนื่องจากการทำวิจัยในเรื่องของ การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอนในการจัดการป่า เป็นเรื่องที่มีอยู่ในชุมชนของแต่ละชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลปิ๋ม พี่น้องชาวบ้านจึงให้ความสนใจ กับผลงานงานวิจัยที่จะออกมาเนื่องจากยังไม่เคยมีผู้ใดเคยศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง และไม่ได้รวบรวมเป็นเอกสารไว้เผยแพร่ ทางชุมชนจึงเห็นว่าการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะรวบรวมองค์ความรู้ขั้นตอนกระบวนการประกอบพิธีกรรม ที่กระจัดกระจายตามผู้รู้ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ไว้เป็นรูปเล่มเพื่อใช้เผยแพร่ให้กับเด็กนักเรียนได้เรียนรู้ เพราะชุมชนเห็นว่าต่อไปภายในอนาคตวัฒนธรรมการเลี้ยวหอนอาจถูกกระแสของความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามากลืนกินวัฒนธรรมให้กลายเป็นเพียงวัฒนธรรมในความทรงจำเท่านั้น ถึงแม้ว่าหลายๆ คนในชุมชนยังมีความมั่นใจว่าวัฒนธรรมการเลี้ยวหอนจะคงอยู่คู่กับชุมชนไม่มีวันแยกออกจากกันก็ตาม แต่ปรากฏการณ์บางอย่างทำให้คนในชุมชนบางส่วนเริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับ ข้อห้ามบางส่วนที่ถูกลดความสำคัญลง เช่น การกั้นทางเข้าหมู่บ้านไม่ให้คนในออก คนนอกห้ามเข้า เริ่มเสื่อมถอยลง มากันทางป่าดงหอนแทนทำให้หลายคนมองว่าเกิดจากการมีถนนลาดยางเข้ามาและมีคนสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก ทั้งข้าราชการครู ต่างๆ ทางทีมวิจัยจึงเห็นว่าจุดเริ่มต้นเล็กๆ ของการเปลี่ยนแปลง อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ ควรมีการนำเรื่องนี้มาพิจารณาร่วมกันใหม่ในเวทีระดับหมู่บ้าน

3. การจัดการป่าในลักษณะของป่าชุมชนในพื้นที่บ้านถ้ำพระยังมีปัญหาในเรื่องของการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตร ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีคณะกรรมการและมีกฎระเบียบข้อบังคับในการจัดการป่าอยู่เดิมแล้วก็ตามแต่ที่ผ่านมามักจะมีการฝ่าฝืนและมีการตัดเถื่อนกันอยู่กันเป็นประจำหลังจากที่ได้มีการเดินทางไปศึกษาดูงานเรื่องการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ โดยได้นำเอากฎระเบียบข้อบังคับมาใช้ร่วมกันระหว่างการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมด้วยโดยเป็นป่าที่คนทั้งตำบลและอำเภอใกล้เคียงมาทำพิธีกรรมร่วมกัน ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างรู้คุณค่า

และเห็นความสำคัญต่อป่าผืนดังกล่าว แต่ในทางกลับกันพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยของทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้มีการจัดการป่าในรูปของป่าชุมชนมีกฎระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนแต่ไม่สามารถที่จะจัดการป่าได้ดีเท่าที่ควร ทางทีมวิจัยจึงเห็นว่าจัดการป่าที่ประสบความสำเร็จของพื้นที่ที่ไปศึกษาดูงานนั้นก็คือ การนำเอากฎระเบียบข้อบังคับที่ผ่านมติคณะกรรมการในระดับหมู่บ้านในระดับตำบลมาผสมผสานกับข้อห้ามทางความเชื่อเชิงวัฒนธรรมที่ลงตัว แต่ในพื้นที่ทำการวิจัยยังไม่ได้มีการผสมผสานข้อห้ามรูปแบบพิธีกรรมทางความเชื่อเชิงวัฒนธรรมมาผสมผสานในการดำเนินงานด้านการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ดำเนินงานเลย

5.3. การขับเคลื่อนงานวิจัยในอนาคต

ทางทีมวิจัยได้ข้อสรุปร่วมกับชุมชน ทั้ง 2 ชุมชน ถึงแนวทางในการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 2 ที่จะนำผลของการศึกษาไปสู่การลงมือปฏิบัติในพื้นที่ โดยได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกันดังนี้

- 1.การจัดทำจุดเรียนรู้ภายในป่าดงห่อ เพื่อให้เด็กนักเรียน หรือ นักศึกษา รวมทั้งผู้ที่เข้ามาภายในชุมชนได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ โดยมีกวนจำคอยเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่เด็กนักเรียน
- 2.การถ่ายทอดความรู้เรื่องวัฒนธรรมป่าดงห่อสู่เด็กนักเรียนและเยาวชนโดยการเข้าร่วมในพิธีกรรมร่วมกับชุมชน
3. การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพภายในป่าชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลพันธุ์ไม้สมุนไพรภายในป่าดงห่อ โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้และเก็บข้อมูลให้กับเด็กนักเรียน เนื่องจากพื้นที่ป่าชุมชนถือได้ว่าเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ และยังมีบริสุทธิ ไม่มีสารพิษใดๆ ในบริเวณป่าดงห่อ และยังสามารถศึกษาสภาพของดินเพื่อเปรียบเทียบกับดินในปัจจุบันได้
- 4.การนำเอารูปแบบของการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรม ป่าดงห่อ ไปจัดการร่วมในการจัดการป่าชุมชน จำนวน 2 ป่า
- 5.การปลูกต้นไม้ สมุนไพร ภายในป่า รอบป่าดงห่อ และ ป่าชุมชน
- 6.จัดทำป่าเชิงวัฒนธรรมในลักษณะของป่าครอบครัว

บรรณานุกรม

โครงการอบรมและวิจัยเชิงปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์โบราณและชาติพันธุ์ (2547) การเปลี่ยน

แปลงทางสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษา บ้านด่านซ้าย นาเวียง และนาหอ ลุ่มน้ำหมัน
อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย, หน้า 108 – 119,

โครงการพัฒนาองค์กรชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำป่าสัก ข้อมูลทั่วไป

บ้านถ้ำพระหมู่ที่ 7 ต. อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย ม.ป.ท.

โครงการพัฒนาองค์กรชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำป่าสัก ข้อมูลทั่วไป

บ้านตาตเสี้ยว หมู่ที่ 1 ต. อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย ม.ป.ท.

บัญชา แก้วส่อง และคณะ (2535) ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาหมู่บ้านใน

ป่าภูดินสวนทราย อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย, รายงานการวิจัย, ขอนแก่น

ยศ สันตสมบัติ (2545) สิทธิชุมชน ม.ป.ท.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย (2547) พระราชดำริสองรักดินแดนแห่งสัจจะและไมตรี อำเภอด่าน

ซ้าย จังหวัดเลย รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์ จ.เลย

เว็บไซต์

<http://www.prapayneethai.com/> สืบค้น วันที่ 4 สิงหาคม 2552

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. นางกี ปัญญาคำ อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 18 หมู่ 7 ต.อินม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

- 2.นางคำฟอง ปัญญาคำ อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 42 หมู่ 7 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- 3.นางจันลี พิมพ์เสนา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 2 หมู่ 7 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- 4.นายเจียน พิมพ์เสนา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 8 หมู่ 7 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- 5.นางทุม พิมพ์เสนา อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 21 หมู่ 7 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- 6.นายสุที เชื้อบุญมี อายุ 69 ปี บ้านเลขที่ 6 หมู่ 7 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- 7.นายคำภา พิมพ์เสนา อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 21 หมู่ 7 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- 8.นายจันแดง สีชามุก อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 11 หมู่ 1 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
- 9.นางสุข พิมพ์เสนา อายุ 92 ปี บ้านเลขที่ 49 หมู่ 7 ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ภาคผนวก ข.

รูปภาพประกอบการศึกษา

1. จัดประชุมทีมวิจัย และที่ปรึกษาโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการดำเนินงาน จำนวน 1 ครั้ง

2. จัดประชุมชี้แจง โครงการวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน จำนวน 1 ครั้ง

3. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน และองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมป่าดงหอยจากรายงานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

4. ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ กวนจำ (ผู้ประกอบพิธีกรรม ในป่าดงห่อ) ผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่

แม่โชน สุข พิมพ์เสนา อายุ 92 ปี ผู้เฒ่าเล่าเรื่องราวของหมู่บ้านถ้ำพระ

นายคำภา พิมพ์เสนา อายุ 70 ปี (โชนแป กวนจำบ้านถ้ำพระ) นายจันแดง สีชามุก อายุ 80 ปี (โชน
อ้อย กวนจำบ้านตาตเสียว)

5.ประชุมกลุ่ม สภาทวนจำ และผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อประมวลข้อมูล (ครั้งที่ 1)

ประชุมกลุ่มทวนจำและผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อประมวลข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลของ
ทีมวิจัย ให้มีความถูกต้อง และถอดองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมป่าดงห

ประชุมกลุ่ม สภาทวนจำ และผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อประมวลข้อมูล (ครั้งที่ 2)

ประชุมกลุ่มทวนจำครั้งที่ 2 เพื่อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูล ตามคำแนะนำของคณะกรรมการฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ประชุมกลุ่ม สภาทวนจำ และผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อประมวลข้อมูล (ครั้งที่ 2)

ประชุมสภาทวนจำครั้งที่ 3 เพื่อตรวจสอบข้อมูลฉบับสมบูรณ์ก่อนนำเสนอต่อชุมชน

6. ร่วมจัดกิจกรรมในพิธีกรรม เลี้ยงบ้านภายในป่าดงห่อ

การเลี้ยงห่อที่บ้านตาเดี้ยว

การเลี้ยงหอยที่บ้านดาดเสี้ยว

การเลี้ยงหอยที่บ้านถ้ำพระ

ตั้งแต่วันเริ่มเตรียมของแก่นบนและ
จัดเตรียมสถานที่ และเริ่มพิธีกรรมทุกคนใน
หมู่บ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะมารวมกันที่บริเวณ
ป่าดงหอยเพื่อประกอบพิธีกรรมร่วมกันตั้งแต่ต้น
จนจบการประกอบพิธีกรรม

7.ประมวลผลข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากการศึกษาระยะที่หนึ่งมาประมวลผลจัดหมวดหมู่ตามประเด็นของการศึกษา

9. ศึกษาฐานเรื่องการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ

พูดคุยแลกเปลี่ยนก่อนการลงพื้นที่ดูรูปธรรมในการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่าง
กฎระเบียบทางสังคมและกฎระเบียบทางวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดการป่าร่วมกัน

9.สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษา

ประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา และเพิ่มเติมประเด็นการศึกษาตามข้อเสนอแนะของ
ทาง สกว.เพื่อให้ประเด็นมีความครบถ้วนสมบูรณ์ตามประเด็นการศึกษา

10.จัดเวทีนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาต่อชุมชน

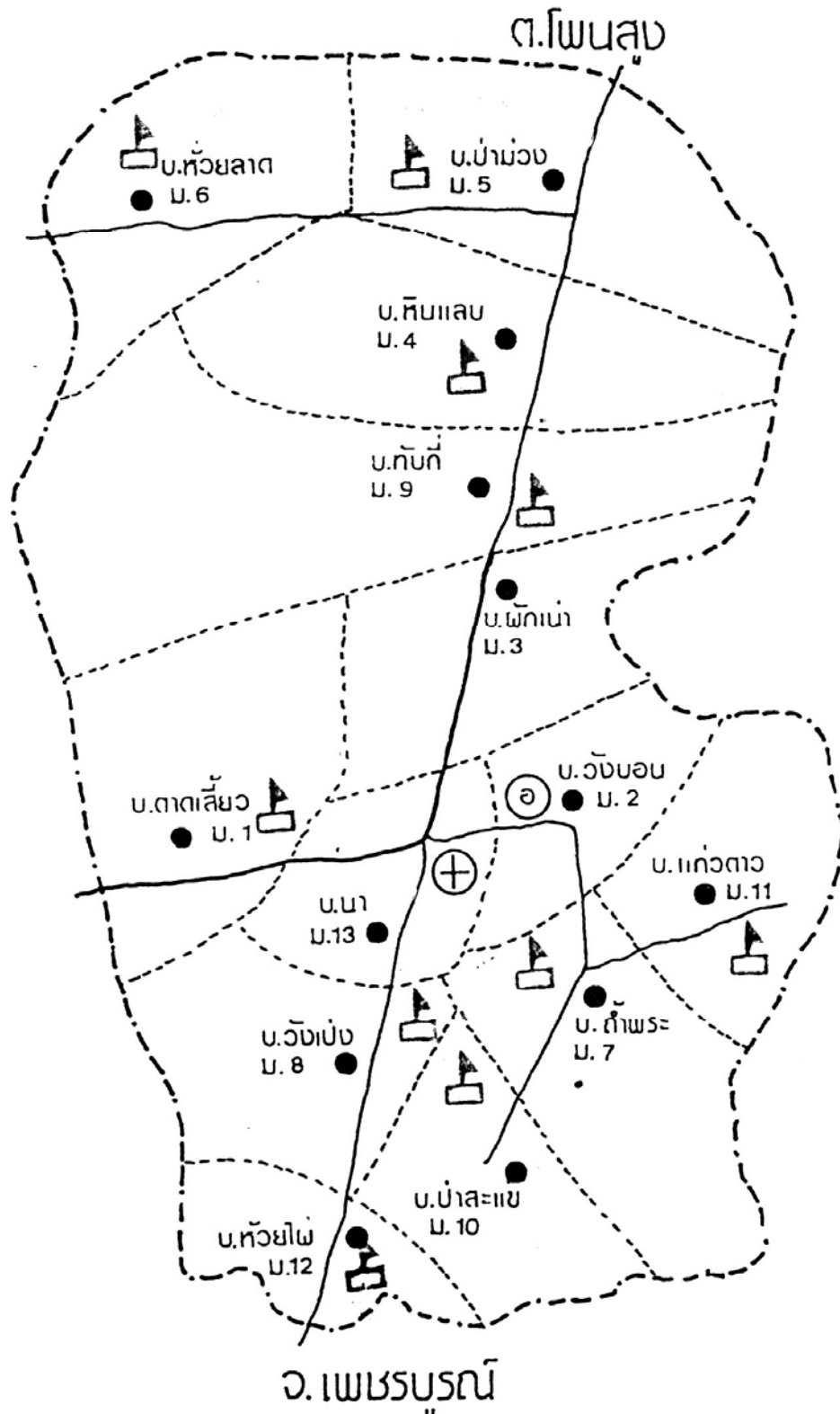
นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาให้กับคนในชุมชนได้รับทราบเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน การ
จัดการทรัพยากรภายในชุมชน

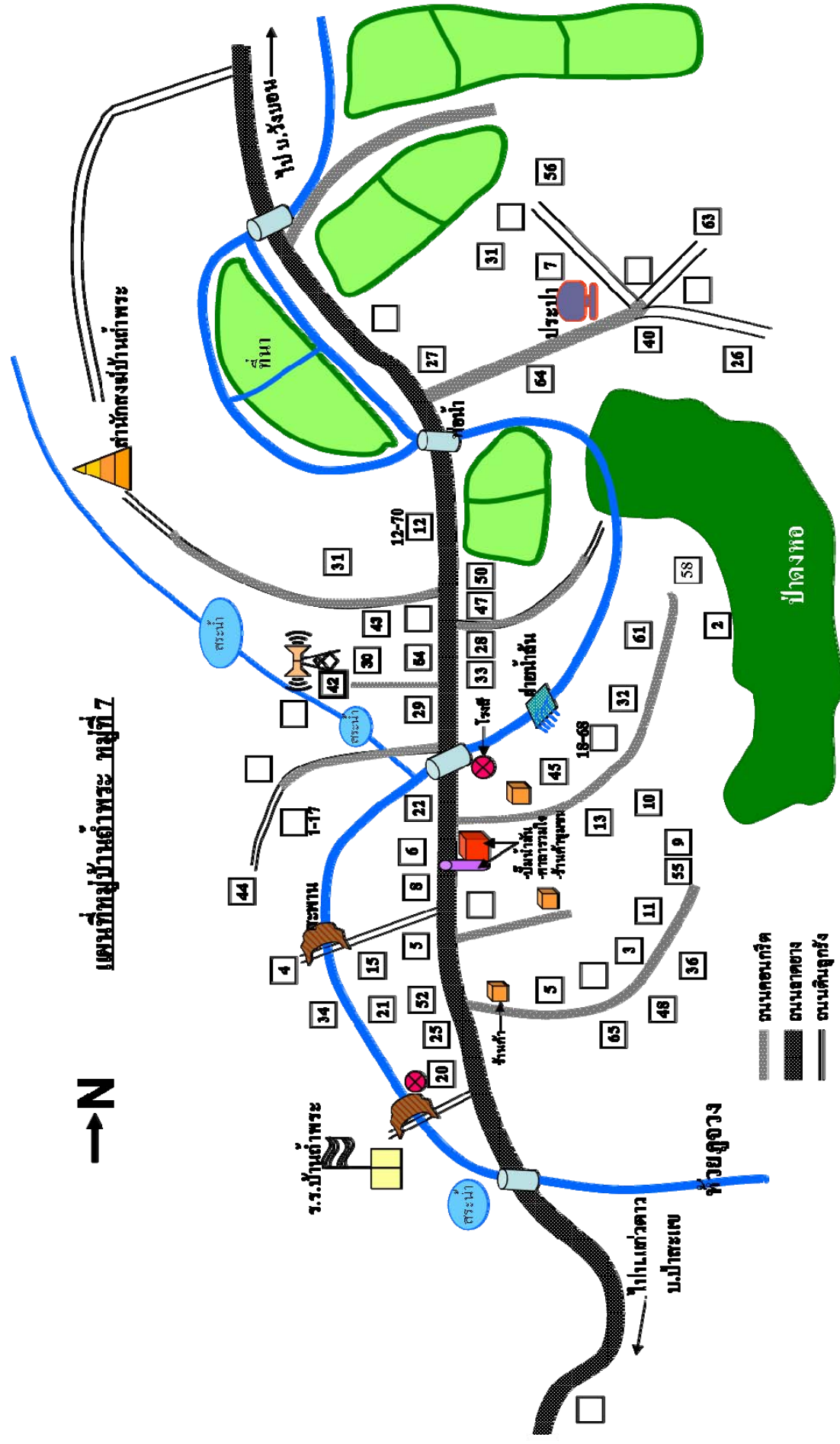
ภาคผนวก ค.

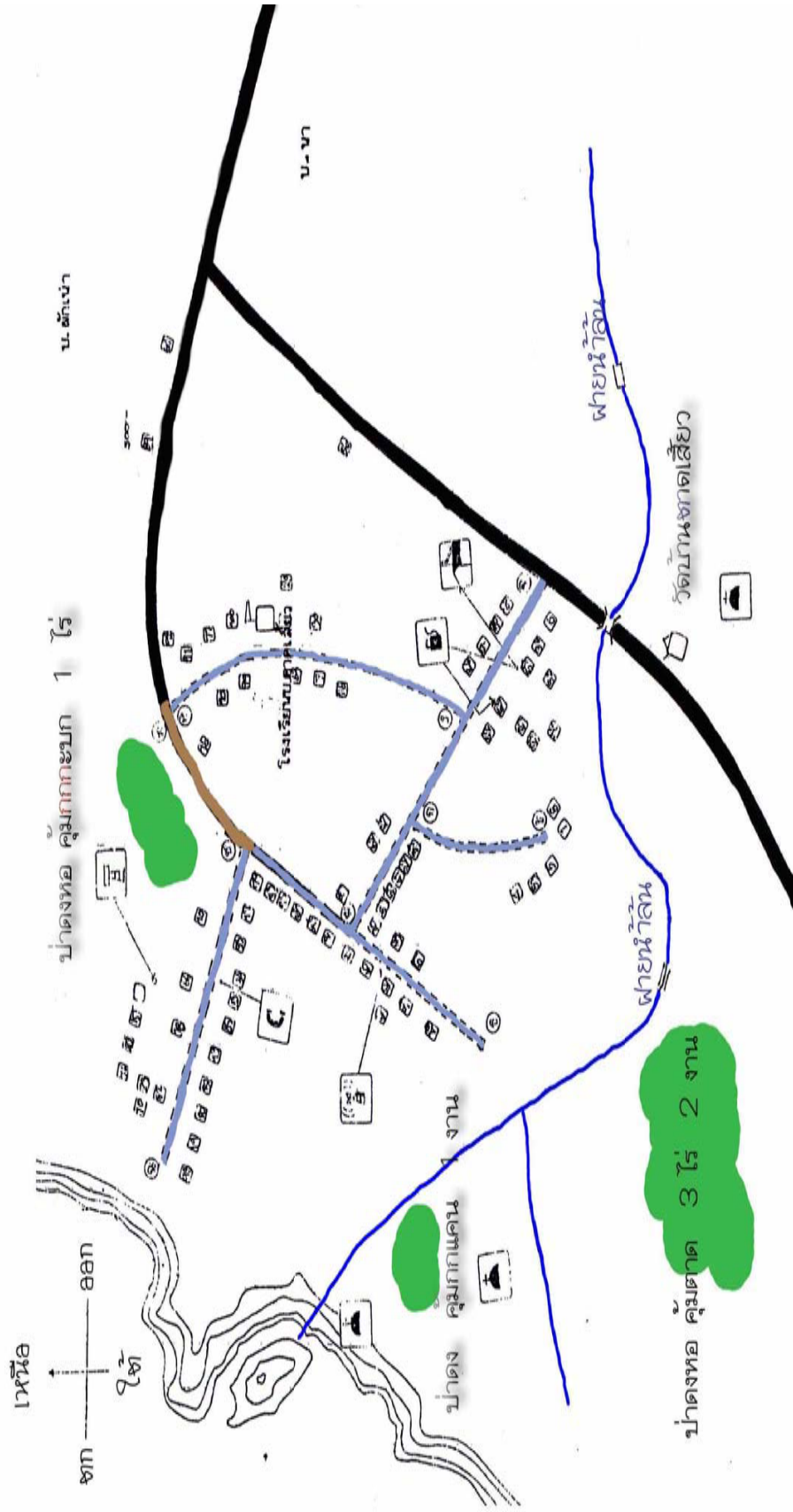
แผนที่หมู่บ้านเป้าหมายในการศึกษา

เขตหมู่บ้านโดยสังเขป

ตำบล อีปุม

แผนที่ บ้านชกตเสียว หมู่ที่ 1

ประวัตินักวิจัย

ประวัตินักวิจัย

1. นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว

ตำแหน่ง ผู้ประสานงานโครงการ

วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี สาขาวิชา การพัฒนาชุมชน จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทบาทหน้าที่

- ประสานงานโครงการให้เป็นไปตามแผนงานและบรรลุเป้าหมาย
- จัดตั้งองค์กรชาวบ้านเพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในงานพัฒนา
- จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน
- จัดทำแผนเพื่อทำงานพัฒนากับชุมชน
- ติดตาม แก้ไข ปัญหาในระดับพื้นที่
- ประสานภาคีพันธมิตร และหุ้นส่วนงานพัฒนาในระดับพื้นที่
- รณรงค์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในชุมชน

ประสบการณ์ทำงาน

ประวัติการทำงาน

ปี 2545 – 2546 ทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน ในโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยปฏิบัติงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ภาคสนาม ปฏิบัติงานในเรื่องของผู้ประสานงานชุมชน และการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านของชนเผ่ากาเกอญอ ในการจัดการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรชุมชน 5 หมู่บ้าน ในเขตตำบลห้วยปูลิง จังหวัดแม่ฮ่องสอนภายใต้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานของกองทุนสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย

ปี 2547 – ปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม ของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) รุ่นที่ 26 ภายใต้โครงการพัฒนาองค์กรชาวบ้าน และฟื้นฟูระบบนิเวศน์ต้นน้ำพอง - ป่าสัก พื้นที่การปฏิบัติงาน ต. อีปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย จำนวน 6 หมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานชุมชน และจัดตั้งองค์กรชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูป่าต้นแม่น้ำป่าสัก โดยการสนับสนุนของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP)

2. นางสาวอร ทอชิง

ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ภาคสนาม

วุฒิศึกษา ปริญญาตรี สาขา พัฒนาชุมชนจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทบาทหน้าที่

- ประสานงานโครงการให้เป็นไปตามแผนงานและบรรลุเป้าหมาย
- จัดตั้งองค์กรชาวบ้านเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วม

ร่วมในการพัฒนา

- จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน
- ติดตาม แก้ไข ในระดับพื้นที่
- ประสานภาคีพันธมิตร และหุ้นส่วนงานพัฒนาในระดับพื้นที่
- รณรงค์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในชุมชน

ประสบการณ์ทำงาน

ประวัติการทำงาน

ปี พ.ศ.2549 ทำงานที่บริษัทนีโอแม็กตำแหน่ง QA. 1 ปี

ปี พ.ศ.2551 ทำงานที่โครงการพัฒนาชาวบ้านและเพื่อฟื้นฟูระบบ
นิเวศน์ต้นน้ำพอง-ป่าสัก พื้นที่การปฏิบัติงาน ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.
เลย จำนวน 6 หมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาคสนาม

3. นายบุญมา จันสีดา

วัน/เดือน/ปีเกิด	พ.ศ. 2481
ที่อยู่	13 หมู่ที่ 1 บ้านตาดเสี้ยว ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย
การศึกษา	ป. 4
คู่สมรส	นางคุณ จันสีดา
สมาชิกครอบครัว	5 คน
ประกอบอาชีพหลัก	ทำไร่ข้าวโพด
ประกอบอาชีพเสริม	เลี้ยงหมู,ทำสวน
ประวัติการเข้าอบรม	- ประชุมสภาองค์กรชุมชน - อบรมการตรวจวัดคุณภาพน้ำ

4. นายทวี ปัญญาคำ อายุ 47 ปี จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ปี 2542 เป็นฝ่ายตรวจสอบของกลุ่มออมทรัพย์สตรีแม่บ้าน ซึ่งมีหน้าที่คอยกำกับ
ดูแลและตรวจสอบของกลุ่มออมทรัพย์จนถึงปัจจุบัน

ปี 2543ได้รับเลือกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

ปี 2547 เป็นกรรมการสถานศึกษา เป็นเลขานุการกองทุนแก้ไขความยากจน (กขคจ.)
และเลขานุการกองทุนเงินล้าน

ปี 2548 เป็นประธาน เอส.เอ็ม.แอล และประธานกลุ่มเกษตรกรรมแบบผสมผสาน
จนถึงปัจจุบัน

5.นายยา กันยาประสิทธิ์

ที่อยู่ 96 หมู่ 1 บ้านตาตเสี้ยว ต.อู่โป่ม อ.ด่านซ้าย จ.เลย

วัน/เดือน/ปีเกิด พ.ศ. 2492

การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

คู่สมรส นางอบ กันยาประสิทธิ์

สมาชิกในครัวเรือน 2 คน

ประกอบอาชีพหลัก ทำไร่ข้าวโพด

ประกอบอาชีพเสริม เลี้ยงวัว ทำสวน

ประสบการณ์ทำงาน

ปี พ.ศ. 2511 - พ.ศ. 2512 เป็นทหารเกณฑ์

ประสบการณ์ทำงานเพื่อสังคม

ปี พ.ศ. 2516 - 2521 อสม.ในหมู่บ้านตาตเสี้ยว

ปี พ.ศ. 2521 - 2522 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตาตเสี้ยว

ปี พ.ศ. 2520 สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ

ประวัติการเข้าอบรม

- ประชุมสภาองค์กรชุมชน

- อบรมการตรวจวัดคุณภาพน้ำ

6. นางคุณ พรหมวัน อายุ 33 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีที่ 6

- ปี 2536 เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่คอยสอดส่องดูแลและเฝ้าระวังในด้านสุขภาพของคนในชุมชน โดยมีหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูล จปฐ. การเฝ้าระวังเรื่องของลูกน้ำยุงลาย ขยะในชุมชน และรณรงค์ การรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และสุขภาพของแม่และลูกภายในชุมชน
- ปี 2540 ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มแม่บ้าน มีหน้าที่คอยกำกับดูแลกลุ่มแม่บ้านในการดูแลทรัพย์สินข้าวของเครื่องใช้ส่วนรวมของหมู่บ้าน
- ปี 2542 เป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ของกลุ่มออมทรัพย์สตรีแม่บ้าน ซึ่งมีหน้าที่คอยกำกับดูแลการจัดซื้อของกลุ่มออมทรัพย์จนถึงปัจจุบัน
- ปี 2548 เป็นคณะกรรมการ กองทุนเงินล้าน